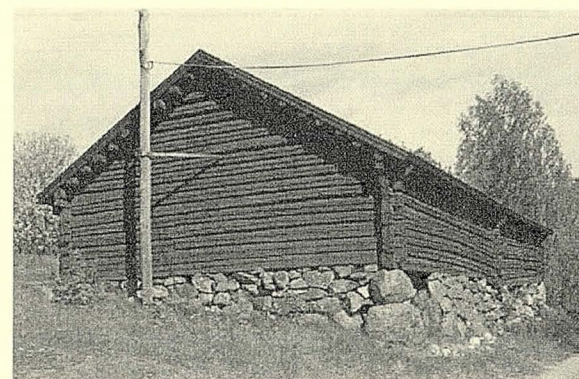
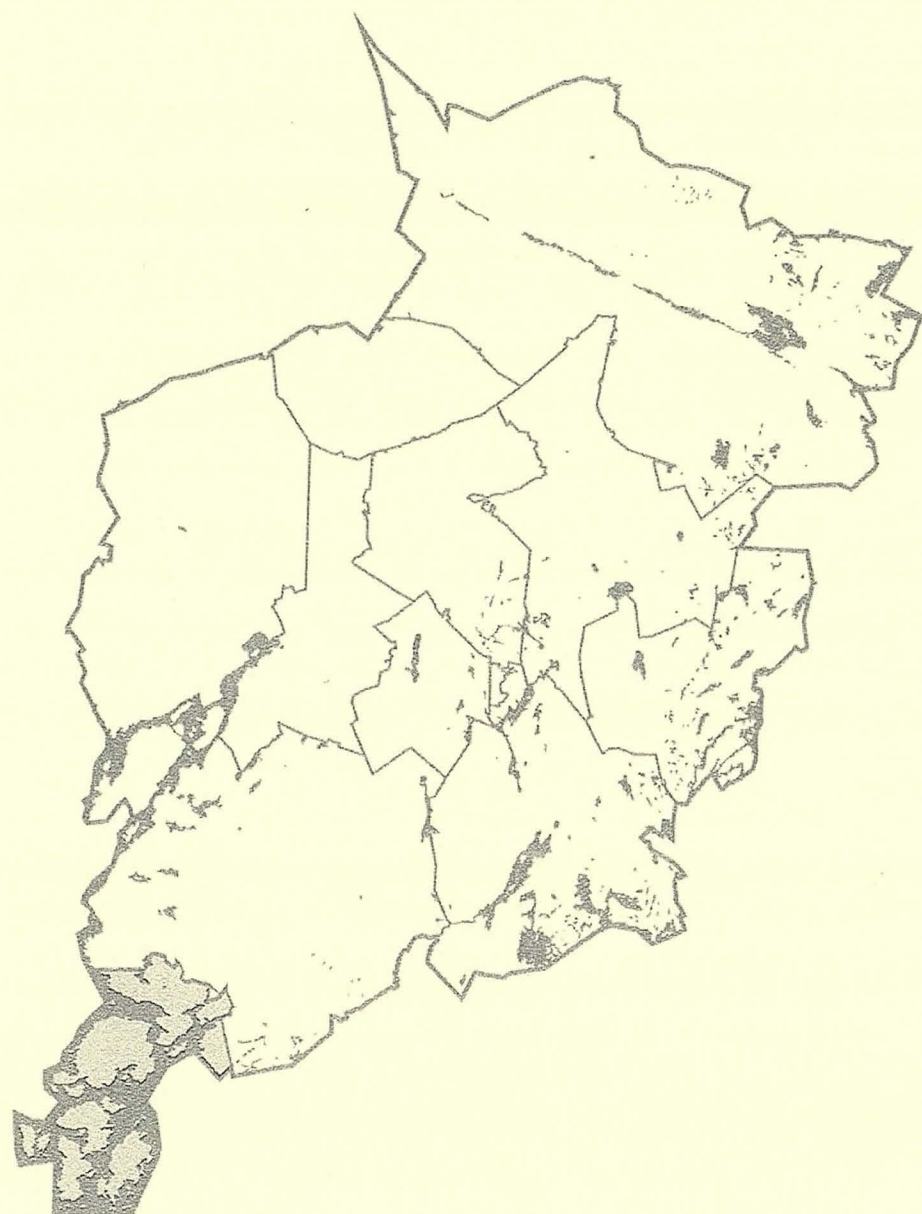


*nett, unen*

# SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA

SARAKUM 2000 - 2004 PROJEKTIRAPORTTI

## SÄRKISALON KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA ARVOT



*montomil, kumit, Särkisalo (A3)*

SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA  
- SARA-KUM 2000 - 2004 PROJEKTIRAPORTTI

SÄRKISALON KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA ARVOT

Turun maakuntamuseo  
Varsinais-Suomen liitto  
Salon seudun kunnat  
Lounais-Suomen ympäristökeskus

## SISÄLLYSLUETTELO

Lukijalle	3
<b>SARAKUM -projektin lähtökohdat</b>	4
Projektin toteutus	4
Rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman tutkimus	6
Kulttuuriympäristön elementit ja arvot	6
Tiedotus	8
Tulokset	8
<b>SÄRKISALON KULTTUURIYMPÄRISTÖ</b>	8
<b>Kulttuuriympäristön tutkimus Särkisalossa</b>	8
Kartta Särkisalon historiallisesta maisemarakenteesta	9
Aisböle	10
Bastböle	11
Domarby	16
Falkberg	18
Finby	20
Finnarf	24
Förby	26
Gråböle	28
Hakkala	30
Heikberg	32
Hästö	34
Kaukosalo	38
Kota	41
Latokartano	43
Mondola	46
Murom	47
Niksår	48
Norrby	50
Pensala	53
Pettu	54
Seppämäki	57
Siksalo	58
Stensnäs	60
Suutarkylä	61
Söderby	63
Tessvärr	64
Verkstrand	66
<b>LIITTEET</b>	68
Hankesuunnitelma	
Kohdeinventointilomake	
Alueinventointilomake	
Kartta kulttuurihistoriallisista arvoista	

Ohjausryhmän työskentelyyn osallistuneet:

Eero Löytönen, Varsinais-Suomen liitto, pj  
Paula Silander, Turun maakuntamuseo, siht. 2003-2004  
Janne Haikari, Turun maakuntamuseo siht. 2001-2002  
Kaarin Kurri, Turun maakuntamuseo siht. 2000-2001  
Simo Paassilta, Halikon kunta  
Matti Rasila, Salon kaupunki  
Jarmo Heimo, Salon kaupunki  
Harri Kuivalainen, Salon kaupunki  
Elise Lehikoinen, Salon kaupunki  
Kari Kotiranta, Perttelin kunta  
Risto Suomela, Perttelin kunta  
Seppo Koskinen, Kiikalan kunta  
Heimo Puustinen, Kiskon kunta  
Hannu Koisti, Kiskon kunta  
Raimo Andstén, Suomusjärven kunta  
Aarno Sola, Kuusjoen kunta  
Kunnanjohtaja Pentti Vanhatalo, Perniön kunta  
Leo Haltsonen, Someron kaupunki  
Kari Lehtinen, Särkisalon kunta  
Heikki Saarento, Varsinais-Suomen liitto  
Hannu Aavikko, Varsinais-Suomen liitto, A projektin valvoja  
Maarit Talamo-Kemiläinen, Turun maakuntamuseo  
Heljä Brusila, Turun maakuntamuseo  
Soilikki Franssila, Lounais-Suomen ympäristökeskus, B projektin valvoja  
Teija Nokka, Lounais-Suomen ympäristökeskus  
Antti Jaatinen, TE-keskus, maaseutuosasto  
Päivi Suvanto, Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit r.y.  
Mia Puotunen, Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit r.y.

## Lukijalle

Kulttuuriympäristö on ihmisen jokapäiväinen elinympäristö, joka ilmentää ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Se on monikerroksinen kokonaisuus, jossa historiallinen kehitys näkyy eri-ikäisinä elementteinä ja alueelliset ominaispiirteet voidaan nähdä omassa asiayhteydessään ja osana laajempaa kokonaisuutta.

Kulttuuriympäristön voidaan sanoa olevan yhtä aikaa ainutkertainen ja uusiutuva. Kulttuuriympäristöä ja sen viestittämää identiteettiä kunnioittava suunnittelu ja rakentaminen luovat ympäristöä, joka herättää mielenkiintoa ja tuottaa mielihyvää. Hyvä kulttuuriympäristö vahvistaa historiaan, tapoihin ja traditioihin liittyviä arvoja ja luo jatkuvuutta niiden tasapainoiselle kehittämiselle.

Särkisalon kulttuuriympäristö ja arvot –raportti on osa Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema eli SARAKUM -projektin raportoinnista. Projektin käynnistivät Salon seudun kunnat yhdessä Turun maakuntamuseon, Varsinais-Suomen liiton ja Lounais-Suomen ympäristökeskuksen kanssa vuonna 2000.

SARAKUM –projektin tavoitteena oli perustiedon tuottaminen rakennetusta ympäristöstä, muinaisjäännöksistä ja maisemasta ja sitä kautta alueen asukkaiden paikallisidentiteetin vahvistaminen ja alueen vetovoimaisuuden ja tunnettavuuden lisääminen. Hanke oli rahoituskellisesti jaettu kahteen (A ja B) osaan. Särkisalo kuului osaan B, jonka rahoituksesta vastasi osaan kuuluvien kuntien ja Turun maakuntamuseon lisäksi Lounais-Suomen ympäristökeskuksen Euroopan aluekehitysrahasto (Etelä-Suomen tavoite 2 –ohjelma).

Rakennuskannaninventointia on Särkisalossa tehty vuonna 1997 ja sitä päivitettiin ja täydennettiin SARAKUM –projektissa. Työn teki Eija Hurme. Muinaisjäännösten inventointia on vuodelta 1895 ja 1980-luvulta. Projektissa sitä täydensi Juha Ruohonen. Arkeologisen tutkimuksen ohjauksesta vastasi tutkija Heljä Brusila. Särkisalon maisemahistorian tutkimuksen on tehnyt Jaana Salmi. Kerätty aineisto arvoitettiin asiantuntijatyöryhmässä, johon kuuluivat maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta ja tutkijat Eija Suna ja Paula Silander Turun maakuntamuseosta. Hankkeen vetäjinä ovat toimineet tutkijat Kaarin Kurri, Janne Haikari ja Paula Silander, joka on myös koostanut tämän raportin.

Kaikki hankkeeseen osallistuneet henkilöt ja rahoittajat ovat tehneet ansiokasta ja uranuurtavaa työtä ja siitä heille kaikille lämmin kiitos. Mittavan yhdessä tekemisen tuloksena on saatu aikaan monipuolinen ja varsin kokonaisvaltainen aineisto Särkisalon kulttuuriympäristöstä ja sen pohjalta on laadittu tämä kattava ja monikäyttöinen raportti.

SARAKUM –projektin lähtökohdat

Maaseudun säilyminen elinvoimaisena ja viihtyisänä asuinympäristönä on asetettu tavoitteeksi useissa Varsinais-Suomea koskevissa kehittämissuunnitelmissa. Tavoitteiden saavuttamisen kannalta keskeisessä asemassa on historialliset piirteensä säilyttänyt kulttuuriympäristö. Se takaa vankan perustan paikalliselle identiteetille. Tavoitteiden toteuttamiseksi Turun maakuntamuseo, Varsinais-Suomen liitto ja Lounais-Suomen ympäristökeskus yhdessä Salon seudun kuntien kanssa käynnistivät vuonna 2000 Salon seudun rakennettu kulttuuriympäristö ja maisema (SARAKUM) –projektin. Projektin kohdealueena ovat Salon seudun 11 kuntaa / kaupunkia: Halikko, Kiikala, Kisko, Kuusjoki, Muurla, Perniö, Pertteli, Salo, Somero, Suomusjärvi ja Särkisalo.

Projektin taustalla olivat kokemukset Varsinais-Suomen alueella aiemmin toteutetuista vastaavan tyyppisistä Varsinais-Suomen jokivarsialueiden inventointiprojektista ja Maisema-alueprojektista sekä eri viranomaisten ja toimijoiden yhteistyöfoorumina usean vuoden ajan toiminut Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmä. Sarakum –projektin tavoitteeksi asetettiin:

- Rakennettua ympäristöä ja maisemaa koskevan perustiedon tuottaminen ympäristönhoidon ja matkailun tukemiseksi.
- Alueen asukkaiden paikallisidentiteetin vahvistaminen.
- Alueen vetovoimaisuuden ja tunnettavuuden lisääminen

Projektin toteutus

Projekti toteutettiin vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana. Suunnittelutyö aloitettiin vuoden 2000 keväällä, jolloin selvitettiin inventointitilanne kuntakohtaisesti rakennetun ympäristön ja muinaisjäännösten osalta. Inventointitarpeiden lisäksi huomioitiin maakunnallisten kehittämissuunnitelmien ja maakuntakaavan tarpeet. Maakuntamuseon tutkija Kaarin Kurri laati hankesuunnitelman kesällä 2000 (Liite 1).

Hanke jaettiin projektisuunnitelmassa kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa inventoitiin alueen rakennuskanta ja muinaisjäännökset sekä selvitettiin alueen maisemahistoria. Ensimmäinen vaihe ajoittui vuosille 2000 – 2003. Toisessa vaiheessa kerättyä aineistoa on analysoitu ja arvioitu. Toisen vaiheen lopussa julkaistaan raportit tutkimustuloksista kunnittain ja kylittäin. Analysoitu aineisto ja raportit luovat perustan kolmannelle vaiheelle, jossa on määrä hyödyntää tutkimustietoa erilaisissa pienemmillä alueilla rajatuissa hankkeissa.

Hankkeen rahoitusmalli muotoutui syksyllä 2000, jolloin projekti jaettiin rahoituksellisesti kahteen (A ja B) osaan. A-osaan kuuluivat Halikko, Kiikala, Muurla, Pertteli ja Salo. A-osan rahoitus koostui kuntien, Turun maakuntamuseon ja Varsinais-Suomen liiton osuuksien lisäksi maakunnan kehittämissuunnitelmasta, joka on tarkoitettu aluekehittämissuunnitelmissa määriteltyjen kehittämisen painopisteitä ja toimintalinjoja tukevien määräraikaisten kehittämishankkeiden toteuttamiseen. Projektin B-osaan tulivat Kisko, Kuusjoki, Perniö, Somero, Suomusjärvi ja Särkisalo. B-osan rahoitus koostui kuntien ja Turun maakuntamuseon osuuksien lisäksi Lounais-Suomen ympäristökeskuksen myöntämästä Euroopan aluekehityssuunnitelman (Etelä-Suomen tavoite 2 –ohjelma) rahoituksesta. Projektin molemmissa osissa kuntakohtainen rahoitusosuus määrytyi arvioitun työtarpeen mukaan, sillä inventointitilanne vaihteli suuresti eri kuntien välillä.

Toteutuneet kulut	2001	2002	2003	2004	2001 - 2004
LOS/EU					
<b>Aika</b>	<b>1.5.-31.12.2001</b>	<b>1.1.-31.12.2002</b>	<b>1.1.2003-31.12.2003</b>	<b>1.1.2004-31.5.2004</b>	
<b>Palkka- ja sivukulut</b>					
TMM/Rak.tutk. 38,10 / h	4.199,65	610,50	2.057,40		6.867,55
TMM/H.Brusila 38,10 / h	259,00	2.220,00	381,00		2.860,00
projektihenk. palkka	22.645,52	24.373,68	28.625,88	644,13	76.289,21
projektihenk. sosiaalisk.	7.045,43	7.375,45	8.763,60	200,68	23.385,16
<b>Asiantuntijapalkkiot</b>	873,13				
<b>Matka- ja majoituskulut</b>	992,62	1.290,56	1.372,51		3.655,69
<b>Muut</b>					
Materiaali- ja monistuskulut	1.473,33	505,04	1.027,90		3.006,27
Valokuvauskulut	840,94	2.002,00	3.216,38		6.059,32
Toimisto- ja laitekulut	731,62	1.301,40	1.627,38		3.660,40
Hallintokulut					
Muut kulut, ostopalvelut	391,26	690,58	60,53		1.142,37
Internetesitykset, ostop.					
Raportit					
<b>Yhteensä</b>	<b>39.452,50</b>	<b>40.369,21</b>	<b>47.132,58</b>	<b>844,81</b>	<b>127.799,10</b>

Toteutuneet kulut	2001	2002	2003	2004	2001 - 2004
Maakunnan kehittämissuunnitelma					
<b>Aika</b>	<b>1.1.-31.12.2001</b>	<b>1.1.-31.12.2002</b>	<b>1.1.-31.12.2003</b>	<b>1.1.-31.3.2004</b>	
<b>Palkka- ja sivukulut</b>			<b>24.458,92</b>		
TMM/Rak.tutk. 38,10 • / h	5.309,69	3330,00	2.247,90	1.077,20	11.964,79
TMM/H.Brusila 38,10 • / h	481,00	370,00	381,00		1.232,00
projektihenk. palkka	23.137,73	18737,86	16.713,37	3.367,53	61.956,49
projektihenk. sosiaalisk.	7.199,49	5654,37	5.116,65	1.049,44	19.019,95
<b>Asiantuntijapalkkiot</b>					
<b>Matka- ja majoituskulut</b>	1.269,13	801,40			2.070,53
<b>Muut</b>					
Materiaali- ja monistuskulut	841,00	522,62	<b>269,44</b>	2.146,25	3.779,31
Valokuvauskulut	524,75		<b>227,00</b>	22,70	774,45
Toimisto- ja laitekulut	798,90	1.106,19	<b>845,91</b>	173,20	2.924,20
Hallintokulut	706,39				
Muut kulut, ostop.	368,30	674,40			
Internet, ostop.					
Raportit					
<b>Yhteensä</b>	<b>40.636,42</b>	<b>31.196,84</b>	<b>25.801,27</b>	<b>7.836,32</b>	<b>105.470,85</b>

Turun maakuntamuseo vastasi projektin käytännön toteutuksesta. Maakuntamuseo etsi ja palkkasi tarvittavat työntekijät tutkimustyötä varten ja huolehti työn ohjauksesta sekä tietojen tallennuksesta. Projektin henkilöstönä pyrittiin mahdollisuuksien mukaan käyttämään tutkimusalueelta kotoisin olevia, sopivan koulutuksen omaavia henkilöitä. Vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana projektin määräaikaissa tehtävissä työskenteli yhteensä 16 henkilöä ja työkuukausia kertyi 85. Lisäksi vuonna 2000 ja 2003 maakuntamuseossa työharjoittelussa ja työllistämistuella työskennelleet henkilöt tekivät yksittäisiä projektiin kuuluvia tehtäviä. Projektin ohjaajana toimi vuosien 2000 – 2004 välisenä aikana kolme tutkijaa: Kaarin Kurri (2000 – 2001), Janne Haikari (2001 – 2002) ja Paula Silander (2003 – 2004). He ovat hoitaneet projektiin liittyvät hallinnolliset toimet, kuten projektityöntekijöiden palkkauksen ja tutkimustyön ohjauksen ja vastanneet projektin taloudenhoidosta ja raportoinnista eri rahoittajatahoille sekä analysoineet projektissa tuotettua vanhaa rakennuskantaa ja maisemahistoriaa koskevan aineiston. Inventoituja kohteita on arvotettu tekeillä olevaa Salon seutukunnan maakunta-kaavaa varten. Arvotustyöhön ovat osallistuneet maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta sekä maakuntamuseon tutkijat Paula Silander ja Eija Suna. Projektin arkeologisen tutkimuksen ohjauksesta on vastannut maakuntamuseon tutkija Heljä Brusila. Projektin etenemistä ovat valvoneet ohjausryhmät, joissa on edustajia Salon seudun kunnista ja kaupungeista, Turun maakuntamuseosta, Varsinais-Suomen liitosta, Lounais-Suomen ympäristökeskuksesta, TE-keskuksesta ja Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry:stä.

	2000	2001	2002	2003	2004	2000 - 2004		2001	2002	2003	2004	2000 - 2004
	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Yht. kk		Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk	Työt / työntekijät / kk
<b>Halikko</b>		Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk	Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk Kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	<b>5 kk</b>	<b>Kisko</b>	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1kk Rakennusinventointi, Fil.yo Paula Silander, 3 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1kk Rakennusinventointi, FM Eija Hurme, 3 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Virva Lompolo, 3 kk Täydennysinventointi, kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta FM Eija Hurme, 1kk	Arvottaminen, kuntakoh- tainen raportti	<b>12 kk</b>
<b>Kiikala</b>	Rakennusinventointi, HuK Tellervo Saukon- niemi / 2 kk	Rakennusinventointi HuK Johanna Kurppa, 1 kk Muinaisjäännösinv- tointi, FM Esa Laukka- nen, 3 kk	Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 2 kk	Täydennysinventointi, Fil.yo Patrik Lustig, 1 kk	Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	<b>9 kk</b>	<b>Kuusjoki</b>				Arvottaminen, kuntakoh- tainen raportti	
<b>Muurla</b>		Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Esa Laukkanen, 2 kk	Muinaisjäännösinv- tointi, FM Esa Laukka- nen, 2 kk Täydennysinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk	Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	<b>7 kk</b>	<b>Somero</b>	Maisemahistoria, Fil.yo Anna- Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Jan- ne Haikari, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk Rakennusinventointi, Eija Hurme 1,5 kk	Arvottaminen, kuntakoh- tainen raportti	<b>8,5 kk</b>
<b>Perteli</b>		Maisemahistoria, Fil. yo Anna-Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Janne Haikari, 1 kk / Eija Hurme, 1 kk	Muinaisjäännösinventointi, FM Jouko Pukkila, 3 kk	Raportin kirjoitus, FM Janne Haikari 1 kk	Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	<b>7 kk</b>	<b>Suomusjärvi</b>	Maisemahistoria, Fil.yo Anna- Maija Hukkanen, 1 kk Rakennusinventointi, FM Jan- ne Haikari, 2 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk, Rakennusinventointi FM Janne Haikari, 1 kk	Rakennusinventointi, FM Eija Hurme, 1 kk Karttojen piirtäminen, Päivi Vuorio, 1kk	Arvottaminen, kuntakoh- tainen raportti	<b>7 kk</b>
<b>Salo</b>	Täydennysinventointi, Kati Kostamo, 2,5 kk Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 2 kk	Muinaisjäännösinv- tointi, FK Eeva Raike, 3 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk		Kohteiden arvoperus- teiden kirjoitus inven- tointiaineiston pohjalta, HuK Jaana Salmi, 1 kk / HuK Tellervo Sauko- niemi, 1 kk Arvottaminen, kunta-kohtainen raportti	<b>10,5 kk</b>	<b>Särkisalo</b>	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk	Muinaisjäännösinv- tointi, HuK Juha Ruoho- nen, 2 kk	Maisemahistoria, HuK Jaana Salmi, 1 kk Täydennysinventointi, kohteiden arvoperusteiden kirjoitus inventointiaineiston pohjalta, FM Eija Hurme, 1 kk	Arvottaminen, kuntakoh- tainen raportti	<b>5 kk</b>
				Muinaisjäännösinv- tointien taulukointi ja vienti paikkatietojärjes- telmään, FM Kaisa Leh- tonen, 1 kk		<b>1 kk</b>	<b>Yhteensä</b>	<b>13 kk</b>	<b>15 kk</b>	<b>17,5</b>		<b>45,5 kk</b>
<b>Yht.</b>	<b>6,5 kk</b>	<b>13 kk</b>	<b>9 kk</b>	<b>9 kk</b>	<b>2 kk</b>	<b>39,5 kk</b>						

## Rakennetun kulttuuriympäristön ja maiseman tutkimus

Rakennetun kulttuuriympäristön tutkimuksen merkitys osana museotyötä on korostunut 1970-luvulta lähtien, jolloin maaltamuuton ja rakennemuutoksen vaikutukset alkoivat näkyä suomalaisessa maisemassa. Tutkimus- ja suojelutyöhön tarvittava tietoaineisto kerätään rakennuskannan ja muinaisjäännösten inventoinneilla sekä maisemahistorian selvityksillä.

Turun maakuntamuseossa rakennusinventointia on tehty yhteistyössä kuntien kanssa 1980-luvun alkupuolelta lähtien. Yleisenä kehityspiirteenä rakennetun ympäristön tutkimuksessa voidaan pitää pyrkimystä kokonaisvaltaisempaan tutkimukseen. Yksittäisten kohteiden sijasta rakennuksia ja kulttuuriympäristöä on ryhdytty tarkastelemaan kokonaisuuksina. Toinen tärkeä kehityspiirre on uuden teknologian hyödyntäminen aineiston käsittelyssä. Tietokannat ja paikkatietojärjestelmät ovat merkittävästi helpottaneet kulttuuriympäristön kokonaisvaltaista tarkastelua.

Tavoitteena on ollut kerätä tiedot kaikista ennen vuotta 1940 rakennetuista rakennuksista. Tämä perusrajaus perustuu rakentamisen ja arkkitehtuurin yleiseen historiaan, sekä työn priorisoimiseen tietojen keräämiseksi ensin vanhimmista ja uhanalaisimmista kohteista. SARA KUM –projektissa rakennusinventointien inventointikriteereitä on tarkennettu silmällä pitäen projektin yleisiä tavoitteita. Käytännössä tämä on tarkoittanut valikoivaa rakennusinventointia, koska käytettävissä olevien resurssien puitteissa kaikkia vanhoja rakennuksia ei ole pystytty inventoimaan, vaan inventoitavat kohteet on valittu rakennustaiteellisten, historiallisten, maisemallisten tai muiden kriteerien perusteella. Toisin sanoen inventoija on valinnut vanhasta rakennuskannasta kohteet, jotka edustavat parhaiten oman aikansa rakennustapaa, sijaitsevat maisemallisesti ja / tai historiallisesti keskeisellä paikalla tai joilla on muuta historiallista tai antikvaarista arvoa. Valikoiva inventointi painottuu käytännössä lähinnä kantatilojen rakennuskannan inventointiin. Valikoiva inventointi on tukijalle haasteellista. Valikointia ohjaavien kriteerien pitäminen yhdenmukaisina eri alueiden välillä on vaikeaa, kuten myös kriteerien suhteuttaminen toisiinsa. Valikoiva inventointi tuottaa joka tapauksessa yleiskuvan, jota on mahdollista täydentää myöhemmin. Inventointitietojen täydennys ja päivitys on tärkeää myös kohteissa vuosien kuluessa tapahtuvien muutosten vuoksi. Historiallisten piirteiden säilyttämiseksi kulttuuriympäristössä kiinteistöjä ja alueita on välttämätöntä inventoida myös tulevaisuudessa. Salon seudun kunnissa rakennusinventoinneissa on tallennettu tiedot noin 7 400:stä kiinteistöstä ja noin 900 kylästä.

Rakennusinventoinnissa aineistoa kertyy tuhansista kohteista, minkä vuoksi tiedon laadun lisäksi keskeiseksi tekijäksi muodostuu sen hallittavuus. SARA KUM –projektissa tuotetut inventoinnit on tallennettu kiinteistöittäin (Liite 2) ja kylittäin (Liite 3) tietokantaan, mistä ne ovat siirrettävissä koordinaattien avulla paikkatietojärjestelmään, jolloin niitä voidaan hyödyntää monin eri tavoin ja tarkastella yhtä aikaa muiden aineistojen kanssa.

Kulttuuriympäristön kokonaisvaltaista tarkastelua tukee merkittävästi maisemahistoriantutkimus. Maisemahistorian tutkimuksessa vanhaa maisemaa verrataan nykymaisemaan vanhojen karttojen avulla. Näin saadaan tietoa maiseman elementtien iästä. Vanhat kartat kertovat tieurien kulusta, kylätonttien ja talojen sijainnista, peltojen ja niittyjen laajuudesta sekä monista muista oman aikansa maisemapiirteistä. Projektissa on käytetty metodia, joka otettiin Turun maakuntamuseossa käyttöön 1990-luvulla, ja jossa tietotekniikkaa hyväksi käyttäen vanha kartta piirretään nykyisen peruskartan päälle MapInfo –ohjelman avulla. Aineistoksi on valittu isojaon kartta-aineisto, sillä suurimmassa osassa Varsinais-Suomea se on ensimmäinen riittävän tarkassa mittakaavassa tehty aineisto, joka voidaan täsmällisesti asettaa nykyisen peruskartan päälle. Useissa tapauksissa sen katsotaan edustavan myös keskiaikaista maankäyttöä. Oletuksen paikkansapitävyyttä on aikaisemmissa maisema-alueprojekteissa testattu siten, että joidenkin kylien maankäyttökarttoja on verrattu keskenään neljältä eri aikatasolta: noin 1690-, 1790-, 1890- ja 1990-luvuilta. Hyödynnettäessä tällä menetelmällä isojakokartta-aineis-

toa, tuloksena ovat kyläkohtaiset maisemahistorian kartat, joissa on kaksi tasoa: päällä värillinen isojaon aikaista maankäyttöä kuvaava taso ja alla nykyinen peruskartta. Salon seudun kunnissa isojako toteutettiin 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkuvuosina. SARA KUM –projektissa kaikkien alueen kuntien jokaisesta kylästä, josta on ollut saavissa isojakokartta tai muu samalta ajalta oleva kartta, on tehty maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kartat toimitetaan kuntien käyttöön sekä paperitulosteina että paikkatietomuodossa, jolloin sitä on helppo hyödyntää kunnan omiin tarpeisiin.

## Kulttuuriympäristön elementit ja arvot

Kulttuuriympäristön arvotuksen merkittävyttä korostavat valtioneuvoston 30.11.2000 määrittämät valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet, joissa kulttuuriympäristön osalta peruslähtökohdaksi määritellään *kansallisen kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alueellisesti vaihtelevan luonteen turvaaminen*. Valtakunnallisesti merkittäviä vanhoja rakennuksia, kulttuuriympäristöjä ja maisema-alueita ovat määrittäneet Museovirasto ja Ympäristöministeriö.

Turun maakuntamuseon kulttuuriympäristön tutkimusmallissa inventoinnit ja maisemahistorian tutkimus ovat tutkimustyön ensimmäinen vaihe. Ne muodostavat perustan toiselle vaiheelle, jossa tuotetun aineiston perusteella analysoidaan ja arvotetaan tutkimuksen kohteena oleva kulttuuriympäristö niin yksittäisten kohteiden kuin maisemakokonaisuuksien osalta. Arvottaminen on erittäin vaativa ja vastuullinen tehtävä. Siinä määritellään kohteen – rakennuksen, kylän, alueen – kulttuurihistoriallinen arvo. Yksittäisen kohteen arvoon vaikuttavat esimerkiksi sen ikä, siihen liittyvät historialliset tapahtumat, vanhojen piirteiden alkuperäisyys ja säilyneisyys sekä kohteen ja ympäristön suhde. Arvojen määrittäminen on aina sidoksissa omaan aikaansa: tutkijat määrittävät ne asiantuntemuksensa ja kokemuksensa perusteella eri kohteita keskenään vertaillen. Mainittujen kriteerien keskinäinen merkittävyys ei ole yksiselitteinen, ja toisaalta kohteessa tapahtuvat muutokset, esimerkiksi rakennuksissa peruskorjaukset, vaikuttavat sen kulttuurihistorialliseen arvoon. Siksi kulttuuriympäristön inventointi on jatkuva prosessi, joka edellyttää tietojen jatkuvaa päivittämistä.

Rakennusinventointeihin liittyvä arvotus suoritetaan kiinteistökohtaisesti tarkastellen rakennusten ominaisuuksia ja sijaintia edellä mainittujen kriteerien pohjalta. Kaikki vanhat kylätontit arvotetaan kokonaisuuksina, muut arvotettaviksi valittavat alueet valitaan tapauskohtaisesti kerätyn materiaalin ja tutkimuksen perusteella. Arvotettavaksi alueeksi voidaan valita esimerkiksi vanha torppa-alue tai teollisuusalue. Arvotettu aineisto yhdistetään tekemällä niin sanotut arvokartat, joihin kootaan arvokkaat rakennukset ja alueet, arvokas avoin maisema (rintapellot), vanha tiestö ja muinaisjäännökset. Muinaisjäännökset, arvokkaat rakennukset ja arvoalueet näkyvät kartalla omina symboleinaan, jotka kertovat myös niille annetun arvon. Maisemahistorian kartoista arvokartalle siirretään vanha avoin viljelysmaisema yhtenäisenä alueena, vanhat kylätontit, tieurat ja vesistöt. Arvokartta on yhteenveto vanhasta maisemarakenteesta, sen arvoista ja suhteesta nykymaisemaan. Digitaalisessa muodossa (MapInfo-tiedostoina) olevien karttojen symboleita ja alueita osoittamalla näkyviin saadaan niihin liitetty tiivistetty tieto sen historiasta, ominaisuuksista ja arvoista.

Arvottaminen on tehty arvomääreillä *Valtakunnallinen, Seudullinen, Paikallinen, Maisemallinen ja Historiallinen*. Näitä määreitä käytetään sekä kiinteistöjen että alueiden arvottamisessa. Periaatteessa määreistä kolme ensimmäistä viittaavat kohteen yleiseen merkittävyysasteeseen koko Suomen kulttuuriympäristössä mitattuna edellä mainituilla useilla arvokriteereillä ja kaksi viimeistä kohdetta koskevaan yksittäiseen arvokriteeriin. Käytännössä myös kaksi viimeistä perustuvat useisiin kriteereihin, toisin sanoen *maisemalliseksi* arvotetulla kiinteistöllä voi olla rakennustaiteellisia ja historiallisia arvoja.

#### Valtakunnallisesti arvokas

*Aluekokonaisuus:* Rakennetun ympäristön kokonaisuus, joka kokonaisuutena ja yksittäisten rakennusten tasolla edustaa erityisen hyvin omalle ajalleen tyypillistä miljöötä ja on antikvaarisesti erittäin hyvin säilynyt. Kokonaisuutta ei riko myöhempien aikojen rakentaminen, ja rakennusten vanhat piirteet ovat säilyneet.

Esimerkiksi erityisen hyvin säilynyt kylätontti historiallisen tieuran varressa, jossa on jäljellä kantatiloja vanhoilla paikoillaan antikvaarisesti hyvin säilyneine rakennuksineen ja pihapiireineen

*Kiinteistö:* Pihapiiri tai rakennus, joka on rakennustaiteellisesti ja / tai –historiallisesti ainutlaatuinen. Antikvaariset arvot ovat säilyneet hyvin, ja rakennukset sijaitsevat maisemallisesti merkittävällä paikalla.

Esimerkkejä: 1) Vanhalla kylätontilla, historiallisella paikallaan sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa erittäin hyvin säilynyt vanha päärakennus ja vanhoja talousrakennuksia, jotka muodostavat ehjän perinteisen talonpoikaispihapiirin. 2) Kartano, jossa antikvaarisesti hyvin säilynyt ja rakennustaiteellisesti merkittävä päärakennus sekä kokonaisuutena hyvin säilynyt pihapiiri talousrakennuksineen.

#### Seudullisesti arvokas

*Aluekokonaisuus:* Hyvin säilynyt rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa rakennukset edustavat ajalleen tyypillistä ja antikvaarisesti hyvin säilynyttä rakennusperinnettä. Kaikki vanhat kylätontit, jotka ovat edelleen asumiskäytössä ja toimivat kantatilojen talouskeskuksina.

Esimerkkejä: 1) Kylätontti, jossa kantatilan talouskeskus tai kantatilojen talouskeskuksia on säilynyt alkuperäisellä kylätontilla. 2) Historiallisesti ja rakennustaiteellisesti erittäin arvokkaat teollisuus-, kartano- ym. kokonaisuudet.

*Kiinteistö:* Hyvin säilynyt maatilan talouskeskus, kartano, vanha teollisuuslaitos tai muu arkkitehtonisesti ja rakennushistoriallisesti erittäin arvokas yksittäinen rakennus. Esimerkiksi vanhalla kylätontilla sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa hyvin säilynyt vanha päärakennus.

#### Paikallisesti arvokas

*Aluekokonaisuus:* Rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa on vanhaa hajottavia tekijöitä, mutta joka on paikallishistoriallisesti merkittävä tai jossa alkuperäisiä ympäristörakenteellisia ja rakennustaiteellisia piirteitä on vielä jäljellä. Esimerkiksi kylätontti, josta on siirretty tai purettu vanhojen kantatilojen rakennuksia, mutta tontti on edelleen asuinkäytössä ja siellä sijaitsee pientila.

*Kiinteistö:* Rakennustaiteellisesti tai paikallishistoriallisesti merkittävä rakennus tai pihapiiri, jossa on toteutettu yksittäisiä vanhoja piirteitä rikkovia uudistuksia, mutta vanha yleisilme on säilynyt pääpiirteissään, tai antikvaarisesti hyvin säilynyt rakennus tai pihapiiri, joka rakennustaiteellisesti ja asutushistoriallisesti edustaa yleistä kohderyhmää.

Esimerkkejä: 1) Vanhalla kylätontilla sijaitseva kantatilan talouskeskus, jossa toteutettu osittaisia uudistuksia (peruskorjaukset, laajennukset) huomioimatta antikvaarisia arvoja. 2) Torpan, mäkituvan tai 1900-luvun alkupuolella syntyneen uudistilan pihapiiri, jossa antikvaarisesti hyvin säilyneet rakennukset.

#### Maisemallisesti arvokas

*Aluekokonaisuus:* Rakennetun ympäristön kokonaisuus, joka on paikallishistoriallisesti merkittävä, mutta jossa on toteutettu muutoksia vanhaa huomioimatta tai joka on kokonaisuudessaan niin uusi ja yleinen, ettei se (vielä) ole asutushistoriallisesti korostettavan merkittävä. Rakennuksia on purettu ja/tai niissä on toteutettu merkittäviä uudistuksia (laajennukset, peruskorjaukset) ja/tai vanhan rakennuskannan joukkoon on rakennettu runsaasti uutta kuitenkin vanhoja antikvaarisia arvoja kokonaan menettämättä, tai alue on asutushistorialtaan nuori.

Esimerkkejä 1) Kylätontti, josta on purettu tai siirretty kantatilojen talouskeskuksia, mutta tontti on edelleen asuinkäytössä ja siellä sijaitsee esim. asutustila, jonka päärakennus 1940-50-luvulta tai uudempi. 2) Rintamamiestilojen ja muiden 1940-50-luvun tilojen aluekokonaisuus tai 1940-1950-luvulla syntynyt huvila- ja loma-asuntoalue.

*Kiinteistö:* Vanha rakennus tai pihapiiri, jossa antikvaariset arvot ovat hävinneet, mutta joka sijaitsee maisemallisesti keskeisellä paikalla tai on tärkeä osa historiallista aluekokonaisuutta, tai vanha rakennus/pihapiiri, jossa antikvaarisia arvoja on jäljellä, mutta joka sijaitsee syrjäisessä paikassa ja edustaa asutushistoriallisesti yleistä kohderyhmää.

Esimerkkejä: 1) Kantatila, jonka päärakennuksessa toteutettu suuria peruskorjauksia huomioimatta antikvaarisia arvoja, tai jonka vanha päärakennus on kokonaan purettu, mutta talouskeskus sijaitsee edelleen vanhalla kylätontilla. 2) Torppa tai mäkitupa, jossa antikvaarisia arvoja on jäljellä, mutta rakennukset sijaitsevat syrjäisellä paikalla. 3) Rintamamiestila, jossa 1940-50-luvulla tehdyt rakennukset ovat säilyneet hyvin vanhassa asussaan.

#### Historiallisesti arvokas

*Aluekokonaisuus:* Rakennetun ympäristön kokonaisuus, jossa vähän tai ei ollenkaan jäljellä antikvaarisia ja maisemallisia arvoja rakennusten peruskorjausten ja uudisrakentamisen vuoksi, tai rakennukset on voitu kokonaan purkaa, mutta alueeseen liittyy paikallishistoriallisesti merkittäviä rakennuksia tai tapahtumia tai historiallisen ajan kiinteitä muinaisjäännöksiä. Myös vaihtoehtoisesti alue, joka on asutus- ja rakennushistoriallisesti nuori.

Esimerkkejä: 1) Kylätontti tai torppa-alue, jolta kaikki vanhat rakennukset on purettu. 2) Tehdas tai teollisuusalue, jossa on jäljellä vanhoja rakennuksia, mutta niiden antikvaarinen arvo vähäinen.

*Kiinteistö:* Mikä tahansa peruskorjauksessa tai muusta syystä antikvaariset arvonsa kokonaan menettänyt vanha rakennus, joka ei sijaitse maisemallisesti merkittävällä paikalla, mutta jolla on asutushistoriallista merkitystä.

Esimerkkejä: 1) Voimakkaasti peruskorjattu rakennus, jossa on asunut tai toiminut historiallisesti merkittävä henkilö. 2) Kantatilan talouskeskus, jossa ei ole jäljellä vanhaa päärakennusta tai muitakaan vanhoja rakennuksia, mutta jolla kantatilana on asutushistoriallista arvoa.



## Tiedotus

Projektin alkuvaiheessa kesäkuussa 2001 järjestettiin tiedotustilaisuus Halikon Rikalanmäellä. Tilaisuudessa esiteltiin projektin tavoitteet Salon seudun tiedotusvälineille. Kesäkuun toisena päivänä vuonna 2004 järjestettiin seminaari, jossa esiteltiin SARAKUM-projektin tuloksia ja koottua aineistoa. Tutkimusten edetessä projektin aikana keskityttiin kuntakohtaiseen tiedottamiseen levittämällä tietoa rakennus- ja muinaisjäänneinventoinneista niissä kunnissa, joissa tutkimuksia on tehty. Tiedotuskanavana käytettiin kuntatiedotteita, kuntien www-sivuja sekä paikallislehtiä. Tärkeässä osassa tiedottamisessa ovat olleet projektin www-sivut (<http://www.turku.fi/museo/Sarakum>), jotka luotiin vuoden 2001 lopulla. Sivuilla esitellään projektin tavoitteet, aikataulu, tutkimusmenetelmät, henkilöstö sekä yhteystiedot. Vuoden 2003 aikana ryhdyttiin valmistelemaan projektin tuottaman aineiston siirtämistä internetiin. Se toteutettiin keväällä 2004 yhteistyössä Varsinais-Suomen liiton ja Salon seudun Vihreä Laakso –hankkeen kanssa. Lounaispaikan sivuilta löytyvät maisemahistoriakartat, muinaisjäännekohteet sekä kulttuurihistoriallisesti merkittävät rakennukset ja arvokkaat alueet.

## Tulokset

Hankkeen aikana on tuotettu kattava, monipuolista käyttäjäkuntaa palveleva perustiedosto alueen muinaisjäännekohteista, rakennetusta ympäristöstä ja maisemahistoriasta. Salon seudun kuntien alueella on tallennettu tiedot noin 7 400 kiinteistöstä ja noin 900 kylästä. Kaikkien alueen kuntien jokaisesta kylästä, josta on ollut saavissa isojakokartta tai muu samalta ajalta oleva kartta, on tehty maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kerätyn aineiston pohjalta on määritelty kohteiden ja alueiden kulttuurihistorialliset arvot. Arvotettu aineisto on yhdistetty tekemällä niin sanotut arvokartat, joihin on koottu arvokkaat rakennukset ja alueet sekä muinaisjäännekohteet. Maisemahistorian kartoista arvokartalle siirretään vanha avoin viljelysmaisema, vanhat kylätontit ja tieurat.

Projektissa tuotettu materiaali on kokonaisuudessaan tallennettu Turun maakuntamuseon tietokantaan ja arkistoon. Kunnat saavat aluettaan koskevan materiaalin sekä paperitulosteina että sähköisessä muodossa. Kustakin kunnasta tehdään CD-rom, johon on koottu kuntaa koskeva aineisto. CD-romille on tallennettu arvokartat ja maisemahistoriakartat sekä kiinteistötiedot paikkatietomuodossa (MapInfo). Raporttiin on koottu kunnan kulttuurihistoriallisesti merkittävät kohteet ja arvoalueet, maisemahistoriakartat ja arvokartta. Inventointitietokannasta (Access) toimitetaan käyttöversio kunnille. Inventointitiedot on myös tulostettu ja toimitettu kuntiin.

Paikkatietoaineistoa on viety Vihreä laakso –hankkeen ja Varsinais-Suomen liiton tuella Varsinais-Suomen paikkatietokeskuksen ylläpitämän palvelimen avulla internetiin Salon seudun ympäristökartastoon (<http://www.lounaispaikka.fi/ymparistokartasto/>), jossa tietoaineisto on kaikkien kiinnostuneiden ulottuvilla.

## SÄRKISALON KULTTUURIYMPÄRISTÖ

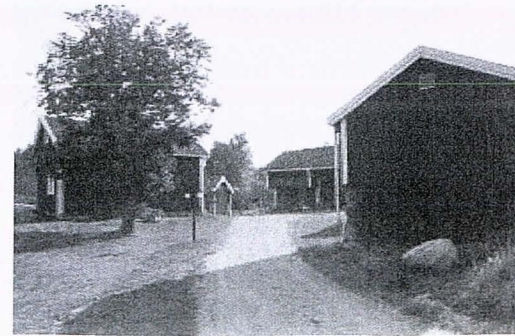
### Kulttuuriympäristön tutkimus Särkisalossa

Särkisalossa aloitettiin rakennetun kulttuuriympäristön tutkimus rakennusinventoinnilla vuonna 1997. Muinaisjäänneinventointi oli viimeksi suoritettu vuonna 1897 (Huurre), osainventointi 1980-luvulla. SARAKUM-projektissa oli varattu Särkisaloon kunnan alueelle yhteensä viisi työkuukautta, joista käytettiin yksi rakennusinventointien täydennykseen ja päivitykseen sekä analysointiin ja arvottamiseen, kaksi maisemahistorian tutkimukseen ja kaksi muinaisjäänneinventointiin. Särkisalossa 1990-luvulla suoritettua rakennusinventointia oli tallennettu tiedot noin 300 kiinteistöstä. SARAKUM-projektissa päivitettiin aikaisemmin suoritettuja inventointeja ja täydennettiin alueinventoinneilla, joita on tehty yhteensä 27 kylän alueelta. Inventointien lähdeaineistona on käytetty pääasiassa Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkiston historiallista kartta- ja asiakirja-aineistoa, paikallishistorioita ja kentällä kerättyä materiaalia. Kaikista kylistä, joista on löytynyt isojakokartta tai muu samalta ajalta peräisin oleva maankäyttökartta, on tehty maisemahistoriakartta ja määritelty arvoalueet. Aivan kaikista saarista ei sopivaa karttaa löytynyt, mutta keskeiset alueet pystyttiin tutkimaan.

Kerätty inventointiaineisto analysoitiin ja arvotettiin määreillä *Valtakunnallinen, Seudullinen, Paikallinen, Maisemallinen ja Historiallinen*. Arvomääreiden kriteerit on selvitetty aiemmin kappaleessa *Kulttuuriympäristön elementit ja arvot* (s. 6-7). Raporttiin on koottu kaikki arvotetut kiinteistöt ja alueet. Särkisalosta arvotettiin kulttuurihistoriallisin perustein 220 kiinteistöä ja 33 arvoaluetta. Analysoitu aineisto on yhdistetty liitteenä olevaan, kulttuurihistoriallisia arvoja esittävään karttaan, johon on merkitty arvotetut kiinteistöt ja arvoalueet symbolein sekä vanha avoin viljelysmaisema, vanha tieverkosto, vanhat kylätontit ja muinaisjäännekohteet Särkisaloon kunnan alueelta.

Maisemahistoriakartat on tehnyt Jaana Salmi vanhojen karttojen ja asiakirjojen pohjalta. Rakennusinventoinnin täydennyksen ja päivityksen teki Eija Hurme vuonna 2003. Raportissa käytetyt valokuvat ovat inventoijien ottamia ja ne on arkistoitu Turun maakuntamuseon arkistoon. Päivitetty ja kerätty aineisto on arvotettu asiantuntijatyöryhmässä, johon ovat kuuluneet maakunta-arkkitehti Heikki Saarento Varsinais-Suomen liitosta ja tutkijat Eija Suna ja Paula Silander Turun maakuntamuseosta. Muinaisjäänneinventoinnin suoritti Juha Ruohonen vuonna 2002. Muinaisjäänneinventoinnista on tehty erillinen raportti, jota säilytetään Turun maakuntamuseon arkistossa. Raportista on toimitettu kopiot Museovirastoon ja Särkisaloon kuntaan.

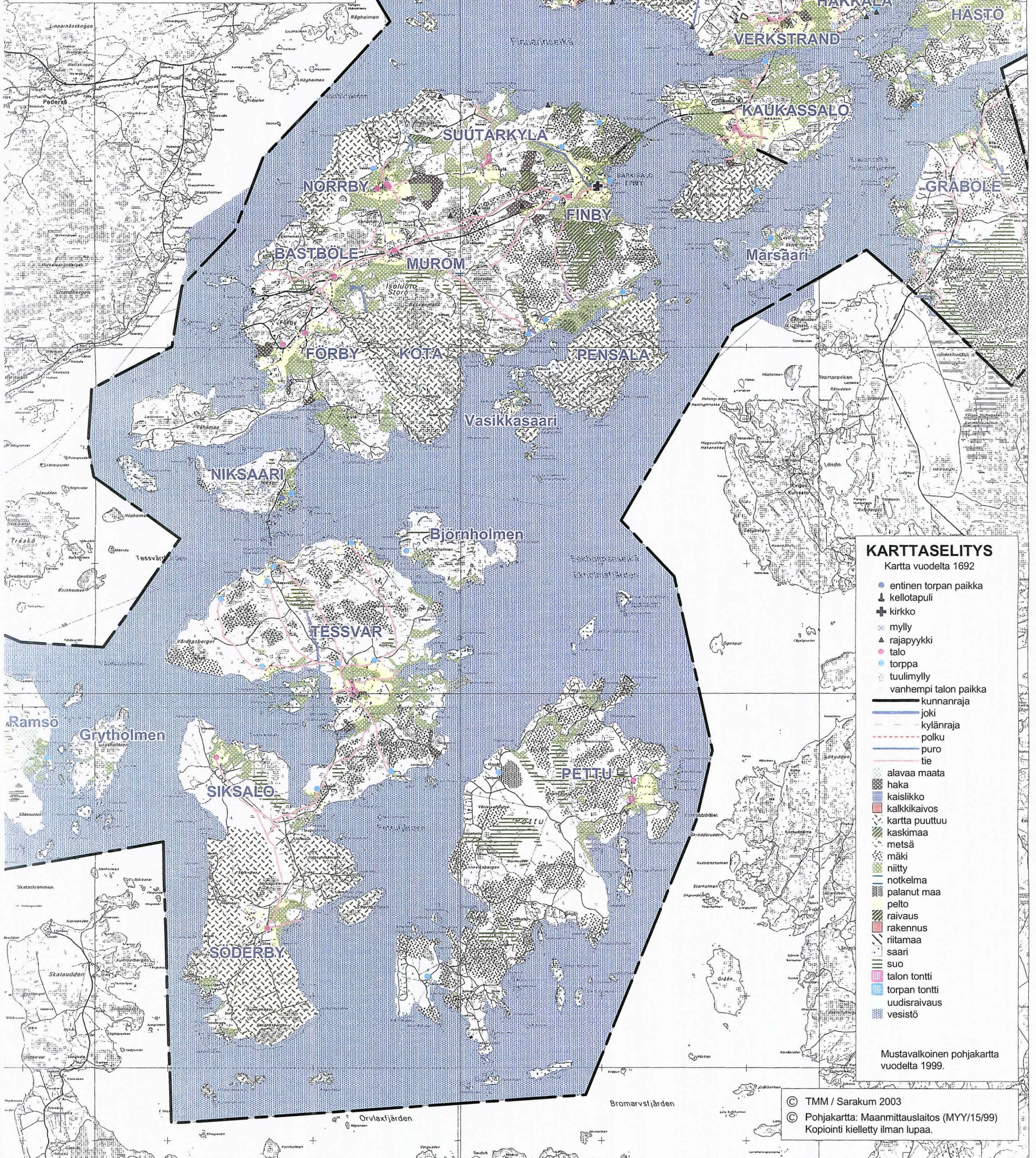
Tässä raportissa esitetään SARAKUM-projektissa tuotettu arvotettu inventointiaineisto kylittäin järjestettynä. Kylistä on alueinventoinnin mukainen lyhyt yhteenveto alueen historiasta, maisemasta ja nykytilasta. Arvotetut alueet ja kiinteistöt on lueteltu kylittäin ja niihin liittyy lyhyt sanallinen kuvaus. Valokuvat ovat esimerkinomaisia ja niissä on pyritty kattavasti esittelemään vain valtakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät kohteet. Viereisellä sivulla on koko Särkisaloon kunnan alueelta maisemahistorian rakennetta kuvaava kartta. Kartan avulla voidaan helposti paikallistaa vanhojen asuinpaikkojen, peltojen, niittyjen, myllyjen, teiden ym. maisemaan liittyvien elementtien sijainti. Vastavaanlainen maisemahistoriakartta esitetään suuremmissa mittakaavassa (1:10 000) kylittäin. Raporttiin koottu arvotetut alueet ja kiinteistöt on numeroitu kohdenumerolla, jonka avulla ne löytää liitteenä olevasta kulttuurihistoriallisesta arvokartasta.



# SÄRKISALON KUNNAN MAISEMAHISTORIA

Maankäyttö v. 1691-95 verokarttojen (BASTBÖLE, MUROM, NIKSAARI osin, SIKSALO sekä saaret Björnholmen, Marsaari, Ramsö ja Gytholmen), 1761-1805 isojakokarttojen, 1773 rajakartan (MONDOLA) sekä 1852-93 (FINBY, KOTA Vasikkasaari, STENSJÄRVI JA TESSVÄR) laadittujen karttojen mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle.

1:50 000  
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



## KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1692

- entinen torpan paikka
- ⬇️ kellotapuli
- ✚ kirkko
- ⊗ mylly
- ▲ rajapyykki
- talo
- torppa
- ⊕ tuulimylly
- vanhempi talon paikka
- kunnanraja
- joki
- kylänraja
- polku
- puro
- tie
- alavaa maata
- ▨ haka
- ▩ kaislikko
- ▧ kalkkikaivos
- ▦ kartta puuttuu
- ▥ kaskimaa
- ▤ metsä
- ▣ mäki
- ▢ niitty
- notkelma
- palanut maa
- ▧ pelto
- ▦ raivaus
- ▥ rakennus
- ▤ riitamaa
- ▣ saari
- ▢ suo
- talon tontti
- torpan tontti
- ▧ uudisraivaus
- ▦ vesistö

Mustavalkoinen pohjakartta vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003  
© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Aisböle**

#### Maisema

Kylä rajoittuu luoteessa Makarlanjärveen. Kantatila sijaitsee peltoaukean länsireunalla, metsäisen harjanteen merenpuolisessa päässä. Aiemmin on kylätie kulkenut pihapiirin läpi. Peltoaukean keskellä kulkee Vähäjärvestä mereen laskeva oja, joka on rajana naapurikylään Mondolaan. Itäosan peltoaukeita lukuunottamatta kylä on metsävaltainen. Asutus on painottunut meren läheisyyteen.

#### Historia

Aisbölen kylässä mainitaan 1540 asiakirjoissa olleen kolme taloa, mutta vuodesta 1589 lähtien on ollut enää yksi. Kylä muodostuu Aisbölen yksinäistalosta, joka mainitaan jo vuoden 1540 maakirjassa (Aijonsböle). Kuului 1700-luvulle Kemiön nimismieskuntaan Falkbergin ja Finnarin kylien kanssa, kun muut kuuluivat Perniöön. Aisböle oli perintötila vuodesta 1758 lähtien. Tila on toiminnut kestkievearina 1900-luvun alussa. Kantatilan läheisyydessä on myös v. 1897 rakennettu pensionaatti Sjötorp, joka on koristeellinen ja hyvin säilynyt. Muuta vanhaa rakennuskantaa kylässä on vähän, ja uudempaa rakennuskantaa edustavat Paperiliiton lomakeskus ja muutama kesämökki.

#### Nykytila

Kylän rakennuskanta on vähäinen, vanhaa rakennuskantaa vain 6 inventointikohdetta. Uudempaa rakennuskantaa edustavat Paperiliiton lomakeskus ja muutama kesämökki.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo Aisböle 1**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Aisbölen kyläalue Seudullinen**

#### KUVAUS

Kantatalo vanhalla tontillaan. Asuinrakennus 1850. Pihapiirissä vanha luhti, aitta ja väentupa. Lähiympäristössä Torppa- ja huvilarakennuksia 1900-luvun vaihteesta. Mm. Sjötorp, jonka päärakennus (1897) toiminut pensionaattina ja kesäsiirtolana.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Aisböle 1**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Aisböle 1/3 Seudullinen**

Kantatila maisemallisesti näkyvällä paikalla. Vanha kylätie on kulkenut pihapiirin läpi. Nykyinen päärakennus on rakennettu 1850 ja sisällä on jäljellä vanhoja kaakeliuuneja, joissa Bahne-suvun vaakuna koristeena. Pihapiiri on puistomainen.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Aisböle 2**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Aisböle (Kukkola) Maisemallinen**

Aisbölen muonamiehen vanha torppa, joka on rakennettu ennen 1882, korotettu myöhemmin (?). Hyväkuntoinen hirsirunkoinen talo, jossa loiva satulakatto.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Aisböle 3**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Metsä-Aisböle Maisemallinen**

Aisbölen 1900-luvun vaihteessa rakennettu torppa, jonka maa-alue ei koskaan ole erotettu. Pihapiirin rakennukset ovat säilyneet perinteisessä asussaan.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Aisböle 4**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Mäntylä Paikallinen**

Aisbölen 1900-luvun alussa rakennettu muonatorppa on säilynyt perinteisessä asussaan. Pihapiiri on aivan kylätien laidalla.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Aisböle 5**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Rauha Paikallinen**

Siirretty keskeneräisenä Finbyn kirkonkylästä 1900-vaihteessa. Tila on erotettu Aisbölen tilasta. Melko kookas rakennus, jossa on T-ikkunat ja korkea yläkerta.

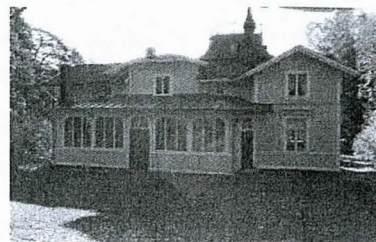


KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Sjötorp**

KYLÄ  
**Aisböle**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**6**

Pensionaatti, rakennettu 1897. Rakennus on toiminut Helsingin kaupungin vuokraamana kasvatuskotina ja Turun kaupungin kesäsiirtolana. 1900-luvun alussa kesävieraina taiteilijoita.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Taimela**

KYLÄ  
**Aisböle**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**7**

Tila lohkottu Aisbölestä 1938. Huvilamainen päärakennus on paikallisen maalarimestarin Kai Juholan rakennuttama v.1897. Sijaitsee kylätien varrella.

KUNTA  
**Särkisalo**

KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Bastböle**

#### Maisema

Särkisalon pääsaaren, Isoluodon luoteisin osa. Saaren keskellä kulkeva päätie kulkee kylän halki. Tien eteläpuolella Muurin kylään itään jatkuva peltoaukea. Kantatila sijaisee ja on aina sijainnut kaukana rannasta tämän kyseisen peltoaukean länsipäässä. Muuten varsin kallioista ja metsäistä. Lännessä Karaholman saari (syväsatama), samoinkuin koko matka päätieltä rantaan Förbyn kylään rajoittuvaa teollisuusaluetta (kalkki). Kylän alueella avolouhoksia ja laaja sortuma-alue, jonka vuoksi päätie siirrettiin nykyiselle linjalleen viime vuosikymmenellä.

#### Historia

Ollut aina , 1540 ainakin, yksi talo. ostettu perinnöksi 1791. Sijainnut suurinpiirtein nykyisellä paikallaan. 1865 ooli 3 torppaa ja muonatorppa. 1923 lohkottu 5 torppaa itsenäisiksi. Aina 1920-luvulta sotiin alueella vilkasta omakotirakentamista. Yhtiö ei myynyt tontteja Förbystä, joten ne ostettiin naapurikylästä. Myös Karl Forsström Oy osti, palstoitti ja myi laajahkon alueen Metsolasta(inventoitu1997), kylän pohjoisrajalta.

#### Nykytila

Tällä hetkellä ei kylän alueella rakentamista. Vanhat talotihentymätkin alkavat olla ukkoutumassa, osa jo vapaa-ajan käytössä. Koulu lakkautettu. Rantaan rakennettu uusi satama(7,3m) varastoineen(kalkkitehdas).

KUNTA  
**Särkisalo**  
ARVOALUE  
**Avolouhoskuilu**

KYLÄKOSA  
**Bastböle**  
ARVOTUS  
**Valtakunnallinen**

KOHDENO  
**2**

#### KUVAUS

Förbyn kalkkikivilouhos perustettu 1881.1936 rakennettu torni ja konehuone, viereisine louhoksineen. Näyttävä muistomerkki alueen kaivostoiminnasta.(RKY1993, 181.)

KUNTA  
**Särkisalo**  
ARVOALUE  
**Yksinäistalon tontti**

KYLÄKOSA  
**Bastböle**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**3**

#### KUVAUS

Vanhalla tontilla säilynyt kantatila. Avaralla kumpareella, pihapiirissä vanha väentupa/vaarintupa. Nykyinen päärakennus 1968.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>9</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Förby</b>	<b>Seudullinen</b>	

Förbyn kaivos. Kalkkikaivoksen suuri avolouhoskuilu ympäristöineen on eräs maakunnan vaikuttavimpia teollisuusmuistoja. (OR 48)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>10</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Granbacka</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Bastbölestä lohkottu 1926. Mansardikattoinen 1920-luvun rakennus, jonka T-ruutuisten ikkunoiden yläosa on moniruutuinen.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>11</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Grankulla</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Bastbölen kantatalosta 1926 erotettu, 1920-luvulla rakennettu mansardikattoinen rakennus.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>12</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Hakala</b>	<b>Maisemallinen</b>	

1930-luvulla rakennettu mansardikattoinen omakotitalo. Vaja ja 1970-l:n uudisrakennus. Erotettu 1920-luvulla Bastbölen tilasta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>13</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Ihala</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Bastbölestä lohkottu ja 1920-luvulla rakennettu rapattu tiilirunkoinen asuinrakennus. Alakerroksen ikkunat ovat T-ruutuiset.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>14</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Isoluoto</b>	<b>Seudullinen</b>	

Koulurakennus 1915, Gustav Velander. Koulutoiminta lakkautettu 1993. 'Muurin koulu'.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>15</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kulmala</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Mansardikattoinen 1920-luvulla rakennettu asuinrakennus. Lohkottu Bastbölestä 1926. Varasto ja sauna.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>16</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Lehtovaara</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Bastbölestä 1930-luvulla lohkottu tila. Mansardikattoinen omakotitalo 1930-l. Kuisti ja sen yläpuolinen parveke lisätty myöhemmin.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>17</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Metsola</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Bastbölen torppa. Mansardikattoinen asuinrakennus alun perin 1917, kunnostettu 1990-luvulla. Varasto ja sauna.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>18</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Metsola VII</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Yksi työväen asuinalueella sijaitsevista omakotitaloista, rakennettu 1930-l. Vanhan Metsolan torpan maat jaettiin 1930-luvulla 15 rakennuspalstaan, jotka lohkottiin myytäväksi Karl Forrström oy:n työntekijöille.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>19</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Metsola VIII</b>	<b>Maisemallinen</b>	

1930-luvun lopulla rakennettu työväen asuinrakennus. Lohkottu Bastbölestä 1923. Vanhan Metsolan torpan maat jaettiin 1930-luvulla 15 rakennuspalstaan, jotka lohkottiin myytäväksi Karl Forrström oy:n työntekijöille.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>20</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Metsola XII</b>	<b>Maisemallinen</b>	

1930-luvun lopulla rakennettu työväen asuinrakennus. Lohkottu Bastbölestä 1923. Vanhan Metsolan torpan maat jaettiin 1930-luvulla 15 rakennuspalstaan, jotka lohkottiin myytäväksi Karl Forrström oy:n työntekijöille.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>21</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Metsola XIV</b>	<b>Maisemallinen</b>	

1930-luvun lopulla rakennettu työväen asuinrakennus. Lohkottu Bastbölestä 1923. Vanhan Metsolan torpan maat jaettiin 1930-luvulla 15 rakennuspalstaan, jotka lohkottiin myytäväksi Karl Forrström oy:n työntekijöille.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>22</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Metsola XV</b>	<b>Maisemallinen</b>	

1939-rakennettu omakotitalo. Lohkottu Bastbölestä 1923. Vanhan Metsolan torpan maat jaettiin 1930-luvulla 15 rakennuspalstaan, jotka lohkottiin myytäväksi Karl Forrström oy:n työntekijöille.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>23</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Mosaviken</b>	<b>Seudullinen</b>	

Vuonna 1936 rakennettu, nyttemmin käytöstä poistettu kaivostorni konehuoneineen. Kaivostornin viereen tuotu vanhoja kaivosvaunuja ja kuormaajia. Aidatun avolouhosalueen reunassa.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>24</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Mäntylä</b>	<b>Paikallinen</b>	

Entinen Bastbölen muonatorppa, lohkottu 1923. Asuinrakennus 1800-luvulla rakennettu ja säilyttänyt perinteiset piirteensä. Pihapiirissä lisäksi vanha navetta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>25</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Nurmela</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Satulakattoinen 1938 rakennettu asuinrakennus. Vaja. Lohkottu Bastbölestä 1934.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>26</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Sjövik</b>	<b>Maisemallinen</b>	

1919 syytinkiläisasunnoksi rakennettu asuinrakennus.  
Peruskorjattu 1990-luvulla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>27</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Solglänta</b>	<b>Maisemallinen</b>	

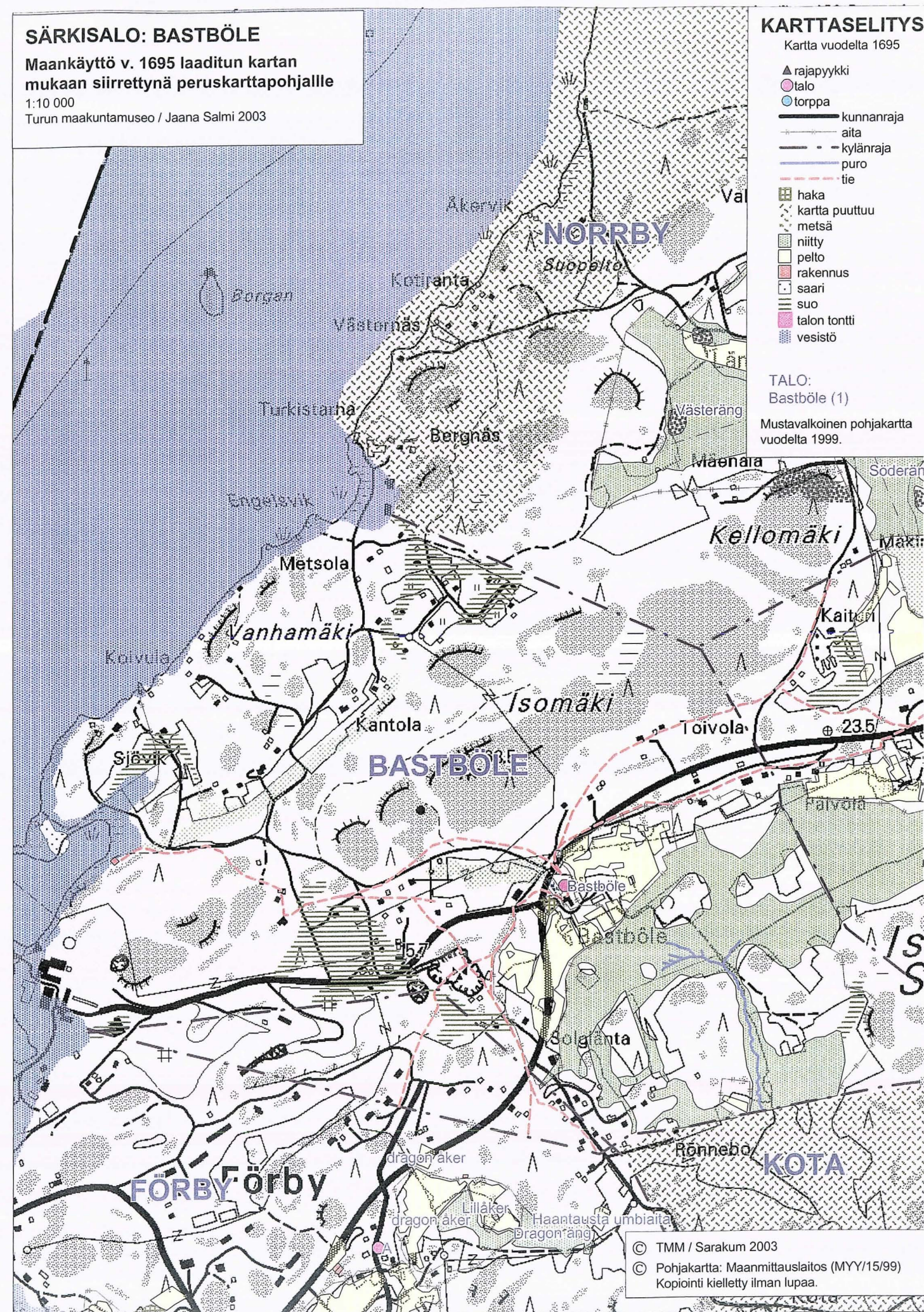
Hyvin säilynyt suurehko 1930-luvun omakotitalo  
näkyvällä paikalla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Bastböle</b>	<b>28</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Solhell</b>	<b>Paikallinen</b>	

Torppa. Jatkettu eteiskamarillinen tupa 1800-1900-luvun  
vaihteesta. Koteloidut pitkänurkat. Säilyttänyt perinteiset  
piirteensä.



**SÄRKISALO: BASTBÖLE**  
Maankäyttö v. 1695 laaditun kartan  
mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle  
1:10 000  
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA

**Särkisalo Domarby**

#### Maisema

Mantereella, rajoittuen pohjoisessa Perniöön, etelässä Hakkalanlahteen ja idässä Laukanlahteen. Laukanlahteen rajoittuva kaakkoiskulma Stensnäsin kylä. Kyläkeskus alavalla, Perniön ja Seppämäen puolelle jatkuvalle laajalle pelto/vesijättöaukealle pistävän etelä-pohjoissuuntaisen harjanteen pohjoiskärjessä. Vanha asutus kylämäellä ja Hakkalanlahteen pistävän kapean kaistaleen reunamalla.

#### Historia

Ratsutila. Mainittu vuoden 1540 maakirjassa (Domarbij). Lunastettiin viimeisenä nykyisen Särkisalon alueella olevista: Alitalo 1882 ja Ylitalo 1889. Nykyisin yksi tila. Entisen Ylitalon päärakennus (Kotipirtti 1:26) myös kantatilan omistajalla. Ollut 1 maatorppa ja 1 muonatorppa (rakennukset säilyneet). Kyläharjanteen rakennuksista vanhin entinen Ylitalon päärakennus (vanhin osa 1800-l. alku), Alitalon päärakennus 1900 sekä vanhanväenasunto n. 1920. Alitalon talousrakennuksista säilynyt savusauna (1900 ennen) sekä aitta (1900n). Alitalon vuosisadan vaihteen kuonatiilinen navetta osana nykyistä sikalaa. Ylitalon talousrakennukset purettu. Laajan metsäalueen kyläkeskuksesta erottama Hakkalanlahden ranta on kylän toinen, vuosisadan alkupuolella alkunsa saanut asutuskeskittymä. Tämä Hakkalantien ja meren välinen alue jatkuu länteen Hakkalan kylän puolella. 'Taajama' syntyi lahden toiselle puolelle perustetun Hakkalan höyrysahan (privilegio 1874) vaikutuksesta. Neljän vanhat rakennukset säilyneet, vanhimpana Sidoroffin kauppana tunnettu Väinölä. Alueella muutama vanha rakennus korvattu uudella, muuten uudisrakentaminen ollut vähäistä. Yksi siirtolaistila sotien jälkeen.

#### Nykytila

Kylässä on kaksi asutuskeskittymää, vanha kyläalue ja Hakkalanlahden ranta. Kylän uudisrakentaminen on ollut vähäistä.

KUNTA KYLÄ KOHDENO

**Särkisalo Domarby 29**

KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Jussila Maisemallinen**

Ylitalon muonamiehen torppa, erotettu 1924.  
Päärakennus rakennettu alun perin 1898, peruskorjaus tehty 1952. Piharakennus on 1950-luvulta.

KUNTA KYLÄ KOHDENO

**Särkisalo Domarby 30**

KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kotipirtti Seudullinen**

Kylän toisen kantatilan Ylitalon päärakennus, talonpoikaistalo 1868.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO

**Särkisalo Domarby 4**

ARVOALUE ARVOTUS  
**Vanha kylätontti Seudullinen**

#### KUVAUS

Vanha kylätontti mäkiharjanteella peltoalueen ympäröimänä. Kantatalojen talouskeskukset sijaitsevat edelleen tontilla. Taamarla (5) ja Kotipirtti (1:26), joka on ent. Ylitalon päärakennus.



KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Domarby** KOHDENO **31**  
 KIINTEISTÖ **Rantakallio** ARVOTUS **Maisemallinen**

Alatalon kantatilasta 1910-luvulla erotettu tila.  
 Asuinrakennus noin 1930-l.

KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Domarby** KOHDENO **32**  
 KIINTEISTÖ **Taamarla** ARVOTUS **Seudullinen**

Alatalo-niminen kantatila. Keskeissalittyypinen  
 päärakennus on rakennettu 1900-luvun alussa, viimeksi  
 kunnostettu 1980-luvulla. Sijaitsee vanhan asutuspaikan  
 länsilaidalla. Pihapiirissä 1800-l. savusauna, aitta ja  
 navetta.



KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Domarby** KOHDENO **33**  
 KIINTEISTÖ **Toivola** ARVOTUS **Maisemallinen**

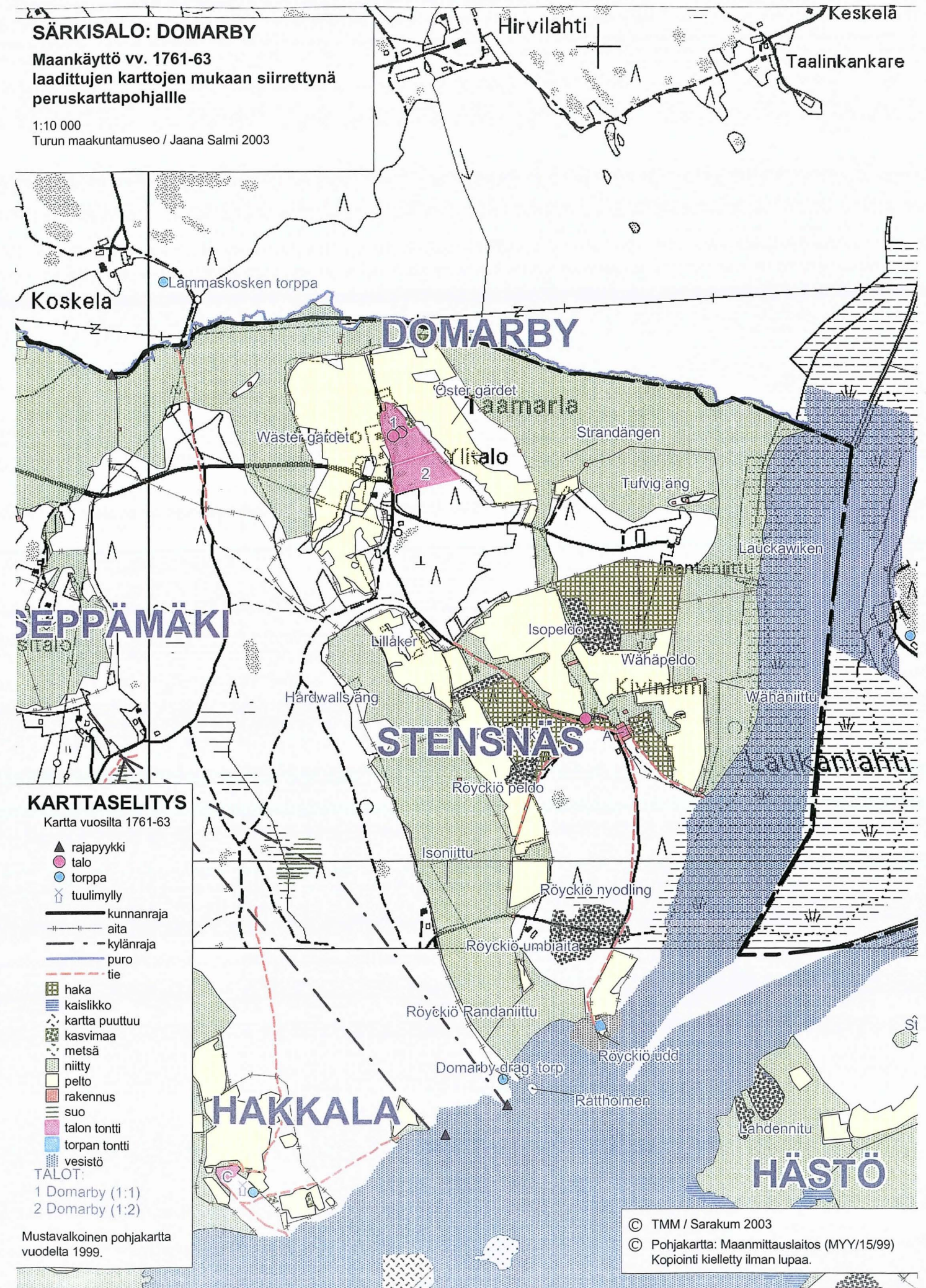
Lohkottu Taimelasta 1935. Asuinrakennus 1934. Vaja.

KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Domarby** KOHDENO **34**  
 KIINTEISTÖ **Väinölä** ARVOTUS **Paikallinen**

Lohkottu Alatalon kantatilasta 1954. Asuinrakennus  
 1800-luvun lopulta. Rakennusta on laajennettu  
 myöhemmin ja laajennusosassa on toiminut kauppa  
 ainakin 1920-luvulla.

**SÄRKISALO: DOMARBY**  
 Maankäyttö v. 1761-63  
 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä  
 peruskarttapohjalle

1:10 000  
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Falkberg**

#### Maisema

Mantereen läntisin kylä, rajoittuen pohjoisessa Perniöön (Germusvidja), idässä Makarlanjärveen, kaakossa Finnarfiin ja lännessä Falkinselkään. Pinnanmuodostukseltaan jylhän metsäinen, peltoalueita vain kantatilan ympärillä ja Makarlanjärven lahdenpohjukassa.

#### Historia

1540 maakirjassa Falckeberg. Kuului mantereen kylistä Finnarfin ja Aisbölen ohella pitkään Kemiön nimismieskuntaan (kirkollisesti kuitenkin Perniöön). Kun 1700-luvun alussa siirrettiin Perniöön, oli tällöin pitäjän ainoa perintötalo. Ollut aina vain yksi talo. Tessverin ohella toinen säätyläisomistuksessa pitkään ollut tila (1800-l mm. Bahne, sitten Rotkirch). Tilakeskus kartanomainen, yksin jylhässä maisemassa. Kantatilan empirevaikutteinen päärakennus noin vuodelta 1820. Museovirasto mukana restauroinnissa 1985/86 ja 1990. Nykyisin asuinkäytössä oleva viljamakasiini vuodelta 1860 sekä suurehko väentupa ennen 1900. Tuotanto- ja talousrakennukset säilyneet vähäisemmässä määrin. Neljä viime vuosisadalta olevaa torpparakennusta säilynyt. Torpista yksi meren saarella, muut Makarlanjärven rantamilla. Muonatorppa Viikinnokassa. Uudempaa rakentamista etupäässä vain lomarakentaminen niin meren kuin järvenkin rannalla. Korkealla Kleivinmäellä jäänteitä esihistoriallisesta asutuksesta (hiidenkiuas).

#### Nykytila

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo Falkberg 5**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Falkbergin kartano Valtakunnallinen**

#### KUVAUS

Kartanon vanha tontti ympäristöineen. Kartanon puinen päärakennus on vanhimmilta osin 1700-luvun lopulta, pihapiirissä vanha puisto jalopuineen. Ympäristössä torppia, joiden asuinrakennukset ovat peräisin 1800-luvulta. (SU:2 441) (RKY1993, 180.)

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Falkberg 35**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Falkberg Valtakunnallinen**

Falkbergin kartanon päärakennus rakennus vanhimmilta osin 1700-luvulta. Korjauksia 1985/86 ja 1990. Puistomainen pihapiiri. Ympäristössä kartanon vanhoja torppia. (SU:2 441, RKY1993, 180.)



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Falkberg 36**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Falkberg (Viikinnokka) Seudullinen**

Ennen 1900-lukua rakennettu torppa, laajennettu ja kuisti lisätty 1930-luvulla.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Falkberg 37**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Koivuranta Paikallinen**

Falkbergin entinen torppa. Hirsirunkoinen pitkänurkkainen torppa 1800-luvun puolelta. Laajennettu saunasiivekkeellä.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Falkberg 38**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Svartbäck Paikallinen**

Falkbergin kantatalon torppa. Hirsirakenteinen eteiskamarillinen tupa 1800-l, 4-ruutuiset ikkunat. Vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Svartholm**

KYLÄ  
**Falkberg**

ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**39**

Falkbergin entinen torppa, sijaitsee ainoana asumuksena pienellä saarella Finnarinselän ja Falkinselän keskellä. Rakennettu noin 1900. Pihassa vanha navetta/vaja.

KUNTA  
**Särkisalo**

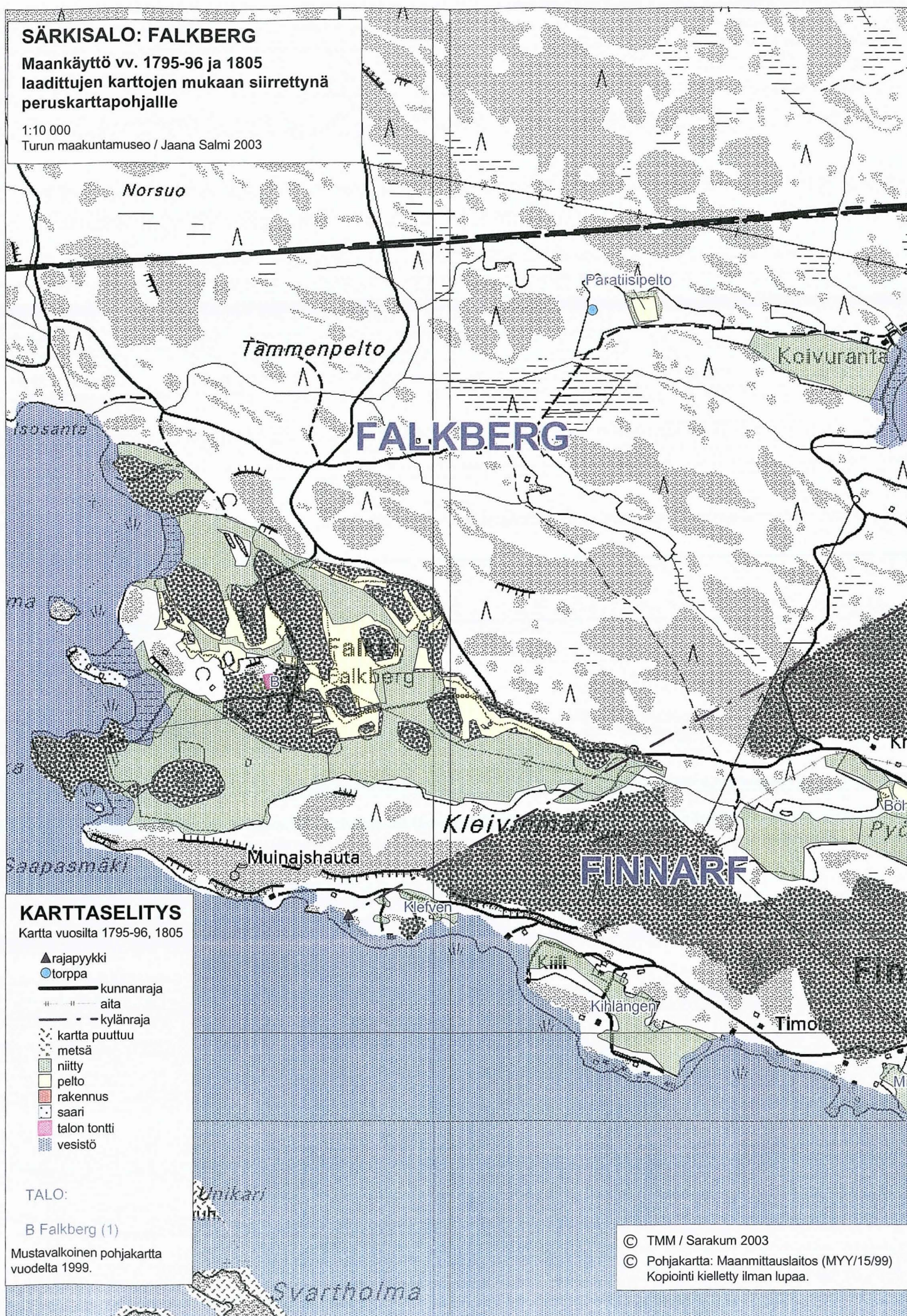
KIINTEISTÖ  
**Träskberga**

KYLÄ  
**Falkberg**

ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**40**

Entinen Falkbergin muonamiehen torppa. Asuinrakennus rakennettu ennen 1920-lukua ja korotettu 20-luvulla.



**Särkisalo Finby****Maisema**

Särkisalon pääsaaren, Isoluodon itäpää. Metsäisten reunamien keskellä alava peltoaukea lahden reunamilla ollut kylän asutuksen keskus. Etelässä toinen pienempi niitty/peltoalue. Kulku mantereelta saaren tähän osaan. Kirkko. Aluksi veneillä, sitten lossella( 1920-l), nyttemmin pengersiltaa(1960-l) pitkin. Pengersillan rakennustöiden yhteydessä telin ja oikaistiin läpi korkean kallion.

**Historia**

Puosinmäellä jäänteitä esihistoriallisen ajan asutuksesta. 1540 4 taloa. 1600-luvun lopulta majurin puustelli ja sittemmin valtion virkatalo. Valtiolla vieläkin osa metsistä ja vedet. 1865 6 torppaa, 1915 lohkottin 17 tilaa. Maanhankintalain nojalla syntyi lisää pientiloja.Kirkko 1600-luvun puolivälistä, nykyinen 1760. Kirkonkylän taajama, osa kaavoitettu. Pieni, ei varsinaista liikekeskusta. Koulu kauempana sisämaassa. Palvelutalo, terveystalo ja kunnanvirasto.

**Nykytila**

Hiljainen maalaistaajama, vilkastuu kesäisin. Taajaman lahdenpohjukassa pienvenesatama. Vanha historiallinen maisema ei kovin hyvin säilynyt. Yksittäisiä rakennuksia. Uusia rivitaloja pelloilla ja keskeisellä kukkulalla.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>6</b>
ARVOALUE	ARVOTUS	
<b>Kirkkomaa</b>	<b>Valtakunnallinen</b>	

**KUVAUS**

Puinen pitkäkirkko 1760, M. Sander, länsipäädyn eteinen 1858. Kellotapuli 1761-62, J. Backman. Ympärillä vanha hautausmaa. (RKY1993, 179)



KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>7</b>
ARVOALUE	ARVOTUS	
<b>Kunnasmaa</b>	<b>Seudullinen</b>	

**KUVAUS**

Vanha majurin puustelli, sittemmin valtion virkatalo, päärakennus 1880-luvulta. (SU-kohde 660).



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>41</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Björkkulla</b>	<b>Seudullinen</b>	

Varsin kookas 1800-luvun lopun asuin/työrakennus. Rakennuksessa toiminut räätäli, kauppa ja leipomo. Korjauksia ja laajennuksia vuosien varrella - ei sitten 1930-luvun.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>42</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Havumäki</b>	<b>Paikallinen</b>	

1930-luvun asussa oleva asuinrakennus ja vaja.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>43</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Helle</b>	<b>Paikallinen</b>	

Finbyn valtion virkatalon torppa sijaitsee etelään kyläkeskuksesta. Päärakennus on 1920-luvulla rakennettu ja pihapiirissä oleva 1920-luvun navetta on poikkeuksellisen koristeellinen.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>44</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Hietaranta</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Tila on erotettu Finbyn virkatalosta 1915. Mansardikattoinen asuinrakennus 1920-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>45</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kallioranta III</b>	<b>Seudullinen</b>	

1800-luvun lopulta paikallisessa liike-, kulttuuri- ja kunnalliselämässä vaikuttaneen kanttori Ivar Nyströmin huvilamainen asuinrakennus 1910-20-lukujen asussa. Hiljan peruskorjattu, myös koko pihapiiri siistitty. Näkyvällä paikalla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>46</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kirkkomaa osa</b>	<b>Valtakunnallinen</b>	

Kirkko vuodelta 1760 ja kellotapuli vuodelta 1762. Kauniissa kirkkotarhassa vanhimmat hautakivet 1800-luvun puolestavälistä. Kirkkotarhassa myös lukuisia muistomerkkejä. (RKY 179)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>47</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Klobbis</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Lohkottu Finbyn virkatalosta 1915. Hirsirunkoinen peiterimoitetulla pystylaudoituksella vuorattu asuinrakennus 1800-luvulta. Pihapiirissä sauna ja varasto (ent. navetta/vaja).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>48</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kunnasmaa</b>	<b>Seudullinen</b>	

Vanha sotilasvirkatalon päärakennus 1880-luvulta. Kuistit purettu ja uusittu, ei muita suurempia muutoksia. (SU-660)

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>49</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kuntala</b>	<b>Seudullinen</b>	

Kansakoulu 1892, rakennuksessa sittemmin toiminut pankkeja, posti ja nykyisin kunnantoinen. Viereinen terveystalo edustaa varsin tyylikkäällä tavalla 1950-luvun maaseudun julkista rakentamista.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>50</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kuula ja Kanuuna</b>	<b>Paikallinen</b>	

Torppa. Lohkottu Finbyn virkatalosta 1915 (Norrbacka torp). Asuinrakennus 1905. Laajennettu ja korotettu sodan jälkeen.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>51</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Musko</b>	<b>Paikallinen</b>	

Lohkottu Finbystä 1915 viljelytilaksi. Paikalla on sijainnut torppa ainakin 1800-l:n alussa. Satulakattoinen, hirsirunkoinen päärakennus 1905. Pihapiirissä lisäksi vanha aitta ja vaja.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>52</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Mäntylä</b>	<b>Paikallinen</b>	

Finbyn puustellin vanha torppa. Vanhempi asuinrakennuksista 1930-luvulta. Sepän paja ennen vuotta 1940. Sauna noin 1940.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>53</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Nybacka</b>	<b>Paikallinen</b>	

Finbyn virkatalosta lohkottu 1915 (Staffans torp). Asuinrakennus 1850-l, laajennettu 1920-l.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>54</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Osuuskassa</b>	<b>Paikallinen</b>	

1950-luvun liikerakennus.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Finby</b>	<b>55</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Rajala</b>	<b>Paikallinen</b>	

Finbyn puustellin Kiilin torppa. Pihapiirissä oleva huonokuntoinen torpparakennus 1800-luvun alkupuolelta. Toinen asuinrakennus 1925.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Tallbacka**

KYLÄ  
**Finby**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**56**

Kirkonkylän keskustassa, näkyvällä paikalla olevat 1930-luvun asuinrakennukset. Tiloissa toiminut mm puhelinkeskus, posti ja pankki.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Willilä**

KYLÄ  
**Finby**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**57**

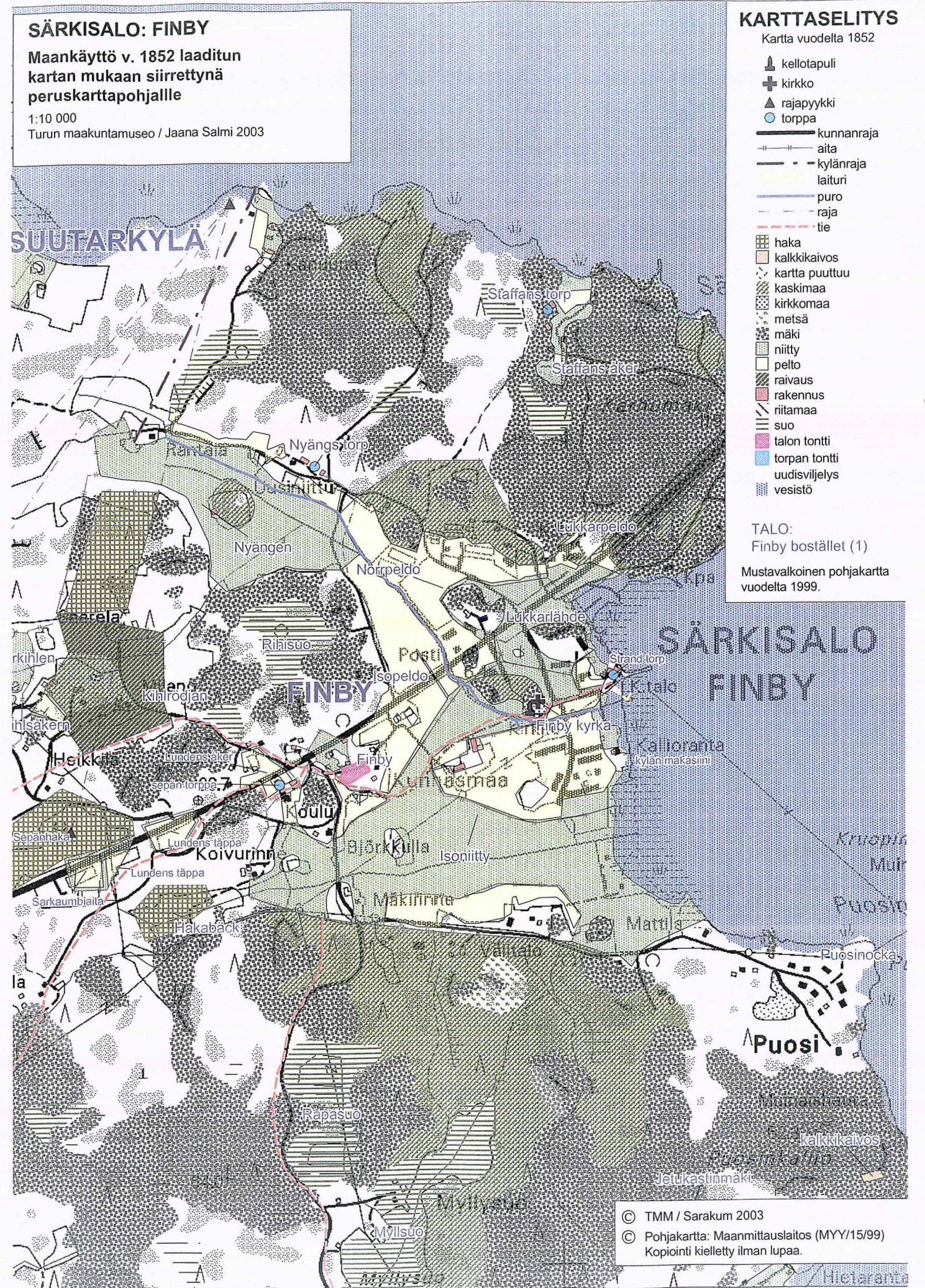
Vanha, hyvässä kunnossa oleva 1800-luvun työväenasumus - muonatorppa. Erittäin näkyvällä ja kauniilla paikalla.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Väinölä**

KYLÄ  
**Finby**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**58**

Torppa, lohkottu Finbyn virkatalosta 1915. Hirsirunkoinen pysty/vaaka/pysty-laudoin vuorattu asuinrakennus n. 1915. "Huvilamainen" rakennus, korkea kuisti.



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Finnarf**

#### Maisema

Mantereen puolella Finnarfinselän pohjoisrannalla Falkbergin ja Aisbölen välissä, rajoittuen koillisessa Makarlanjärveen. Vanha kylätie on kulkenut kyläalueen keskeltä rantaan asti.

#### Historia

Vuoden 1540 maakirjassa Finnearff. Kuului Falkbergin ja Aisbölen kylien tapaan 1700-luvulle Kemiön nimismieskuntaan (kirkollisesti Perniöön), muu Särkisalo Perniöön. 1700-luvun lopulta kaksi taloa, Ylistalo ja Alastalo, 1800-luvun lopulta samalla omistajalla käytännössä yhtenä tilana (mm. vain yksi navetta). 1929/31 Falkbergin kartanon isännän varuomari Einar Rotkirchin toimesta hänen omistuksessaan olleiden yhdistettyjen Ylis- ja Alistalon maat lohkottiin, jolloin entisen Alistalon talouskeskuksen ympärille muodostettiin Finnarf-niminen tila, entisen Ylistalon päärakennus lohkottiin pieneksi pihapiiriin muodostamaksi tontiksi. Kummankaan tilan asuinrakennukset eivät ole säilyneet, ainoana vanhasta rakennuskannasta jäljellä Alastalon kuonatiilinen navetta (1900), sek in katto romahtaneena. Ei enää maanviljelyä. Kyläkeskus sijainnut aina etelä-pohjoissuuntaisen avokallion molemmin puolin, mereen laskevan peltoaukean (nytemmin metsittyneen) pohjoisreunassa. Talot olleet vierekkäin, avokallion erottamina. Merenrannalla lännessä Mikonhuhdan ja Kiilin pellot, joiden reunalla asuttu, samoin pienen peltoaukean reunalla järven rannalla. Oma asutustihentymänsä on meren rannalle, Alastalon entisen torppa-alueen (kaksi lunastettu 1924) ympärille Aisbölen rajalle, vuosisadan alussa syntynyt pieni "taajama". Torppien lisäksi jo vuosisadan alussa muutama huvila meren tuntumaan. Kylän korkeilla kallioharjanteilla jälkiä varhaisesta asutuksesta; hiidenkiukaita (Mikonhuhta, Puunokka). 1950-luvulta lähtien voimakasta lomarakentamista.

#### Nykytila

1950-luvulta lähtien on ollut voimakasta lomarakentamista kylän laajalla ranta-alueella.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo Finnarf 8**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Vanha kylätontti Seudullinen**

#### KUVAUS

Kyläalueella on sijainnut kaksi kantatilaa Ylistalo ja Alistalo, jotka yhdistettiin yhdeksi tilaksi. Kyläalueen vanha rakennuskanta ei ole säilynyt. Nykyinen Finnarfin tilakeskus sijaitsee vanhalla Ylistalon tontilla.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Finnarf 59**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Astell Paikallinen**

Lohkottu Ylistalosta 1926. Huvilarakennus 1915.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Finnarf 60**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Finnarf Historiallinen**

Alastalon kantatilan vanha tontti. Nykyinen päärakennus on rakennettu 1979. Tilan talouskeskus sijaitsee vanhan Ylistalon talon paikalla.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Finnarf 61**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Högnäs Paikallinen**

Tila on erotettu Alastalon kantatilasta 1920-luvulla. Päärakennus 1800-luvun loppupuolelta, muutoksia (1970-90-l). Varasto ja sauna.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Finnarf 62**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kiikarmäki Paikallinen**

Alastalon vanha torppa, lohkottu 1924. Asuinrakennus 1892. Pihapiirissä vaja. Molemmat rakennukset kunnostettu 1990-l.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Finnarf 63**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kiili Maisemallinen**

Ylistalon kantatilan vanha torppa, lohkottu 1932 Klefvetistä. Asuinrakennus osin 1870-luvulta. Myöhemmin rakennusta on laajennettu ja korotettu. Pihapiirissä lisäksi vanha sauna ja navetta/vaja.

KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Finnarf** KOHDENO **64**  
 KIINTEISTÖ **Mikonhuhta** ARVOTUS **Maisemallinen**

Lohkottu Ylistalosta 1926. Mansardikattoinen asuinrakennus 1920-l. Laajennettu myöhemmin. Kuistiosa 1990-l.

KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Finnarf** KOHDENO **65**  
 KIINTEISTÖ **Puunokka** ARVOTUS **Paikallinen**

Lohkottu Ylistalosta 1913. Mansardikattoinen huvila tenholalaiset kirvesmiehet Lundsten ja Lindberg 1913. Merenpuolinen kuisti on uudempaa tekoa.

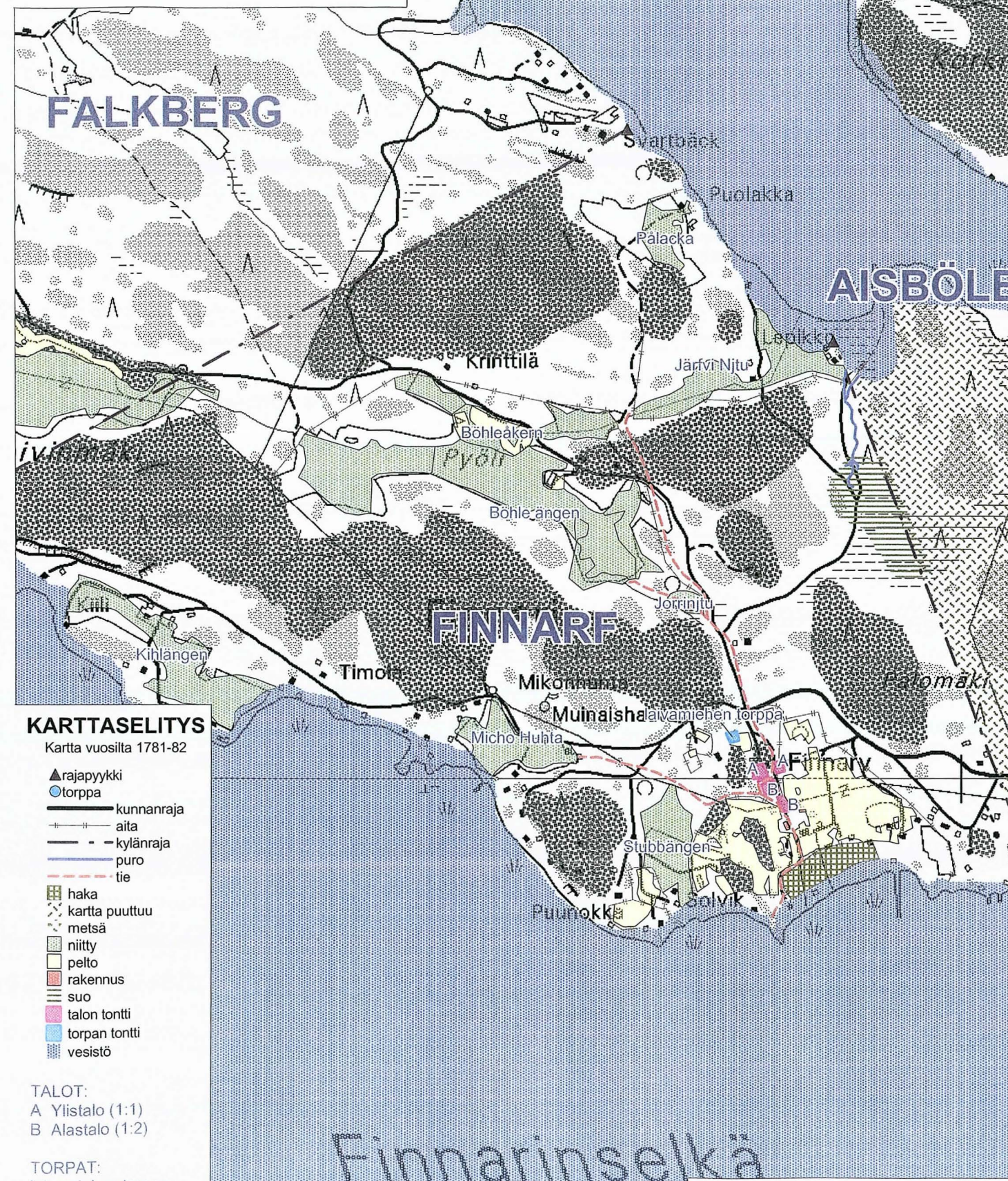


KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Finnarf** KOHDENO **66**  
 KIINTEISTÖ **Vanharanta** ARVOTUS **Paikallinen**

Mansardikattoinen hirsirunkoinen asuinrakennus, (tenholaiset kirvesmiehet Lundsten ja Lindberg 1912. Rakennukseen on myöhemmin lisätty erkkeri ja sen yläpuolelle parveke. Toinen asuinrakennus 1930-l. Varasto, ent navetta/vaja 1912.

**SÄRKISALO: FINNARF**  
 Maankäyttö vv. 1781-82  
 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä  
 peruskarttapohjalle

1:10 000  
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



**KARTTASELITYS**

Kartta vuosilta 1781-82

- ▲ rajapyykki
- torppa
- kunnanraja
- aita
- - kylänraja
- puro
- - tie
- haka
- kartta puuttuu
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- vesistö

TALOT:  
 A Ylistalo (1:1)  
 B Alastalo (1:2)

TORPAT:  
 laivamiehen torppa

Mustavalkoinen pohjakartta  
 vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003  
 © Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
 Kopiointi kielletty ilman lupaa.



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Förby**

#### Maisema

Särkisalon pääsaaren, Isoluodon länsipää. Laajahkon peltoaukean pohjoisreunalla pinnanmuodoltaan jyrkästi vaihteleva metsäalue, jossa enin osa asutuksesta. Etelä- ja lounaisosassa mereen työntyviä niemekkeitä. Muutama kallioinen saari, vain yhdessä rakennus. Merkittävintä maisemalle kalkinlouhinta, jo ainakin 1600-luvulta. Aluksi Vähämaassa, mutta sittemmin etenkin kylän pohjoisrajalla - teollista tuotantoa. Jyrkkäreunaiset avolouhokset merkitty seutukaavassa suojeltaviksi. Avolouhosten lisäksi maisemassa on säilynyt vanha kaivostorni.

#### Historia

1540 kolme taloa, vuodesta 1654 kaksi. Toinen ratsutila. Perinnöksiöt 1756 ja 1766. 1800-luvun lopulta samalla omistajalla. Talojen paikat olleet korkealla, kylän keskellä olevan laajahkon peltoaukean pohjoisreunalla. Vain toisen, Övergårdin, talouskeskus nykyisin olemassa, hieman aiempaa alempana. Peltoalueen ja sen reunassa kulkevan päätien pohjoispuolinen kallio/metsäalue aina läntisimpään niemeen kaavoitettu. Tämän alueen pohjoispuolella Bastbölen kylään ulottuva teollisuusalue. Vain muutama torpista itsenäistynyt. Sotien jälkeen maanhankintalaki aiheutti laajahkon koivistolaisalueen syntyminen kylän kaakkoiskulmaan.

#### Nykytila

Övergårdin talouskeskus ja etenkin sen peltoaukealle työntyvällä korkealla harjanteella oleva päärakennus ympäristöineen hyvin säilyneet. Pellon ja metsän rajalla kulkevan päätien pohjoispuolisen kaava-alueen uudempi asutus on hyvin tehokkaasti piilossa. Vanhaa rakennuskantaa ei niinkään poistu uuden tieltä kuin ränsistyy käytön puutteessa. Teollisuusalueella muutama vanha rakennus säilytetty (inventoitu 1997). Työpaikkojen ja sitä kautta asukasluvun väheneminen ongelma. Förbyn rannassa pienvenesatama. Kylässä vain yksi merkittävä maanomistaja.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Förby</b>	<b>9</b>
ARVOALUE	ARVOTUS	
<b>Förbyn kalkkikaivos</b>	<b>Valtakunnallinen</b>	

#### KUVAUS

Förbyn kalkkikivilouhos on perustettu 1881. Alueella on säilynyt näyttävien jyrkkäreunaisten avolouhosten lisäksi vanha kaivostorni. (RKY1993, 181)

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Förby</b>	<b>10</b>
ARVOALUE	ARVOTUS	
<b>Övergård ympäristöineen</b>	<b>Seudullinen</b>	

#### KUVAUS

Förbyn Övergårdin ratsutilan 1800-luvun loppupuolen rakennuskannan muodostama maatilakokonaisuus. Karl Forsströmin kotitila - päärakennus ja navetta hänen ajaltaan. Tilaan kuulunut 5 torppaa /mäkitupaa, jotka sijaitsevat ympäristössä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Förby</b>	<b>67</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Bergvik</b>	<b>Paikallinen</b>	

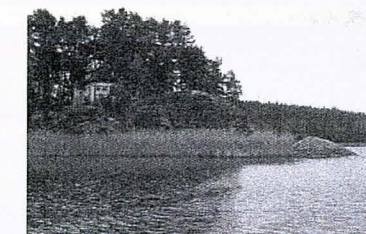
Palaneen rakennuksen tilalle 1952 rakennettu edustava tiilirakenteinen pientalo. Sauna 1935

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Förby</b>	<b>68</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Johannesberg</b>	<b>Paikallinen</b>	

Lohkottu Nedergårdista 1954. 1800-luvun lopun mielenkiintoinen asuin/huvilarakennus (korotettu 1930-l.). Tyhjiällä. Merikapteeni Bertel Förbomin koti; toi talvella 1918 jääkärit Suomeen.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Förby</b>	<b>69</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kistholm</b>	<b>Seudullinen</b>	

Petter Forströmin 1922 rakennuttama viehättävä huvila, pienen jylhän saaren korkeimmalla kalliolla. Hyvin näkyvällä paikalla.

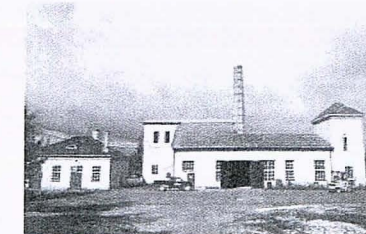


KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Förby</b>	<b>70</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Ljungbergs I</b>	<b>Paikallinen</b>	

Öfvergårdista erotettu torppa. Asuinakennus 1800-luvulta. Luonnonkaunis paikka, vanhoja tammia pihapiirissä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Förby</b>	<b>71</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Nedergård</b>	<b>Seudullinen</b>	

Kantatila. Förbyn taajama ja osa teollisuusaluetta kuuluvat Nedergårdiin. Tilalla mm. Seuraintalo 1939, Petun Liilgårdin päärakennus, siirretty n. 1900, kahdessa osassa, pari liikerakennusta, mäkitupa ym.



KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Overgård (Rajalan torppa)**

KYLÄ  
**Förby**

ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**72**

Overgårdin (Upgård) entinen torppa. Hirsirunkoinen luonnonkiviperustukselle rakennettu asuinrakennus 1800-luvun puolelta. Pihapiirissä on lisäksi sauna. 1930-luvulla rakennettu hirsirunkoinen asuinrakennus. Katon etusivulla on koristeellinen frontoni.

KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Skoulu**

KYLÄ  
**Förby**

ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**73**

Alkuperäisessä asussaan säilynyt, vuodelta 1926/27 oleva pieni kyläkoulukiinteistö.

KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Solvik+Mellanvik**

KYLÄ  
**Förby**

ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**74**

Kaksi huvilaa. Uudempi asuinrakennus edustaa 1930-luvun lopun modernia huvila-arkkitehtuuria. Rakennusta on remontoitu ja laajennettu. Oli Kaivoksen" viimeisen patruunan" Sigvard Forströmin asunto. Vanhempi 1900-luvun alusta.

KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Vikvarp**

KYLÄ  
**Förby**

ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**75**

Lohkottu Övergårdista 1945. Asuinrakennus 1900-luvun alusta. Tuvassa on hyvin säilynyt leivinuuni. Tontilla myös uudempia vapaa-ajan rakennuksia.

KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Övergård**

KYLÄ  
**Förby**

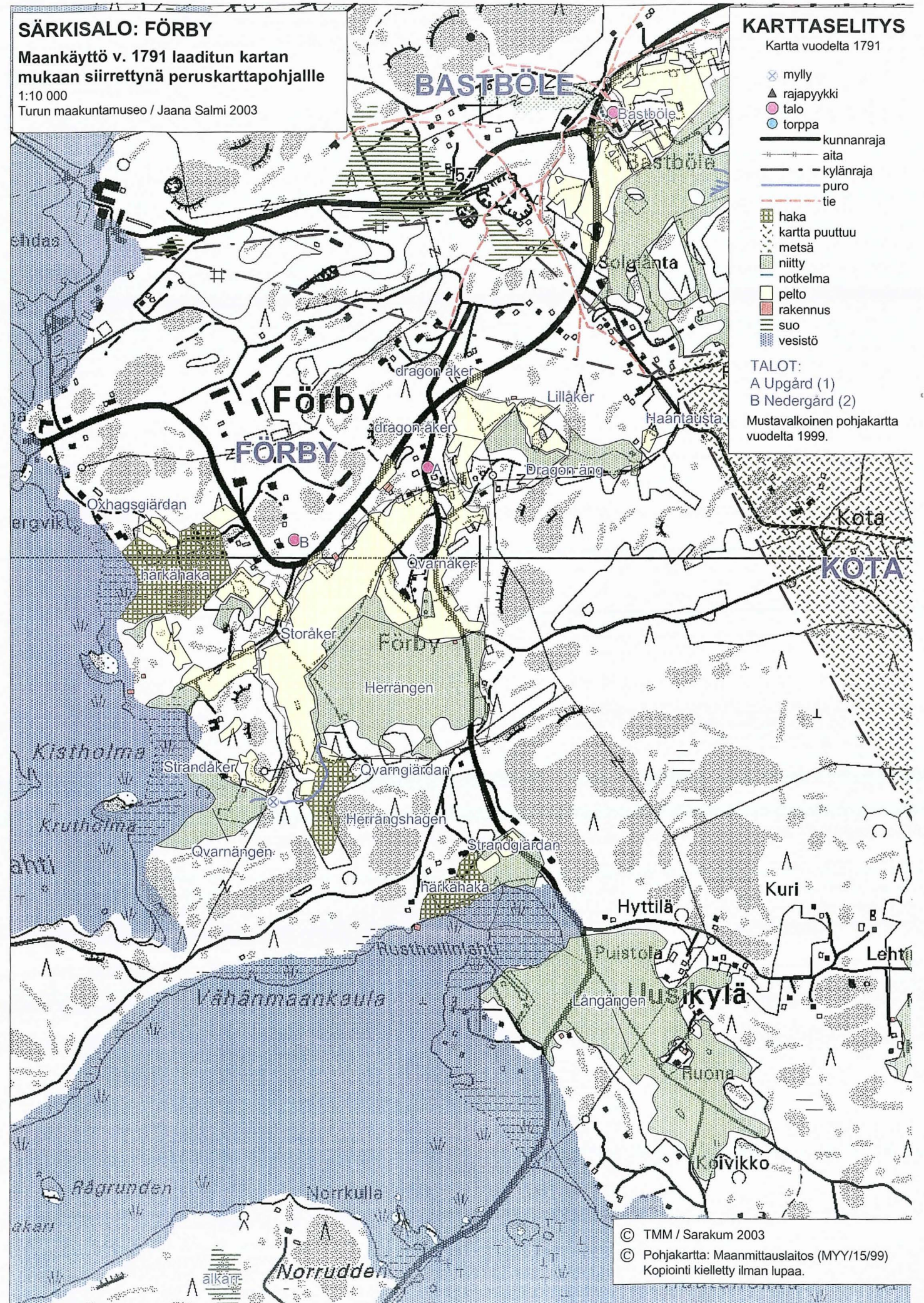
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**76**

Kantatila. 1800-luvun loppupuolen hyvin säilynyt, vauras kartanomiljö. Karl Forsströmin kotitalo. Päärakennus 1894, 5 torppaa tai mäkitupaa, navetta 1886, aitta 1900, vaja 1894, paja 1900. Koillisnurkassa kaivosaluetta.



**SÄRKISALO: FÖRBY**  
Maankäyttö v. 1791 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle  
1:10 000  
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Gråböle**

#### Maisema

Erillisenä mantereella, Perniön ja Tammisaaren (Etelä-Suomen lääni) välissä. Krailanselkä erottaa (aikanaan yhdisti) muusta Särkisalosta. 1873 liitettiin Perniöön Tenholasta ja sen jälkeen Särkisaloon kaksi taloa: Fiskasin perintöaugmentti ja Hummelvikin perintöuudistila - Gråbölen kylä. Näiden kylän pohjois- ja eteläpään sijoittuvien talojen ympärillä, rnan läheisyydessä olevien peltojen takaa alkavat laajat asumattomat metsäalueet, jotka jatkuvat pitkälle Perniön ja Tammisaaren puolelle.

#### Historia

Fiskasin (Krailan) kantatilan päärakennus on vuodelta 1893, pihapiirissä lisäksi väentupa vuosisadan alusta, kaksi aittarakennusta 1800-luvulta, samoin riihi ja kivinavetta. Tilakeskus on aiemmin sijainnut hieman alempana, lähempänä rantaa, Ervastonlahteen laskevan peltoaukean länsilaidassa, korkealla metsän laidassa. Kylätie, Kuivastontie, kulkee talon editse meren puolelta. Rantaan vievän tien varrella kaksi muonatorppaa sekä lännenpänä rannassa Varvinnokassa torpparakennus höyrysaahan perustusten ja varvinjänteiden vierellä. Ranta-alueella myös kaksi vuosisadan alkupuolen huvilaa. Hummelvikin pohjoispuolella Kirin niemessä viime vuosisadan lopulla toiselle tilan pojista rakennettu tilakeskus. Lisäksi jäljellä kaksi torppaa, toinen rannassa, aivan Hummelvikin rajalla. Ainoastaan sismaan asutuksesta, Mossabackan torpasta ei vanha asuinrakennus säilynyt. Hummelvikin tilan talouskeskus sijaitsee Hummelvikinlahden pohjukassa, länteen laskevan peltoalueen keskellä, lähellä Tammisaaren rajaa. Päärakennus 1800-luvun lopulta, perusteellinen laajennus ja korjaus 1953. Kivinavetta myös peruskorjattu 1953. Riihi 1800-luvulta ja paja 1930-luvulta. Tilalla myös Ahvenanmaalta 1962 siirretty 1801 rakennettu tuulimylly. Tilan seitsemästä 1922 erotetusta torpasta osa viime vuosisadalta ja varsin alkuperäisessä kunnossa. Uudempi rakentaminen keskittynyt aivan kylän pohjoisnurkkaan ja rannoille, eteläosissa lomarakentamista jo 1950-luvulta. Pohjoisosassa purettu mm Krailan pensionaatti, eteläosassa aivan viime aikoina mm Västeråsin päärakennus uuden loma-asunnon tieltä.

#### Nykytila

Kylässä on vielä varsin hyvässä kunnossa olevaa 1800-luvun rakennuskantaa. Uudempi rakentaminen on keskittynyt aivan kylän pohjoisnurkkaan ja rannoille, eteläosissa on rakennettu loma-asuntoja jo 1950-luvulla.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo Gråböle 11**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Fiskasin (Krailan) kantatila Seudullinen**

#### KUVAUS

Fiskasin kantatilan päärakennus on alunperin v.1893. Pihapiirissä vanhaa rakennuskantaa. Edellinen päärakennus on sijainnut lähempänä rantaa.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo Gråböle 12**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Vanha tontti ja tilakeskus Seudullinen**

#### KUVAUS

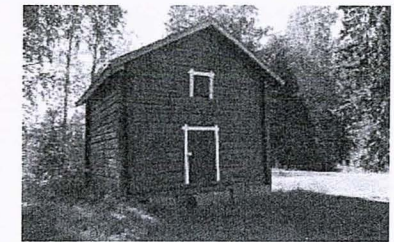
Hummelvikin talon oletettu sijaintipaikka ja nykyinen tilakeskus ympäristöineen. Hummelvikin päärakennus alun perin 1800-luvulta, voimakkaita muutoksia 1950. Tontin pohjoispuolella virranneen puron varrella sijainnut mylly.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Gråböle 77**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Alho Maisemallinen**

Hummelvikin torppa, lohkottu 1922. Asuinrakennus 1800-luvulta. Kuisti rakennettu myöhemmin, sisätilamuutoksia.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Gråböle 78**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Fiskas I Paikallinen**

1893 rakennettu keskisalityyppinen Krailan (Fiskas) kantatila. Salissa on kattomaalauksia. Hyvin säilynyt pihapiiri, mm. aitta v.1806.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Gråböle 79**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Fiskas II Paikallinen**

1920-30-lukujen taitteessa rakennettu huvilamainen syytinkirakennus. Sisätiloissa jugend-vaikutteita ja ulkopuolella merenpuoleinen puolikaarierkkeri.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Gråböle 80**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Fiskas III Maisemallinen**

Krailan (Fiskas) tilan työväelle ennen 1900-lukua rakennettu asuinrakennus ja verstaas.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Gråböle såg**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**81**

Krailan (Fiskas) tilasta erotettu 1920-l. Niemen kärjessä sijaitseva asuinrakennus 1800-luvulta. Paikalla on toiminut omistajasuvun perustama höyrystys, höyrylaivalaituri ja laivanveistämö. Höyrystysjäänteet ovat historiallisen ajan muinaisjäännöksiä

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Haga**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**82**

Erotettu Krailan kantatilasta 1928. Ennen 1920-lukua rakennettu keskeismuurillinen asuinrakennus. Pihapiirissä sauna ja vaja 1930-luvulta.

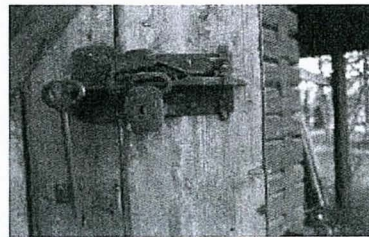


KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Hummelvik**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**83**

Päärakennus on rakennettu 1800-luvun lopulla, muutoksia 1950-luvulla. Riihi 1800-l, navetta uusittu 1950-l, tuulimylly 1801, paja 1930- ja varasto 1900-l:n alku.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Koivula**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**84**

Hummelvikin tilan entinen torppa. Asuinrakennus 1800-luvulta. Torppaa on jatkettu ja laajennettu myöhemmin. Pihapiirissä hirsinavetta ja aitta/vaja. Lohkottu 1922.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Lehtola**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**85**

Hummelvikin torppa, lohkottu 1922. Paritupatyypinen asuinrakennus 1800-l, jatkettu, korotettu ja kuisti rakennettu 1920-luvun lopulla. 2 ulkorakennusta.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Pikkukiri**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**86**

Asuinrakennus 1930. Nykyisin varastona. Hirsirunkoinen 5 x 7 metriä kooltaan oleva pikku asuinrakennus/verstaas.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Rantala**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**87**

Krailan (Fiskas) entinen torppa. Parituvallinen asuinrakennus rakennettu noin 1895, laajennettu 1900-luvun alkupuoliskolla. Pihapiirissä navetta ja aitta/vaja.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Rauhala**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**88**

Lohkottu Lehtolasta 1928. Hirsirunkoinen ja melko korkea rakennus, joka on rakennettu 1920-luvulla. Muutoksia 1900-luvun jälkipuoliskolla.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Vesterberg**

KYLÄ  
**Gråböle**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**89**

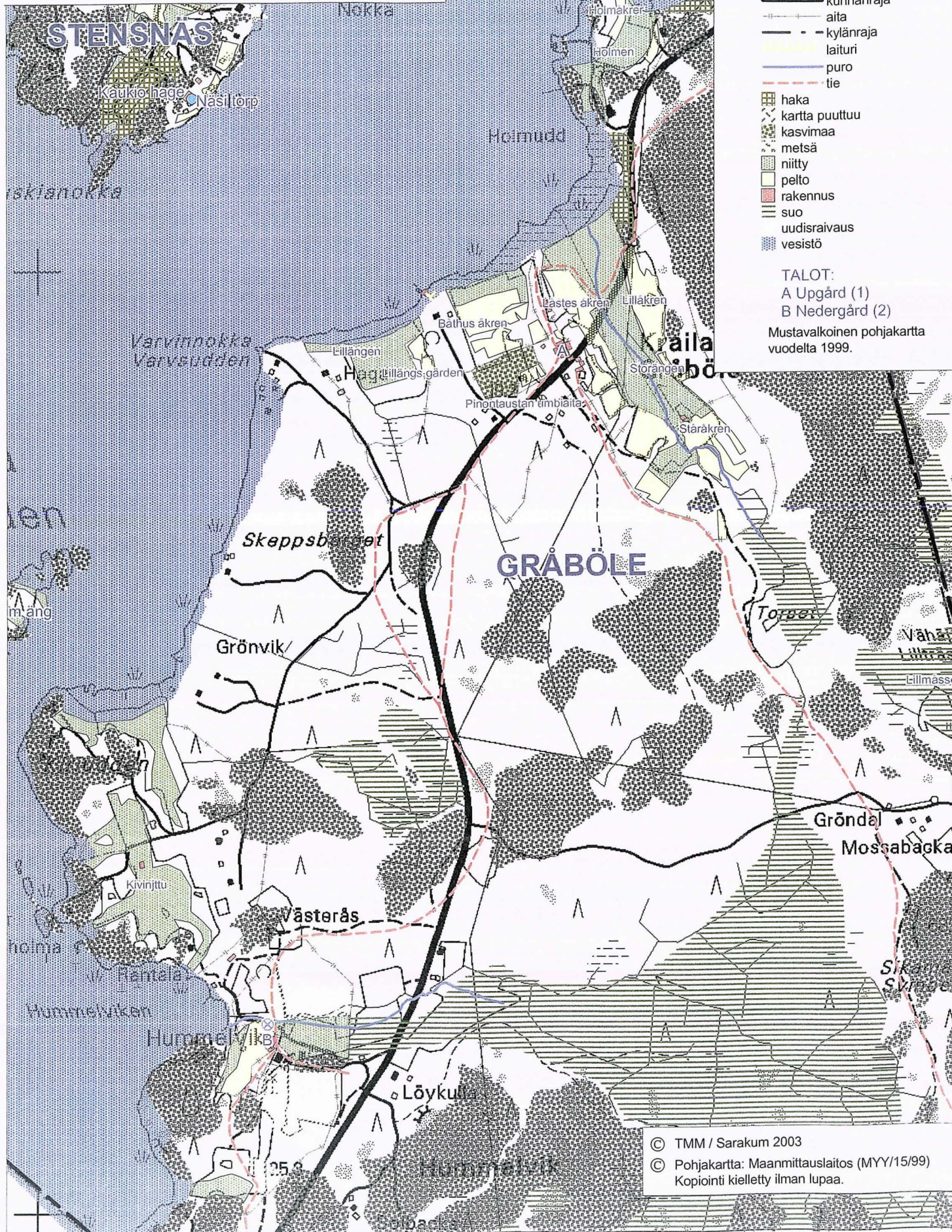
Hummelvikin torppa. Yksittäistupa 1800-luvun puolelta. Hirsirunkoinen, pitkänurkkainen rakennus. Kuisti rakennettu myöhemmin. Vaja.

## SÄRKISALO: GRÅBÖLE

Maankäyttö v. 1788, -92, 1803-04 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



### KARTTASELITYS

Kartta vuosilta 1788, -92 ja 1803-04

- ⊗ mylly
- ▲ rajapyykki
- ▽ oletettu talon paikka
- torppa
- kunnanraja
- - - aita
- - - kylänraja
- laitur
- puro
- tie

- haka
- kartha puuttuu
- kasvima
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- uudisraivaus
- vesistö

TALOT:  
A Upgård (1)  
B Nedergård (2)

Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA

Särkisalo

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Hakkala

### Maisema

Kylä sijaitsee mantereella Verkstrandin ja Domarbyn välissä, vastapäätä Hästön niemeä (Hakkalan saha). Verkstrand entinen emäkylä. Kylän vanha keskus on Hakkalan tilakumpareella, jossa on ennen ollut myös tuulimylly. Vanha kylätie on kiertänyt tilakumpareen lähemänä rantaa sijaitsevan Joenpelto-nimisen tilan takaa pitkin rantaa. Kyläalueella on ollut niittyä ja peltoa ja kylän pohjoislaidalla on 1900-luvun alkupuolella rakennetut kansakoulurakennukset.

### Historia

Kylässä on ollut v. 1540 maakirjan mukaan yksi talo. Kantatilan talouskeskus länteen alaville pelloille työntyvällä kallionnyppylällä, lähellä rantaa. Päärakennus 1800-luvun lopulta (remontoitu). Viereinen vanhanväentila (Joenpelto) hyvin säilynyt. Tilakumpareella säilynyt myös muutama vanha aitta. Kuonatiilinen navettarakennus perusteellisesti muuttunut. Kantatilan talouskeskuksesta itään aina Domarbyn rajalle (ja ylikin) on koko loivasti Hakkalanlahdelle laskeva ranta varsin tiheään rakennettu. Salmen takana, Hästön niemessä 1870-luvulla toimintansa aloittaneen Hakkalan höyrysahan vaikutuksesta vuosisadan taitteessa alkanut rakentaminen ei jatkunut sodan jälkeen. Muutama viehättävä huvilamainen rakennus. Merkittävin (hiljan) puretuista rakennuksista lienee rannassa ollut Finbyn osuuskaupan rakennus. Sisämaassa peltoaukean takana koulu (Mannermaan koulu ja Hakkalan alakansakoulu) ja kaksi ennen sotia rakennettua asuinrakennusta.

### Nykytila

Kantatilan talouskeskuksesta itään aina Domarbyn rajalle ja ylikin on koko loivasti laskeva ranta varsin tiheään rakennettu.

KUNTA

Särkisalo

ARVOALUE

Yksinäistalon tontti

KYLÄKOSA

Hakkala

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

13

KUVAUS

Vanha kantatilan paikka, jossa 1800-luvulla rakennetut päärakennus, kaksi vanhaa aittaa ja Joenpelto-niminen asuinrakennus.



KUNTA

Särkisalo

KIINTEISTÖ

Hakkala

KYLÄ

Hakkala

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

90

Hakkalan kantatalo vanhalla tontillaan. Keskeissalillinen päärakennus 1800-luvun lopulta, muutoksia. 1900-l:n jälkipuoliskolla. Pihapiirissä 1910-luvun tiliaitta.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Hakkala** **91**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Hakkalan alakansakoulu** **Paikallinen**

Kuuluu osana 1900-l alun koulurakennusmiljöötä.  
Hakkalan alakansakoulu on rakennettu v. 1930.  
Vieressä Mannermaan kansakoulu vuodelta 1901.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Hakkala** **92**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Joenpelto** **Paikallinen**

Lohkottu Hakkalan kantailasta 1914. Päärakennus alun perin 1800-luvun lopulta. Rakennuksessa on toiminut kauppa, jota varten rakennusta on jatkettu. Varasto ja aitta. Sijaitsee kantatilan tilakeskuksen vieressä kumpareella.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Hakkala** **93**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Mannermaan kansakoulu** **Paikallinen**

Mannermaan kansakoulu on rakennettu 1901, rakennuksessa oli yksi luokkahuone, veistosali ja asunto. Sivurakennus valmistui 1922 käsittäen 2 luokkahuonetta ja 2 asuntoa. Samassa pihapiirissä on myös Hakkalan alakansakoulu vuodelta 1930.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Hakkala** **94**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Mäkilä** **Maisemallinen**

Lohkottu Hakkalasta 1922.. Hirsirunkoinen keskesimuurillinen asuinrakennus n. 1925. Sauna ja varasto 1900-l:n alkupuoliskolta. Rakennusten perinteiset piirteet ovat säilyneet.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Hakkala** **95**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Nummila** **Maisemallinen**

Lohkottu Hakkalasta 1914. Asuinrakennus 1920-l.  
Maltillinen peruskorjaus 1990-luvulla. Vaja.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Hakkala** **96**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Verhola** **Maisemallinen**

Hakkalasta erotettu 1914. Parituvalinen asuinrakennus 1800-l. Kuistia on jatkettu lasiverannalla ja ullakko remontoitu asuttavaksi (n.1970-90-l). Sauna/vaja 1950-l, uudisrakennus 1990-l. .

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Hakkala** **97**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Viksberg** **Paikallinen**

Lohkottu Hakkalasta 1911. Huvila rakennettu 1900-l:n vaihteessa. Pihapiirissä on toinen asuinrakennus n. 1920-luvulta ja sauna.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Hakkala** **98**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Välimäki** **Maisemallinen**

Hakkalasta v. 1928 lohkottu tila. Keskeismuurillinen asuinrakennus rakennettu 1913.

## SÄRKISALO: HAKKALA

Maankäyttö v. 1798 laaditun kartan  
mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



### KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1798

- ▲ rajapyykki
- talo
- torppa
- ⊗ tuulimylly
- kunnanraja
- aita
- - kylänraja
- puro
- raja
- - tie
- haka
- kaalimaa
- kaislikko
- kartta puuttuu
- kasvima
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- vesistö

### TALO

C Hakkala (1)

Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA

Särkisalo

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Heikberg

### Maisema

Mantereella, pohjoisin kylä Perniötä vastaan, eteläpuolella Seppälänmäki. Kylä ulottuu lännessä Makarlanjärveen, kylän peltoalueet ympäröivät Heikbergin tilamäkeä ja niittyalueita on ollut laajalti. Kylämäen itäpuolella kulkee Perniö-Särkisalo -tie.

### Historia

Ollut kaksi taloa Wästergård(A) ja Östergård(B), jotka yhdistetty 1800-l alkupuolella Heikbergiksi. Ratsutila, perinnöksiostot 1791 ja 1806. Kantatilan talouskeskus kumpareella laajan peltoaukean keskellä. Vanha kylätie Ylönkylästä Särkisaloon kulkenut pihan läpi. Päärakennus noin vuodelta 1880. Pihapiirin koko rakennuskanta ennen vuotta 1940 rakennettua. Asuinrakennukset hyvässä kunnossa. Kantatilasta erotettu kaksi torppaa sekä muonatorppa, kantatilasta länteenpäin, peltoaukean reunamilta, Makarlanjärveen päättyvän metsäalueen reunasta. Sodan jälkeen yksi siirtolaistila, myös muuta uudempaa rakentamista.

### Nykytila

Kylässä on vanhaa rakennuskantaa, torppa ja kantatila. Ei palveluja. Tie Perniöstä Särkisaloon kulkee kylän poikki.

KUNTA

Särkisalo

ARVOALUE

Vanha kylätontti

KYLÄKOSA

Heikberg

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

14

KUVAUS

Heikbergin molemmat kantatilat Wästergård ja Östergård ovat sijainneet tontilla. Tontilla sijaitsee Heikbergin talouskeskus. Nykyinen päärakennus on rak. 1880-l. ja muukin rakennuskanta on vanhaa ja hyvin säilynyttä.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Heikberg**

KYLÄ  
**Heikberg**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**99**

Kantatila vanhalla tontillaan. Päärakennus 1880-l, muutoksia 1947, 1967. Pihapiirissä hyvin säilynyttä vanhaa rakennuskantaa: toinen asuinrak. 1800-l, luhti ennen 1860-l, kate uusittu 1990-l, aitta, 2 navettaa ja talli 1800-l. Verstaas, AT 1900-l.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Kankare**

KYLÄ  
**Heikberg**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**100**

Lohkottu Heikbergistä 1928. Mansardikattoinen päärakennus 1925, muutoksia (?). Vaja.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Ylhäis**

KYLÄ  
**Heikberg**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

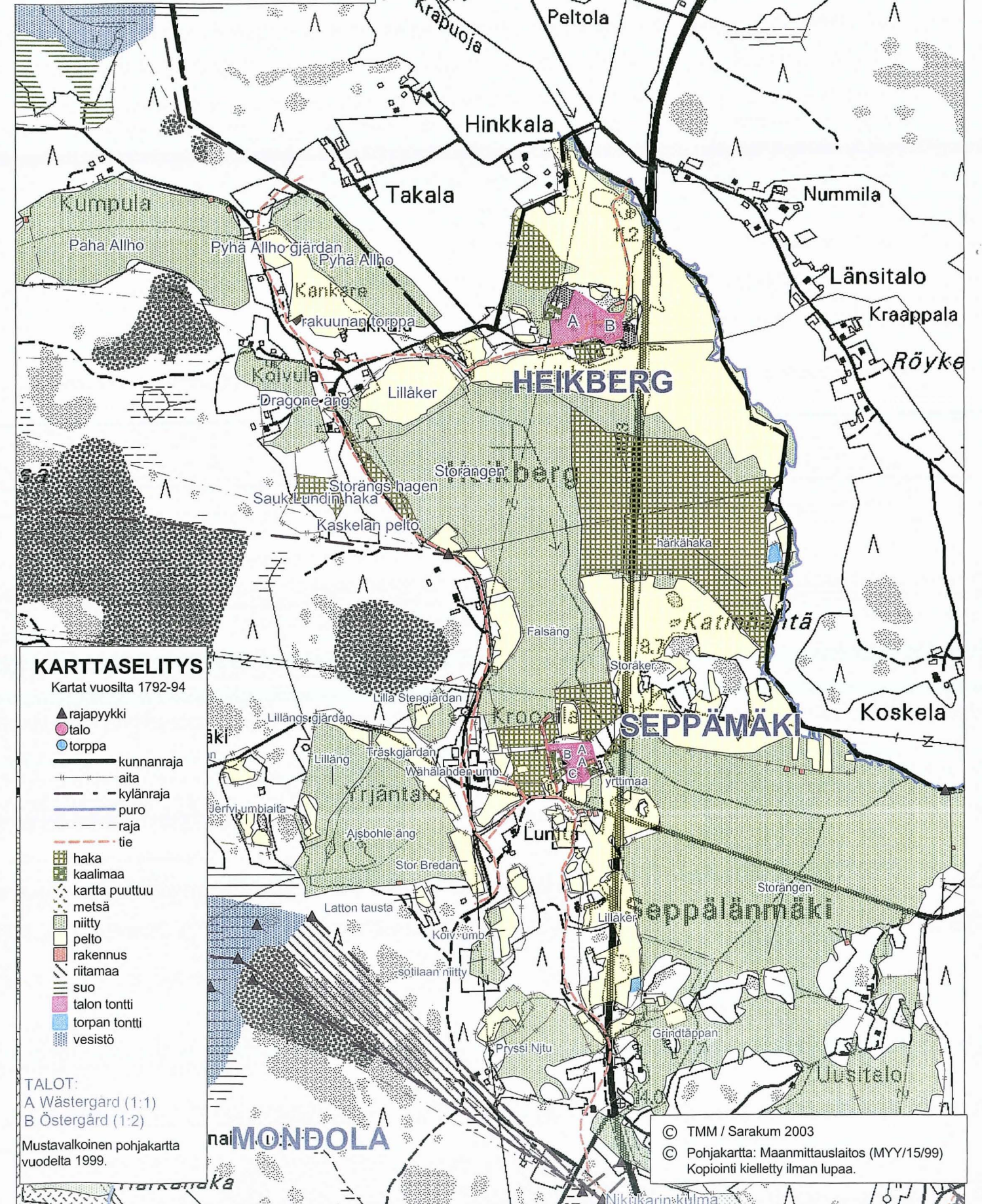
KOHDENO  
**101**

Rakuunan torppa. 1800-luvulla rakennettu korkeahko koristeellinen torpparakennus. Lohkottu Heikbergistä 1928.

## SÄRKISALO: HEIKBERG

Maankäyttö vv. 1792-94 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000  
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003





KUNTA

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

**Särkisalo**

**Hästö**

#### **Maisema**

Mantereella, Perniön alueelta esiin pistävä niemi - Hästön niemi. Pohjoisessa kylä rajoittuu Perniön-Kiskonjokeen, etelässä Ervastonlahteen.

Kantatilan tilakeskus peltoaukeiden ympäröimällä kumpareella sisämaassa, lähellä Perniön rajaa. Vanha kylätie kulkenut pihan läpi.

#### **Historia**

Ajoittain jopa viisi tilaa, joista kolme kuulunut Latokartanon alaisuuteen ja yksi Kiviniemen säteriin. Virallisesti tilat yhdistettiin 1680-luvulla ratsutilaksi muutettuun Nedergårdiin. Kuului tällöin vielä Tenholaan, liitettiin Perniöön 1789. Hästön niemen alueesta osa kuuluu edelleen Stensnäsin ja Latokartanon kyliin. Päärakennuksen vanha osa peräisin vuodelta 1798, laajennettu 1897. Kaikki pihapiirin talousrakennukset viime vuosisadalta. Hyvin säilynyt, hoidettu kokonaisuus. Hieman kauempana suuri kivinavetta 1800-luvun lopulta (nyk. sikalana). Lähistöllä vanhanväen rakennus 1900-luvun alusta. Lähellä Hästön järveä säilynyt torpparakennus. 1920-l lohkotun Övikin torpan vanha asuinrakennus purettu. Nokan muonatorppa säilynyt. Hästön niemen kärjessä Hakkalan sahan alue (Sunttila). Sahan rakennuksista konttori ja tallirakennus vanhimmat. Osa konehuonetta ja piippu ennen sotia, muut tuotantorakennukset 1940-50-luvuilta. Saha-alueen tuntumassa varsin tiheää rakentamista aina 1950-luvulle (saha lopetti toimintansa).

#### **Nykytila**

Taajamanomaista. Mielenkiintoinen yli 30 vuotta sitten sammunut teollisen toiminnan ympäristö, saha ja sen synnyttämät asuinalueet (myös Hakkalan kylän puolella). Myöhempi rakentaminen painottunut vapaa-ajan rakentamiseen rannoille.

KUNTA

KYLÄKOSA

KOHDENO

**Särkisalo**

**Hästö**

**15**

ARVOALUE

ARVOTUS

**Vanha kylätontti**

**Seudullinen**

KUVAUS

Hästön tilan rakennuskanta on rakennettu 1800-luvun puolella. Rakennukset ovat Särkisalon vanhimpia. Kokonaisuus on hyvin säilynyt ja hoidettu. Vanha kylätie kulkenut pihan läpi.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Hästö I**

KYLÄ  
**Hästö**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**102**

Kantatila vanhalla Alastalon tontilla. Talonpoikaistalo rak. osittain 1798, laajennettu 1897. Pihapiirissä runsaasti 1800-luvulta peräisin olevaa hyvin säilynyttä rakennuskantaa, idyllinen pihapiiri, jonka läpi kulki kylätie 1940-lle asti.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Kiiala**

KYLÄ  
**Hästö**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**103**

Lohkottu Hästön tilasta 1923. Päärakennus 1800-luvulta. Yksinäistupa 6-ruutuisine ikkunoineen, osittain pellitetty. Pihapiirissä sauna ja 1920-luvulla rakennettu navetta/vaja.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Koivuniemi**

KYLÄ  
**Hästö**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**104**

Hästön tilan työväen asunnoksi 1800-luvun puolella rakennettu yksittäistupa. Pihapiirissä entinen navetta/vaja.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Nastola**

KYLÄ  
**Hästö**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**105**

Erotettu Hästön tilasta 1928. Asuinrakennus 1924 (ennen). Pihapiirissä varastorakennus.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Nokka**

KYLÄ  
**Hästö**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**106**

Entinen mäkitupa, lohkottu Hästön tilasta 1923. Mansardikattoinen asuinrakennus alun perin rakennettu 1800-luvun puolella ja laajennettu 1920-luvulla. Pihapiirissä on uudempia vajoja ja sauna.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Nummila**

KYLÄ  
**Hästö**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**107**

Lohkottu Hästön tilasta 1923. Hirsirunkoinen asuinrakennus 1930-luvulta.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Rantala**

KYLÄ  
**Hästö**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**108**

Lohkottu Hästön tilasta 1923. 1930-luvulla rakennettu asuin/liikekiinteistö. Pihapiirissä on tämän lisäksi 1950-l rakennettu asuin/liikerakennus ja 1800-luvulla rakennettu asuinrakennus vanhassa ulkoasussaan. Kaikissa rakennuksissa on toiminut kauppa.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Sulomäki**

KYLÄ  
**Hästö**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**109**

Erotettu Hästön tilasta 1923. Asuinrakennus rakennettu 1906 . Asuinrakennusta on laajennettu korkealla kuistiosalla. Pihapiirissä on 1800-luvun puolella rakennettu hirsinen savusauna ja kellari 1930-luvulta. Autotalli/sauna, vaja (?).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>106</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Nokka</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Entinen mäkitupa, lohkottu Hästön tilasta 1923. Mansardikattoinen asuinrakennus alun perin rakennettu 1800-luvun puolella ja laajennettu 1920-luvulla. Pihapiirissä on uudempia vajoja ja sauna.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>107</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Nummila</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Lohkottu Hästön tilasta 1923. Hirsirunkoinen asuinrakennus 1930-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>108</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Rantala</b>	<b>Paikallinen</b>	

Lohkottu Hästön tilasta 1923. 1930-luvulla rakennettu asuin/liikekiinteistö. Pihapiirissä on tämän lisäksi 1950-l rakennettu asuin/liikerakennus ja 1800-luvulla rakennettu asuinrakennus vanhassa ulkoasussaan. Kaikissa rakennuksissa on toiminut kauppa.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>109</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Sulomäki</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Erotettu Hästön tilasta 1923. Asuinrakennus rakennettu 1906. Asuinrakennusta on laajennettu korkealla kuistiosalla. Pihapiirissä on 1800-luvun puolella rakennettu hirsinen savusauna ja kellari 1930-luvulta. Autotalli/sauna, vaja (?).

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>110</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Sunttila</b>	<b>Seudullinen</b>	

Hakkalan saha on perustettu 1874. Asuinrakennus, konttori, konehuone ja tehtaan piippu 1900-l:n vaihteesta. Höyläämö, saha ja paja 1950-l. Nykyisin alueella toimii pienvenetelakka. Lohkottu Hästön tilasta 1908.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>111</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Suutarla</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Lohkottu 1920-l Hästön tilasta suutarille. Sijaitsee tien laidassa, keskeismuurillinen asuinrakennus noin 1920. Toisella puolella tietä on samoihin aikoihin rakennettu sauna. Vanha maakellari ja 1960-l vapaa-ajan rakennus.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>112</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Tyynelä</b>	<b>Paikallinen</b>	

Sepän asuintila, joka on erotettu Hästön tilasta 1953. Päärakennus on rakennettu 1800-luvun puolella, ja laajennettu 1930-luvulla. Ikkunat uusittu. Pihapiirissä on luonnonkivinavetta 1880-l sekä kivisiä aidanpylväitä.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>113</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Valkeala</b>	<b>Paikallinen</b>	

Hästön tilan entinen muorintupa. Asuinrakennus on rakennettu ennen 1920-lukua, perinteinen ulkoasu säilynyt. Vaja 1940-50-l.

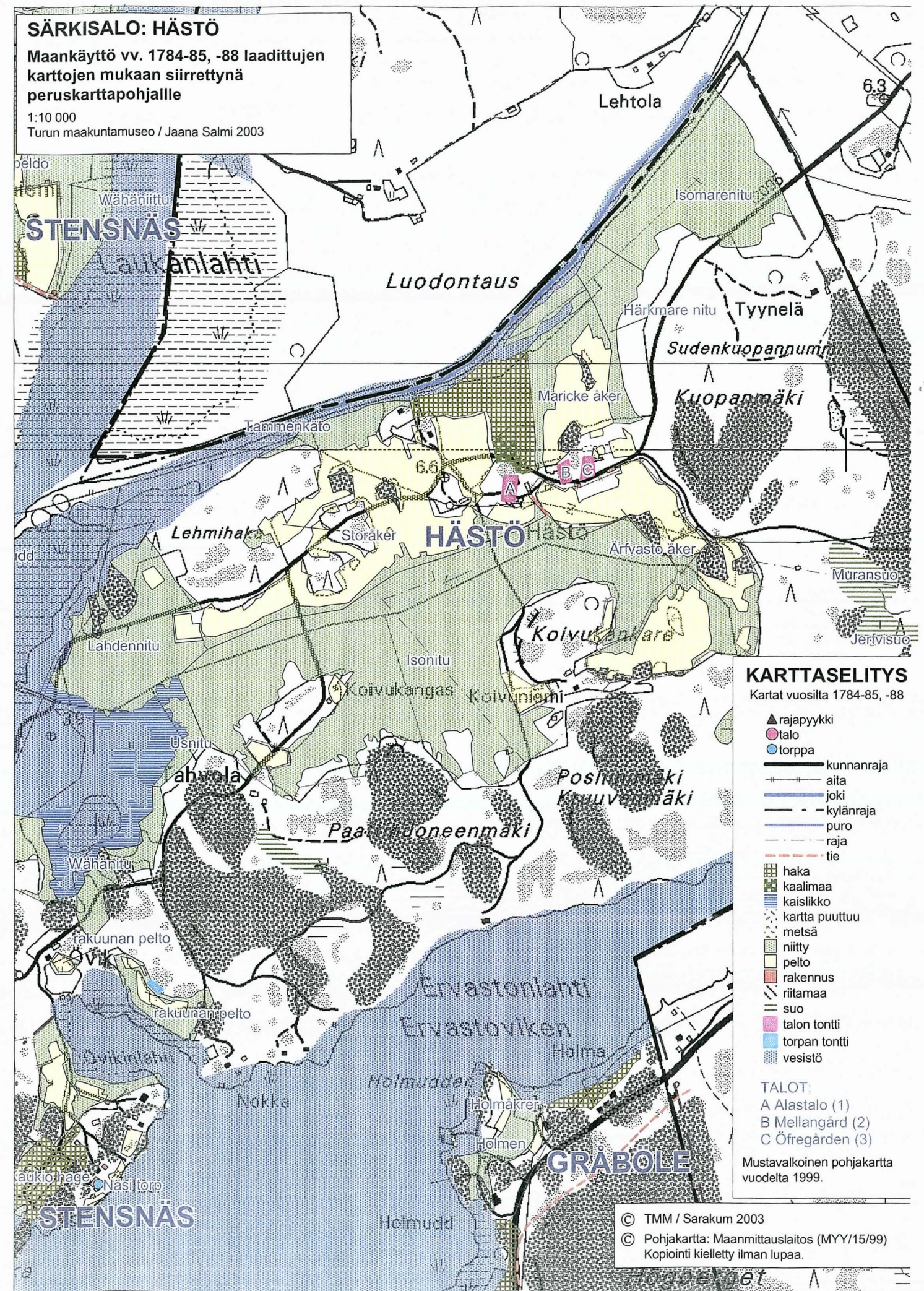
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Hästö</b>	<b>114</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Vestergård</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Lohkottu Hästön tilasta 1923. Mansardikattoinen asuinrakennus osittain 1800-luvulta. Vaja.

# SÄRKISALO: HÄSTÖ

Maankäyttö vv. 1784-85, -88 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000  
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



## KARTTASELITYS

Kartat vuosilta 1784-85, -88

- ▲ rajapyykki
- talo
- torppa
- kunnanraja
- aita
- joki
- - - kylänraja
- puro
- - - raja
- - - tie
- haka
- kaalimaa
- kaislikko
- karsta puuttuu
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- riitamaa
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- vesistö

- TALOT:
- A Alastalo (1)
  - B Mellangård (2)
  - C Öfregården (3)

Mustavalkoinen pohjakartta vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003  
© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

**Maisema**

Saari Isonluodon ja mantereen välissä. Kaukassalon saaren keskiosassa on laaja viljalakeus, jolla pohjois-eteläsuuntainen kyläharjanne. Perniön-Särkisalon tie kulkee saaren läpi pohjoisesta länteen. Saaren luoteisosassa on Saunamäen niemi, jossa on ollut kalkkilouhos.

**Historia**

1540 maakirjassa kylässä mainitaan 4 taloa. 1700-luvulta 3 tilaa. 1800-luvun alkupuolelta kaksi omistajaa. Mellangård ja Westergård samalla omistajalla (Isotalo). Östergård (Itätalo) samalla suvulla 1700-luvulta. Westergårdin (Isotalo) ja Östergårdin talouskeskukset sijaitsevat peräkkäin saaren etelä-pohjoissuunnassa kulkevalla, peltoaukeiden ympäröimällä harjanteella. Mellangårdissa ei rakennuksia. Isotalon päärakennus 1800-luvun lopulta (peruskorjattu 1932 ja 1979).

Aitta/tallirakennus, kellari sekä myöhemmin laajennettu navetta jäljellä talousrakennuksista. Nykyisin viljatila. Osa tilojen torpista säilynyt. Saaren Isonluodon puoleisessa päässä ollut suhteellisen tiheä asutus, kauppoineen, pankkeineen. Vuosisadan alkupuolen rakennuskantaa. Entinen lauttaranta. Vierestä nykyisin pengertieyhteys. Myös urheilukenttä ja suojeluskuntatalo. Alueella ollut myös vilkasta yritystoimintaa; saha, sementtivalimo ja konepaja. Vain konepaja enää toiminnassa. Asutus kuulunut Saunamäen alueeseen, jonka Westergårdin isäntä piti itsellään myytyään tilan. Hänen (Frans Lindegren-Saunamäen) vaikutuksensa näkyy vuosisadan alun persoonallisissa rakennuksissa. Saunamäen tilan pohjoispuolella toimi myös yli puolen vuosisadan ajan kalkkikaivos. Toiminta loppui 1960-luvun taitteessa ja tuotantorakennukset on suurimmaksi osaksi purettu. Saaren kaakkoisrannalla Klippula, Östergårdin sisarusten perustama pensionaatti, nykyisin Salon kaupungin. Kylän alueella Pyölinmäellä ja Kruopinnokassa muinaishaudat. 1950-lvuulta alkaen voimakasta vapaa-ajan rakentamista rannoille.

**Nykytila**

Saunamäen kalkkilouhos on lopetettu 1960-luvun taitteessa. ja suurin osa tuotantorakennuksista on purettu. Myös Saunamäen niemen alapuolella entisessä lauttarannassa olleet kylän kaupat ja pankit on lakkautettu. Siellä on kuitenkin Suojeluskuntatalo ja urheilukenttä. Entisestä vilkkaata yritystoiminnasta on jäljellä enää konepaja.

## Kuvaus

Vanhalla kylätontilla on sijainnut kolme kantataloa Westergård, Östergård ja Mellangårds. Paikalla on edelleen Isotalon (ent. Westergård) ja Itätalon (ent. Östergård) talouskeskukset.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Isotalo**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**115**

Kantatila vanhalla kylätontilla. Päärakennus on rakennettu 1800-luvulla. Muutoksia 1932, 1979. . Pihapiirissä on vaja/kellari ja aitta.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Itätalo**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**116**

Kantatalo vanhalla kylätontilla. Päärakennus on 1800-luvulta, kuisti 1950-l, kate vaihdettu n. 1980-90-l. Pihassa sikala ja verstaas 1920-luvulta.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Kaukola 2**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**117**

Tiilirunkoinen, rapattu asuinrakennus, Frans Saunamäki 1938. Yläkerrassa puolikaaren muotoiset pikkuikkunat. Pihapiirissä sauna.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Kesäkumpu**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**118**

Lohkottu 1922. Huvila 1900-luvun vaihteesta.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Kivilehto**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**119**

Päärakennuksen vanhin osa on 1800-luvun puolella rakennettu yksittäistupa, jota on laajennettu 1950-luvulla. Pihapiirissä myös nurkkakivien varassa oleva vaja.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Klippula**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**120**

Lohkottu Östergårdista 1924. Päärakennus 1920-l. Pihassa ruokala/majoitusrakennus 1920-luvulta, 1930-l rakennettu majoitusrakennus sekä pukuhuone/majoitusrak.. Rakennukset peruskorjattu 1990-l. Toiminut täysihoidolana ja Salon kaupungin kesäsiirtolana.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Kählsjö Kalkberg**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Historiallinen**

KOHDENO  
**121**

Kaivosalue, hissikuilu ja muuntaja. Lisäksi on jäljellä kaivoskuilun tuuletusaukko. Historiallisen ajan muinaisjäännös.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Maitosaari**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**122**

Östergårdista erotettu 1922 sepälle. Hirsirunkoinen päärakennus on rakennettu n.1900, muutoksia (?). Sauna ja navetta 1930-l.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Mankholma**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**123**

Lohkottu Isotalosta 1937. Päärakennus 1930-luvulta. Peltikatot on uusittu lähivuosina. Pihapiirissä 1930-luvun varasto.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Mäntylä**

KYLÄ  
**Kaukosalo**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**124**

Östergårdista 1922 erotettu. Asuinrakennus 1920-luvulta. Alunperin tupa/kamari, jota on jatkettu myöhemmin. Vanha ulkoasu säilynyt. Pihapiirissä on 1930-luvulta sauna, navetta ja puuvaja.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Kaukosalo</b>	<b>125</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Pellonpää</b>	<b>Paikallinen</b>	

Mellangårdista 1935 lohkottu. Päärakennus, rkm Yrjö Lauer, 1936. Klassisistisvaikutteinen. Julkisivumuutoksia 1980-90-l. Pihapiirissä 1930-luvulta sauna ja navetta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Kaukosalo</b>	<b>126</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Pohjola</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Lohkottu 1922 Östergårdista. Hirsirunkoinen ja mansardikattoinen päärakennus on rakennettu 1923.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Kaukosalo</b>	<b>127</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Päivärinne</b>	<b>Seudullinen</b>	

Tiilirunkoinen, mansardikattoinen 1920-luvulla rakennettu asuinrakennus, vaikutteita Frans Saunamäeltä. Pihapiirissä on myös kookas tiilinen, 1930-luvulla rakennettu linja-autotalli. Sauna n. 1930-l.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Kaukosalo</b>	<b>128</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Ronäs</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Lohkottu Saunamäestä 1922 Frans Saunamäelle itselleen. Asuinrakennus 1920-luvulta, ent. sahan isännöitsijän asunto. Pihapiirissä venevaja/kellari.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Kaukosalo</b>	<b>129</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Santalahti</b>	<b>Paikallinen</b>	

Lohkottu Saunamäen tilasta 1928. Mansardikattoinen asuinrakennus 1928. Päärakennuksessa on toiminut 1920-30 -luvulla pankki sekä Suojeluskunta- ja Lottajärjestö.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Kaukosalo</b>	<b>130</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Saunamäki</b>	<b>Seudullinen</b>	

Lohkottu Westergårdista 1915. Kookas tiilinen asuinrakennus 1914, (Frans Saunamäki ?), aumattu mansardikatto. Pihapiirissä on toinen puinen asuinrakennus sekä tuotantorakennus. Lähiympäristössä on lossiranta ja kalkkilouhos.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Kaukosalo</b>	<b>131</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Urheilukenttä</b>	<b>Paikallinen</b>	

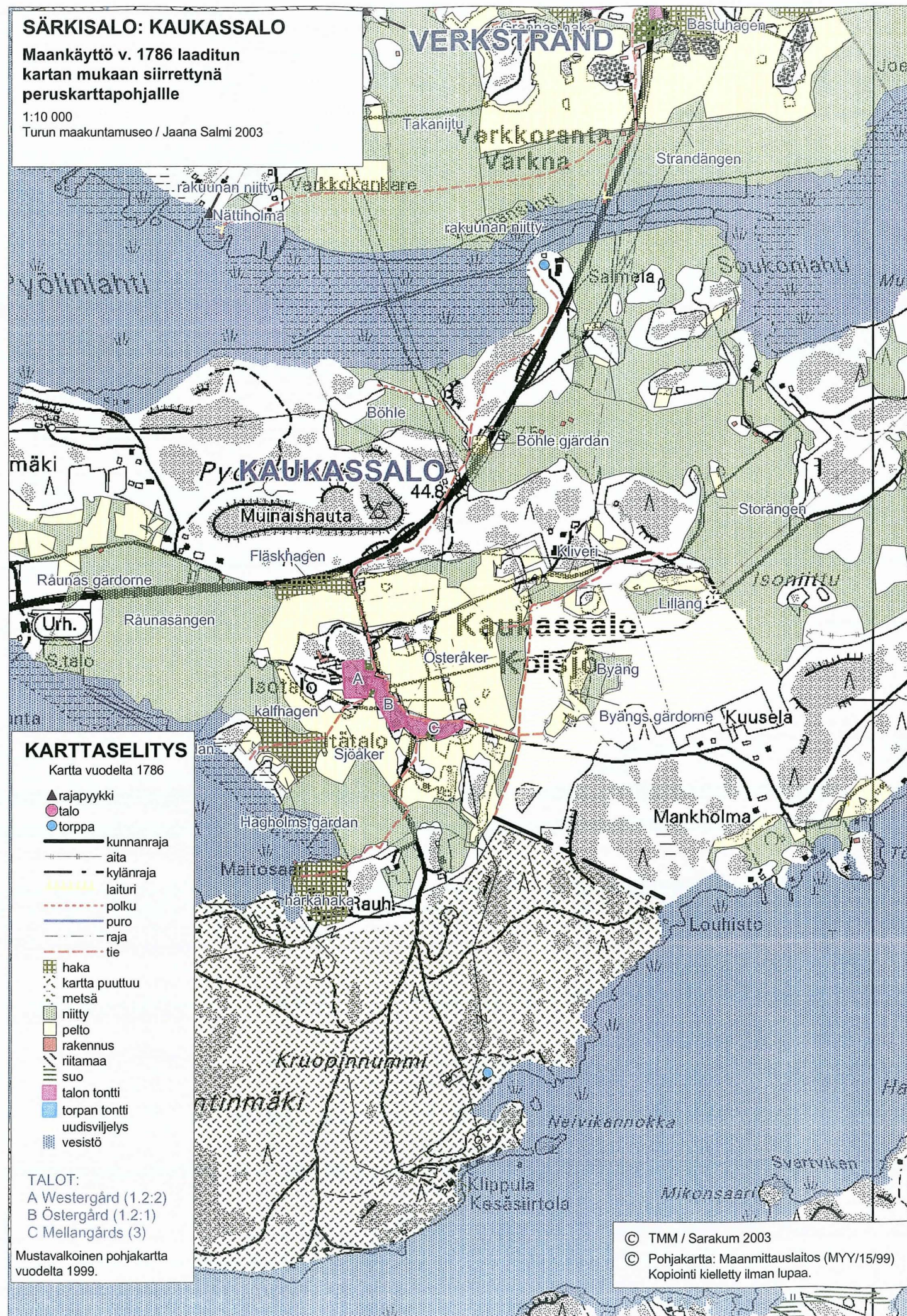
Erotettu Westergårdista 1924. Suojeluskunnan talo 1935.

## SÄRKISALO: KAUKASSALO

Maankäyttö v. 1786 laaditun  
kartan mukaan siirrettynä  
peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



### KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1786

- ▲ rajapyykki
- talo
- torppa
- kunnanraja
- aita
- - kylänraja
- laiturit
- - polku
- puro
- - raja
- - tie
- haka
- kartha puuttuu
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- riitamaa
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- uudisviljelys
- vesistö

### TALOT:

- A Westergård (1.2:2)
- B Östergård (1.2:1)
- C Mellangårds (3)

Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA

Särkisalo

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Kota

### Maisema

Isoluodon etelärannalla, Förbyn ja Muomin välissä sekä Vasikkasaaren kärki. Kylän asutus on keskittynyt rannoille ja Vasikkasaareen, kantatilan talouskeskus on kylän pohjoispuolella erikseen.

### Historia

Kota (Kotta) on 1540 maakirjassa yksitilainen kylä. Vv.1589-1654 ollut kaksi tilaa ja myöhemmin taas yksi. Rustholli ostettu perinnöksi 1756. Kantatilan talouskeskus Kotanlahdesta alkavan peltoaukean perällä, korkean avokallion alapuolella etelärinteessä, kaukana rannasta. Kantatilan asuinrakennukset 1800-luvun puolenvälin jälkeen ja lopulta, olleet pitkään tyhjiään, sitä ennen Karl Forsström Oy:n henkilökunnan asuintoina. Varsinkin vanhempi rakennuksista huonossa kunnossa. Karl Forsström osti tilan 1895. Joitakin talousrakennuksia säilynyt, mutta mm. navetasta ei merkkiäkään. Tilaan yhä kuuluvista torpista säilynyt 4, joista varsinkin 2 suhteellisen alkuperäisessä asussa. Tilan maita viljellään Förbyn toimesta. 1920 erotettu kolme torppaa, joista Alsvedin asuinrakennus säilynyt. Vasikkasaarella mielenkiintoiset 1918-20 rakennetut pensionaattirakennukset.

### Nykytila

Kylän ranta-alueilla on ollut viime vuosikymmeninä varsin voimakasta vapaa-ajan rakentamista. Vasikkasaarella sijaitsevat 1918-20 rakennetut pensionaattirakennukset.

KUNTA

Särkisalo

ARVOALUE

Kotan kantatila

KYLÄKOSA

Kota

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

17

KUVAUS

Kylän yksinäistalon talouskeskus, entinen rustholli, jonka pihapiirissä vanhaa rakennuskantaa 1800-1900-l.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Ahlsved**

KYLÄ  
**Kota**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**132**

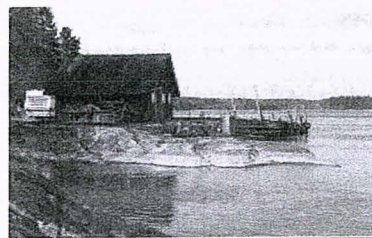
Lohkottu 1920 Kotan kantatalosta. Asuinrakennus noin 1900, maltillisesti peruskorjattu 1980-90-l. Pihapiirissä on myös vaja ja kuonatiilinen luhistunut kellari.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Faderviken (ranta)**

KYLÄ  
**Kota**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**133**

v. 1920 Kotan kantatilasta erotetun Limnellin torpan ranta-alue, jolla vanhaa rantarakentamista edustava rantavaja. Rakennettu laiturialue - kivi/hirsipengerrystä. Jäänteitä kiviarkusta.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Jukola**

KYLÄ  
**Kota**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**134**

Vasikkasaarella läntisessä pikkuniemen kärjessä sijaitseva Kotan kantatilasta 1928 lohkottu Kalfholmin huvilakokonaisuuteen kuuluva 1919 rakennettu loma-asunto. Rakennus on toiminut pensionaattina.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Kalfholm**

KYLÄ  
**Kota**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**135**

Lohkottu Kotan tilasta. Kalkkitiilinen huvila v. 1919. Betoniset ikkunaluukkujäljitelmät punaisin sydämin kehystävät 2-ruutuisia ikkunoita, korkea aumattu mansardikatto. Pihapiirissä sauna ja vaja n. 1930-l.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Kota 1/2**

KYLÄ  
**Kota**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**136**

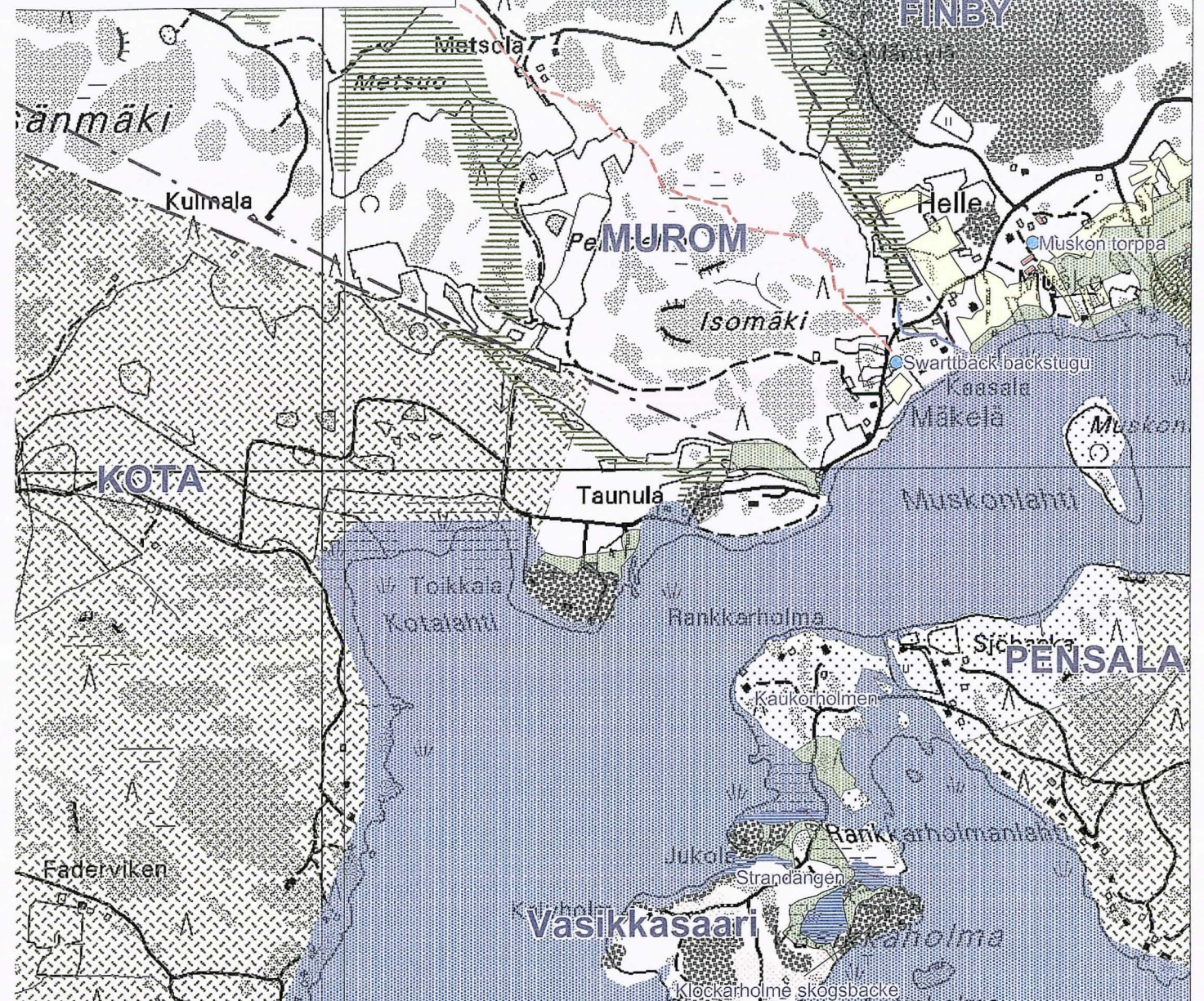
Kantatila, rustholli. 2 asuinrakennusta, toinen 1800-luvulta ja toinen n. 1900. Rakennukset olleet pitkään Karl Forsström oy:n kaivoksen työväen asuintoina. Aitta 1800-l, sauna, varasto ja kellari. Tilaan kuuluu 4 torppaa, joiden rakennuskanta 1800-1900-

## SÄRKISALO: KOTA, Vasikkasaari

Maankäyttö v. 1893 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



### KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1893

- talo
- torppa
- kunnanraja
- - - aita
- - - tie
- haka
- kaislikko
- kartta puuttuu
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- saari
- suo
- vesistö
- viljelyyn sopivaa maata

Mustavalkoinen pohjakartta vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo** **Latokartano**

**Maisema**  
Saariyhmä, johon kuuluvat Ramsö, Marsaari, Hakkalansaari, Björnholmen ja Hästholmen.

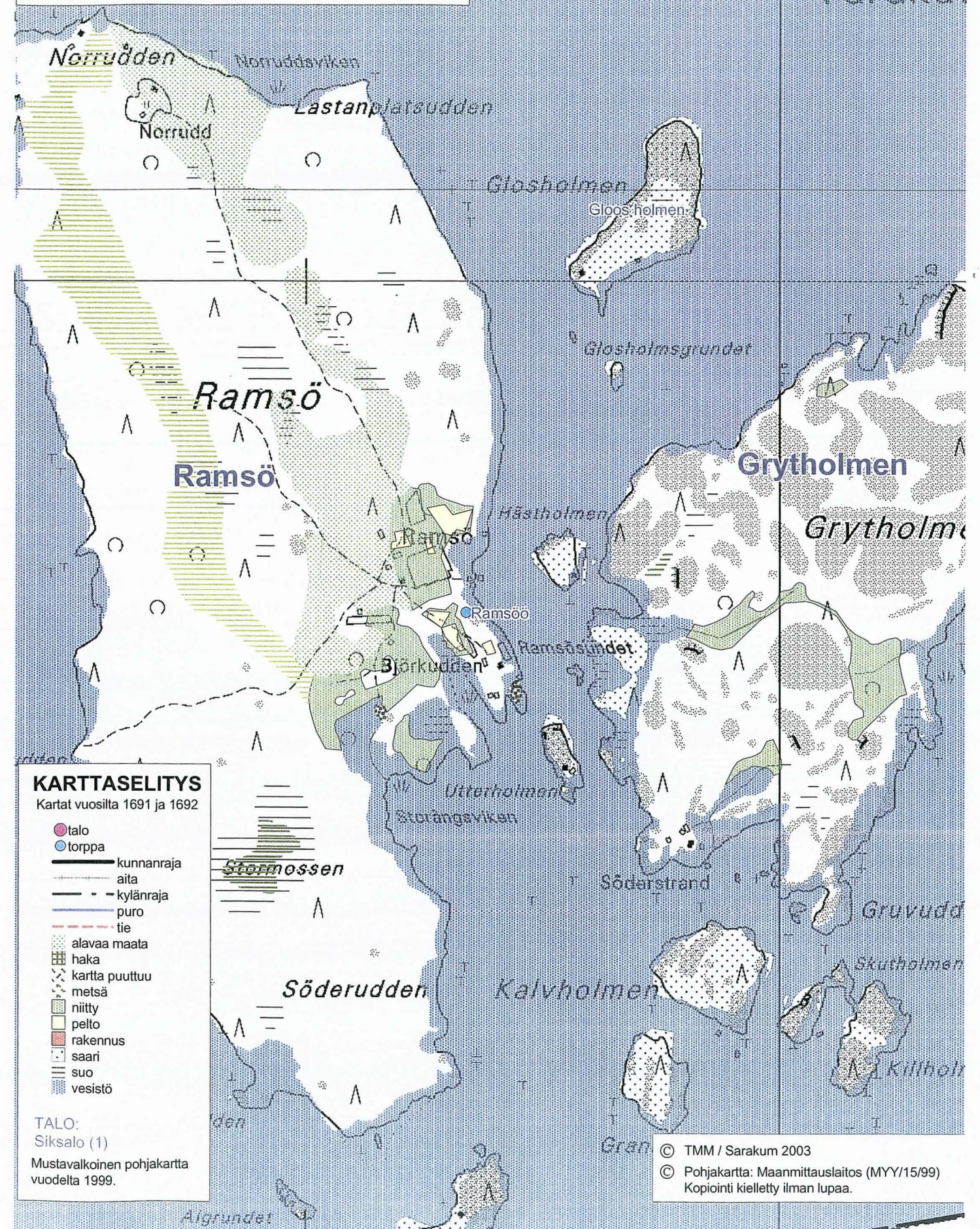
**Historia**  
Särkisalon kunnan alueella Perniön Latokartanolle (Näse) kuuluneita alueita. Marsaari ja Hakkalansaari kuuluneet jo keskiajalta. Ramsöstä Perniön kuninkaankartano riiteli sitkeästi kirkon kanssa. Näiden lisäksi Latokartanon kylään kuuluvat Björnholmen ja Hästholmen. Kaikki alun perin saaria. Hästholmen ja Hakkalansaari Hästön niemen luoteisosassa, Marsaari Kaukassalon kaakkoispuolella, Björnholmen Ulkoluodon koilliskärjessä ja Ramsö Ulkoluodon länsipuolella. Saaria asuttivat ja viljelivät torpparit.  
Vanhaa rakennuskantaa (torppia) jäljellä Ramsön Norruddissa ja Björnholmenilla, uudempaa Marsaassa (1915), Björnholmenin Nyhemissä (1930) sekä Ramsön Björkuddenissa (1918). Hästholmenin rakennukset 1920-30-luvulta. Ramsössä säilynyt vanhoja suola-aittoja. Hakkalansaarella ei jäljellä vanhaa rakennuskantaa.  
Ramsön tilan uusi asuinrakennus 1950-luvulta, muu uudempi rakennuskanta loma-asutusta.

**Nykytila**  
Uudempaa loma-asutusta rannoilla.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Latokartano</b>	<b>138</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Björkudde</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Lohkottu Ramsön (ent. Latokartanon torpan) tilasta.  
Asuinrakennus ja piharakennus rakennettu 1918 .  
Rannassa sauna 1960-l. Rakennusten vanha ulkoasu hyvin säilynyt.

**SÄRKISALO: Ramsön ja Grytholmenin saaret**  
Maankäyttö v.1691 ja 1692 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle  
1:10 000  
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



## SÄRKISALO: Björnholmen

Maankäyttö v. 1692 laaditun kartan  
mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



### KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1692

- talo
- torppa
- kunnanraja
- aita
- tie
- haka
- kartta puuttuu
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- vesistö

TORPPA:  
Björnholmen

Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA

**Särkisalo**

KIINTEISTÖ

**Björnholmen**

KYLÄ

**Latokartano**

ARVOTUS

**Seudullinen**

KOHDENO

**139**

Latokartanon (Näsen) torppa, joka ollut nykyisten rakennusten vieressä jo 1600-luvulla. Hirsinen ylös asti salvottu aitta 1800-l. Verkkovaja/sauna 1800-l(?). Asuinrakennus 1800-l. Torpan huonekorkeus on poikkeuksellisen korkea - lähes 3 metriä.



KUNTA

**Särkisalo**

KIINTEISTÖ

**Hästholmen**

KYLÄ

**Latokartano**

ARVOTUS

**Paikallinen**

KOHDENO

**140**

Lastaus- ja satamapaikka Hästön niemen luoteisrannalla. Näsen Kuuston ruukin liittyy toimintaan. Asuinrakennus 1920-l, aumattu mansardikatto. Vaja ja navetta 1920-30-l. Alueen rakennuskannan syntyyn on vaikuttanut viereisen höyrysahan vaiheet.

KUNTA

**Särkisalo**

KIINTEISTÖ

**Marsare**

KYLÄ

**Latokartano**

ARVOTUS

**Maisemallinen**

KOHDENO

**141**

Latokartanolle kuulunut Marsaaren torppa. Keskeismuurillinen asuinrakennus 1915(?). Varsinaisen vanhan torpan rakennuksista on säilynyt vain kellari ja lato. Saarella on ollut torppa jo 1600-luvulla.

KUNTA

**Särkisalo**

KIINTEISTÖ

**Norrudd**

KYLÄ

**Latokartano**

ARVOTUS

**Paikallinen**

KOHDENO

**142**

Latokartanon torppa Ramsön saarella. Eteiskamarillinen tupa 1800-l, kuisti 1950-l. Aitta 1800-l. Varasto/kellari n. 1930-l.

KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Latokartano** KOHDENO **143**  
 KIINTEISTÖ **Nyhem** ARVOTUS **Seudullinen**

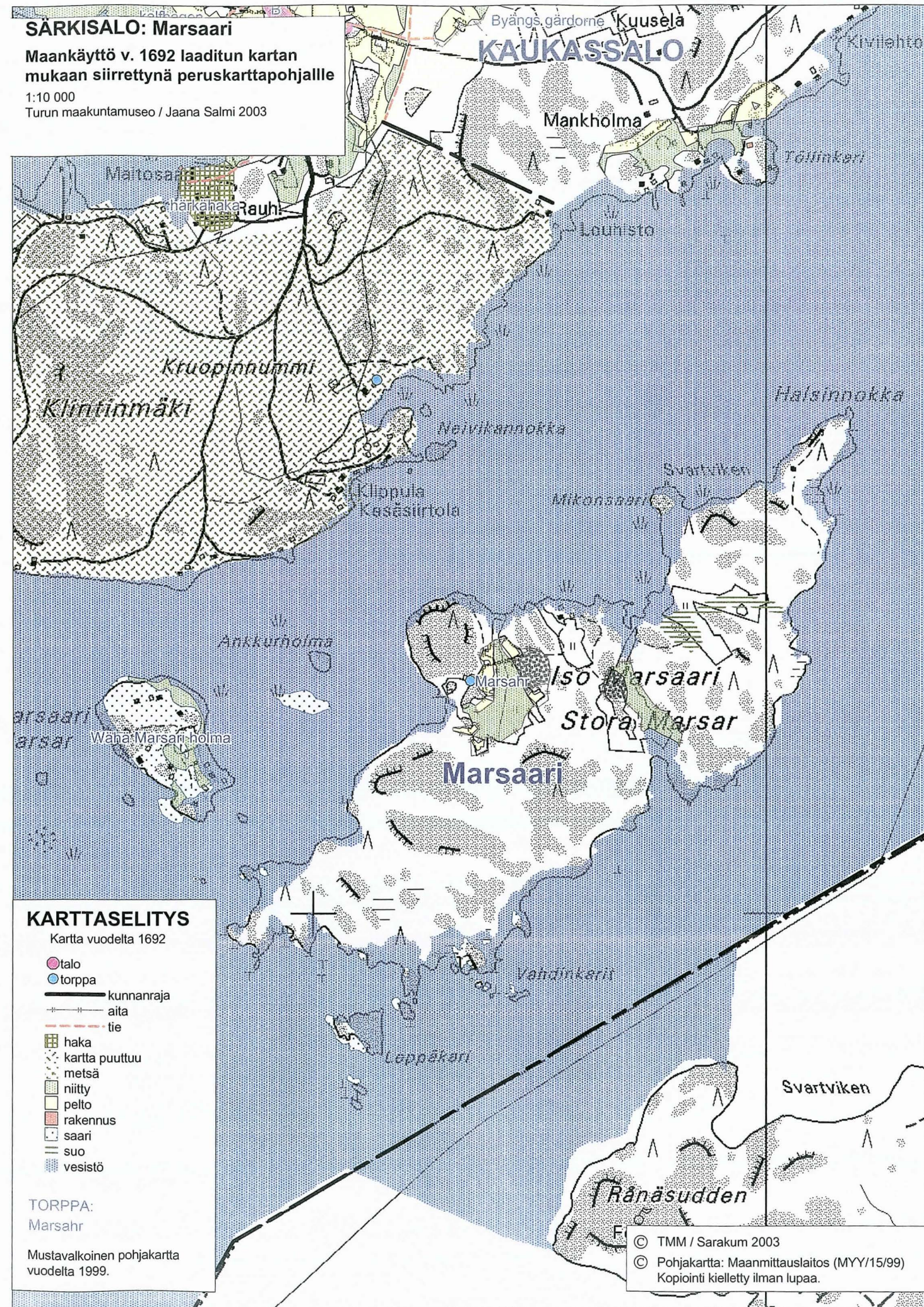
Latokartanolle kuuluneessa Björnholmenin niemessä sijaitseva huvila on rakennettu noin 1930-luvulla. Rakennukseen on lisätty torni 1990-luvulla. Ylös asti salvottu rantavaja 1800-l, Varasto/sauna 1930-l, sauna (?).

KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Latokartano** KOHDENO **144**  
 KIINTEISTÖ **Ramsö** ARVOTUS **Seudullinen**

Latokartanon (Näse) entinen torppa. Rannassa kaksi 1800-luvun aittaa ja 1940-l rakennettu venevaja. Asuinrakennus ja navetta 1950-l. Ramsöön torppa on sijainnut saarella nykyisten rakennusten vieressä jo 1600-luvulla.



**SÄRKISALO: Marsaari**  
 Maankäyttö v. 1692 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle  
 1:10 000  
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



**KARTTASELITYS**

Kartta vuodelta 1692

- talo
- torppa
- kunnanraja
- aita
- tie
- haka
- kartta puuttuu
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- saari
- suo
- vesistö

TORPPA:  
Marsahr

Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003  
 © Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
 Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA  
**Särkisalo**

KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Mondola**

### Maisema

Mantereella Finnarfinseän pohjukassa, Aisbölen ja Verkstrandin välissä. Kantatila sijaitsee vanhalla asuinpaikalla kallion laella, alapuolella pellot matalalle merenlahdelle. Vanha kylätie on tullut kaakosta Verkstrandin Uusitalon kylämäen kautta ja kulkenut talouskeskuksen läpi.

### Historia

Mondolan kylässä mainitaan olleen kaksi taloa v.1540. 1750-luvulla yhdistetty kaksi taloa yhdeksi (Uppgård ja Frälssi). Perintötilaksi 1760. 1940 vanhempaa rakennuskantaa vain kantatilan pihapiirissä. Lohkomisia vasta 1970-luvulla. Kantatilan talouskeskus kallioharjanteella lahdenpohjukkaan ulottuvien peltojen itäpäässä, metsän reunassa. Kookas keskeissalutyypinen päärakennus vuodelta 1866. Rakennusta jatkettu 1920-luvulla. Pihapiirissä vanha käräjä(leivin)tupa 1700-luvun lopulta sekä piikojentupa 1900-luvun alusta ja luhti (1800 ennen). Hieman kauempana kuonatiilinen tallirakennus ja vanhan kylätien toisella puolella alun perin 1916 rakennettu navetta. Varsin heikkoon kuntoon päässyt päärakennuksen katto korjattu kesällä. Vanhojen vajarakennusten lisäksi uusia varastorakennuksia. Aivan kylärajalta koillisessa, vanhan maantien varrella, luhistunut torppa. Lähellä Vähäjärven rantaa kaksi kivilatomausta.

### Nykytila

Vanhaa rakennuskantaa kylässä löytyy vain kantatilan pihapiirissä, sekä kylärajalta koillisessa.

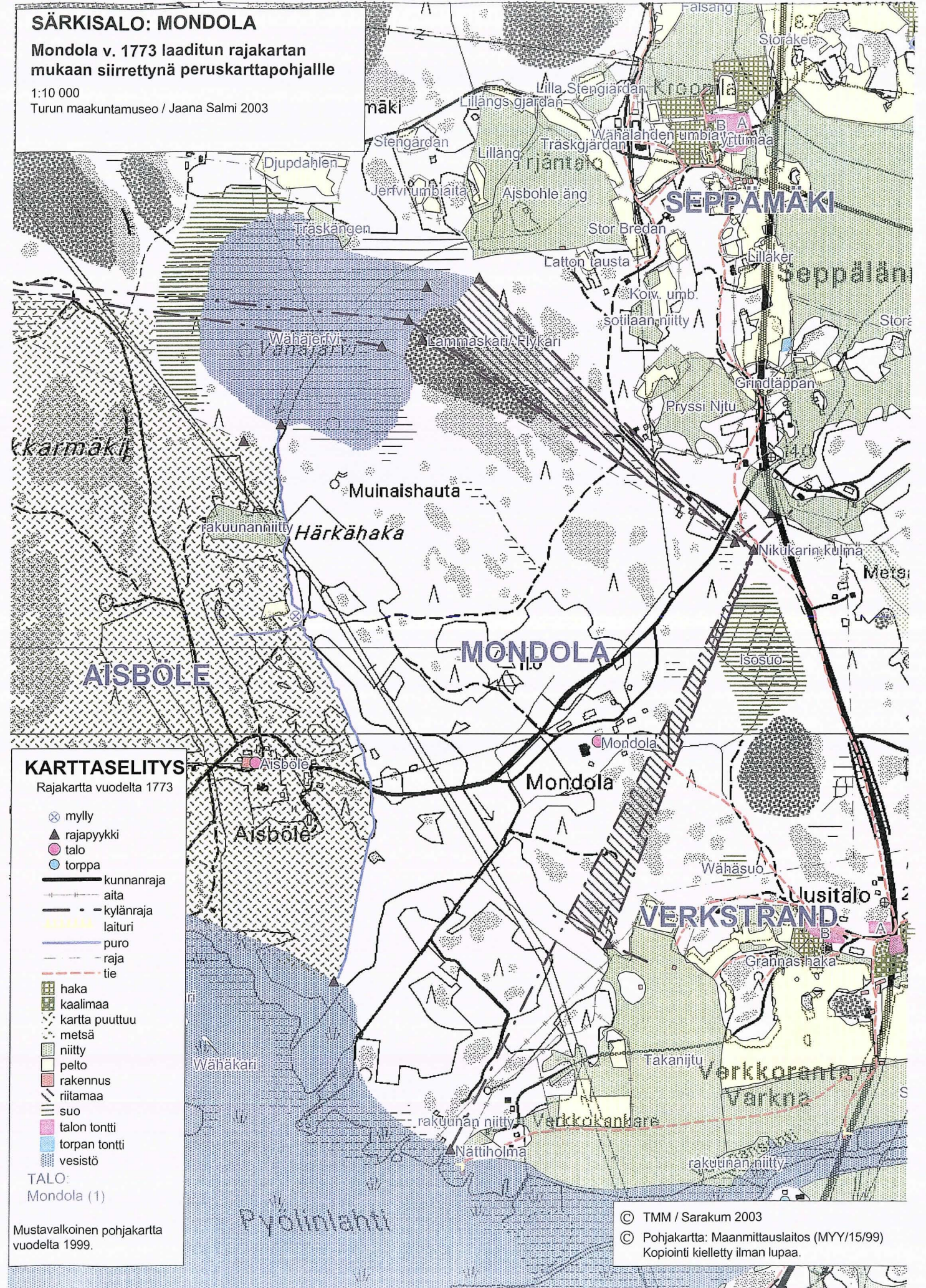
KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Mondola</b>	<b>18</b>
ARVOALUE	ARVOTUS	
<b>Mondolan kantatilan tontti</b>	<b>Seudullinen</b>	

### KUVAUS

Kantatilan talouskeskus vanhalla asuinpaikalla kallioharjanteella kallionpohjukkaan ulottuvien peltojen itäpäässä metsän reunassa. Keskeissalutyypinen päärakennus 1866, laajennettu 1920-l. Pihapiirissä oleva käräjätupa on pitäjän vanhimpia rakennuksia

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Mondola</b>	<b>145</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Mondola</b>	<b>Seudullinen</b>	

Kartano. Päärakennus on rakennettu 1866 keskeissalutyypiseksi, muutoksia 1920-l. Pakaritupa (käräjätupa) 1700-l. Luhti 1800-l. Piikojen tupa 1800-l. Navetta, 1916 Sixtus Rönneberg, muutoksia myöhemmin. Kuonatiilinen talli, vaja ja konesusoja..



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Murom**

#### Maisema

Särkisalon pääsaare, Isonluodon keskellä. Pieni kaistale merenrantaa eteläreunalla sekä osa Vasikkasaaresta. Kylän pohjoisosan peltoaukeiden välisellä harjanteella kulkee saaren halki kulkeva päätie. Harjanteella on myös kantatila. Muuten kallioista ja metsäistä, harvaan asuttua. Vasikkasaari laajan Ekholmanselän pohjoisreunalla.

#### Historia

Ollut vuodesta 1540 yksi talo. Ostettu perinnöksi 1766. 1865 oli 4 torppaa ja muonatorppa. 1920-luvulla itsenäistyi kaksi torppaa. Harvaan asuttu, tiheintä kantatilan ja päätien varrella sekä etelässä Muskonlahden rannalla. Asutus ei juurikaan painopisteiltään muuttunut.

#### Nykytila

Viime vuosikymmeninä ei juurikaan uudisrakentamista. Vanhat tilat kuitenkin säilyneet asuttuina. Vähäisen rantaviivan vuoksi ei myöskään vapaa-ajan rakentamista.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Murom 147**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kaasala Maisemallinen**

Lohkottu 1930-luvulla Muromin kantatilasta. Päärakennus on rakennettu 1920-luvulla, peruskorjaus 1990-l. Nykyisin loma-asuntona. Pihapiirissä vaja ja varasto/sauna.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Murom 148**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kulmala Paikallinen**

Torppa. Varsin hyvin säilynyt, 1930 peruskorjattu, pientilakokonaisuus rauhallisessa ympäristössä.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Murom 149**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Muuri Paikallinen**

Vanha kantatilan pihapiiri, joka korjauksista huolimatta varsin hyvin säilynyt. Kahteen otteeseen remontoitu päärakennus vuodelta 1912/13, muut rakennukset 1900-luvun alkupuolelta tai vanhempia.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Murom 150**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Rankkari Paikallinen**

Lohkottu Rankarholmin tilasta 1962, jolloin vanha rakennuskanta jäi Rankkariin. Hirsirunkoinen kuonatiiliperustukselle rakennettu asuinrakennus n. 1900. Pihapiirissä on kuonatiilinen navetta ja hirsinen sauna, uudempi lautamökki ja puuvaja.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Murom 146**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Grönbacka Maisemallinen**

Lohkottu 1940-luvulla Muurin tilasta, vanha muonamiehen torppa. Asuinrakennus n. 1900, laajennettu 1930-l. Säilynyt varsin hyvin sen ajan asussaan. Navetta n 1930. Naapurissa, aivan vieressä uudisrakennus.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Murom 151**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Tamperi Maisemallinen**

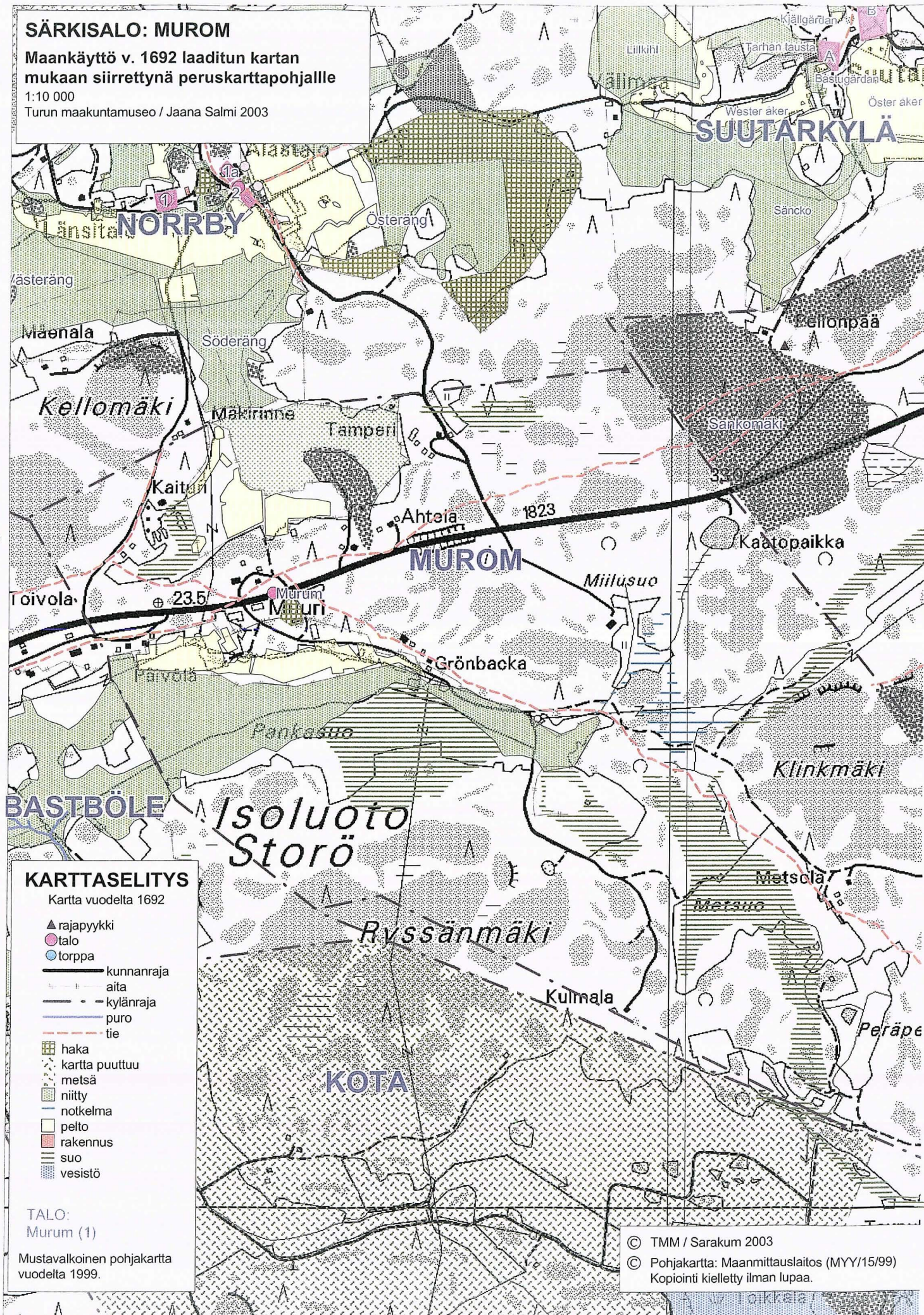
Vanha torpparakennus, jota laajennettu 30-luvulla. Kuisti 50-luvulta. 1800-luvulta säilynyt vanha pieni navettarakennus.

## SÄRKISALO: MUROM

Maankäyttö v. 1692 laaditun kartan  
mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



### KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1692

- ▲ rajapyykki
- talo
- torppa
- kunnanraja
- - - aita
- - - kylänraja
- puro
- tie
- haka
- kartta puuttuu
- metsä
- niitty
- notkelma
- pelto
- rakennus
- suo
- vesistö

TALO:  
Murum (1)

Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA

Särkisalo

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Niksär

### Maisema

Saari Isonluodon ja Ulkoluodon välissä. Kallioinen ja metsäinen saari, vain pieni luonnonniitty asutuksen vieressä. Isonluodon Förbystä tuleva tie kulkee saaren itälaidalla. Niin rakennushistoriallisesti kuin etenkin maisemallisesti hyvin säilynyt talonpoikainen kalastajakylämiljö.

### Historia

Mainitaan 1540 maakirjassa yksitaloisena ulkoverotilana. Saarella harrastettu jo varhain kalkinlouhintaa (ja polttoa), esiintymät pinnassa. 1950-luvulla Fredrik Forsströmin toimesta laajempaan louhintaan. Jänteitä niin varhaisemmasta kuin myöhemmästäkin kaivostoiminnasta. Nykyisin Armonlaakso-nimisellä tilalla sijaitsee rakennuskannaltaan viime vuosisadalta peräisin oleva kalastajakylä. Yhtenäinen kolmen asuinrakennuksen ja talousrakennusten muodostama rakennettu maisemakokonaisuus on harvinaislaatuinen. Pihapiiri tuulimyllyineen on seutukaavassa määrätty suojeltavaksi. Saaren pohjoisnurkassa on 1980-luvulla rakennettu saunarakennus sekä aivan vanhan kalastajakylän eteläpuolella venevaja. Muuta rakennuskantaa saarella ei ole.

### Nykytila

Saaren poikki kulkee tie Isonluodolta ja katkaa sitten pikku saariin. Saarella on vanha kalastajakylä.

KUNTA

Särkisalo

ARVOALUE

Vanha kalastajakylä

KYLÄKOSA

Niksär

ARVOTUS

Valtakunnallinen

KOHDENO

20

KUVAUS

Yhtenäinen, viime vuosisadan talonpoikaista elämäntapaa ja saaristolaisperinteeseen liittyvää 1700-1800-luvulla rakennettua rakennuskantaa edustava kalastajakylä. (RKY1993, 182)

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Armonlaakso**

KYLÄ  
**Niksår**  
ARVOTUS  
**Valtakunnallinen**

KOHDENO  
**152**

Yhtenäinen ja hyvin säilynyt kalastajakylä ja kalkkilouhos. Kalastajakylän vanhin asuinrakennus on vuodelta 1769. Pihapiirissä runsaasti saaristolaisperinteeseen liittyvää rakennuskantaa, tuulimylly 1800-l. (Seutukaava MM:2K 207. (RKY1993, 182)



### SÄRKISALO: NIKSAARI

Maankäyttö vv.1692 ja 1769 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000  
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003





KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA

**Särkisalo** **Norrby**

### Maisema

Isoluodon luoteisrannalla, Bastbölen ja Suutarkylän välissä. Vanha tie on halkaissut kyläalueen pohjois-eteläsuuntaisesti aivan nykyisen tien kohdalta. Keskellä kylää peltoaukeiden välissä olevalla kyläharjanteella, kylätien varrella, on vanha kyläalue.

### Historia

Norrbyssä mainitaan olleen 5 taloa v.1540 maakirjassa. Vuodesta 1622 lähtien ollut kaksi taloa, 1800-luvun alusta kolme: Alastalo, Ylistalo (Itätalo) ja Länsitalo. Talojen talouskeskukset sijainneet peltojen keskellä olevalla kylänharjanteella, sisämaassa. Alastalon päärakennus purettu 1960-luvulla uuden tieltä. Talousrakennuksista osa säilynyt muokattuna uudessa käytössä (mm. navetta konesuojana). Ylistalon päärakennus sijaitti ennen välittömästi Alastalon pohjoispuolella, purettu niinikään. Uusi päärakennus vuodelta 1937 (laaj. 1991) kauempana, lähellä Strengnäsia (1900 ennen). Strängnäs oli saman omistajan hallitessa niin Ylis- kuin Länsitalonkin päärakennuksena, navetta vielä pitkään sen alapuolella (nytemmin purettu). Länsitalon päärakennus vuodelta 1930. Länsitalossa myös navetta samalta vuosikymmeneltä. Länsitalo sijaitsee kauempana lännessä kyläalueelta.

### Nykytila

Norrbyssä on säilynyt mielenkiintoista vuosisadan alun huvilarakentamista: Sandvik, näyttävä Alastalon isännän itselleen rakentama Karlvik (1912). Mutta ennen kaikkea Kanerval-Ljungberga, vuodesta 1896 alkunsa saanut mittava ja näyttävä huvilakokonaisuus. Lehmuskujan jakaman laajan niittymäisen laakson ympärille sijoittuneet rakennukset muodostavat rikkoontumattoman menneen ajan saarekkeen. Useita asuinrakennuksia alkaen viime vuosisadalta peräisin olevasta torpasta 1915 aloitettuun päärakennukseen. Ei uudempaa, häiritsevää rakentamista.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>21</b>
ARVOALUE	ARVOTUS	
<b>Huvila-alue</b>	<b>Seudullinen</b>	

### KUVAUS

Kanerval-Ljungberga, vuodesta 1896 alkunsa saanut mittava ja näyttävä huvilakokonaisuus. Lehmuskujan jakaman laajan niittymäisen laakson ympärille sijoittuneet rakennukset muodostavat harvinaisen hyvin säilyneen 1900-luvun alun huvilakokonaisuuden.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>22</b>
ARVOALUE	ARVOTUS	
<b>Vanha kylätontti</b>	<b>Seudullinen</b>	

### KUVAUS

Kantatolat Östergården nyk. Alastalo ja Nedergård ovat sijainneet lähekkäin mäellä, nykyisin kantatiloista Alastalo sijaitsee vanhalla kylätontilla. Tilalla ei ole vanhaa rakennuskantaa jäljellä.

KUNTA	KYLÄKOSA	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>23</b>
ARVOALUE	ARVOTUS	
<b>Vanha talon tontti</b>	<b>Historiallinen</b>	

### KUVAUS

Tontilla sijainnut Östergårdin kantatila. Vanhalla talon tontilla ei ole enää rakennuksia. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>153</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Fribacka</b>	<b>Maisemallinen</b>	

1920-luvulla Alastalosta erotettu tila. Keskeismuurillinen asuinrakennus 1930-l. Sijaitsee kylätien varrella.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>154</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kivelä</b>	<b>Paikallinen</b>	

Entinen Alastalon torppa, lohkottu 1926. Parituvallinen asuinrakennus 1800-luvun lopulta, jatkettu 1935. Pihapiirissä on vaja ja sauna.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>155</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Koivula</b>	<b>Paikallinen</b>	

Lohkottu Länsitalosta 1916. Asuinrakennus 1910-luvulta. Huvilan on rakennuttanut kirjailija Ernst Lampen. Rakennus on toiminut myös Förbyn kaivoksen työntekijöiden vuokratilana sotia edeltävältä ajalta 1960-luvun alkuun.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>156</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Kotiranta</b>	<b>Paikallinen</b>	

Lohkottu Länsitalosta 1932. Mansardikattoinen rapattu asuinrakennus 1920. Pihapiirissä on mansardikattoinen puuvaja ja pulpettikattoinen varasto/sauna/venevaja, sekä kauempana vanha venevaja.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>157</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Ljungberga (Kanervalä)</b>	<b>Seudullinen</b>	

Lohkottu Ylistalosta 1914. Huvila 1915, muutoksia 1938, n. 1990-l, laajennus 1957. Puutarha ja paviljonki arkkitehti Ollefeldt (n.1915) Lehmuskuja. Toinen asuinrakennus 1900-l alkup. Poikkeuksellisen hyvin säilynyt vauras huvilamiljö.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>158</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Länsitalo</b>	<b>Paikallinen</b>	

Kantatila. Asuinrakennus 1930, peruskorjattu n. 1990-l.. Navetta 1931. Uudempaa rakennuskantaa Kuivuri/konesuoja ja autokatos.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>159</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Mäenala</b>	<b>Paikallinen</b>	

Erotettu Nedergårdista 1928. Asuinrakennus 1928, rakennuksen hirret Alastalon riihestä. Peruskorjattu 1980-90-l. Pihapiirissä on myös sauna ja puuvaja.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Norrby</b>	<b>160</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Mäkirinne</b>	<b>Paikallinen</b>	

Lohkottu Länsitalosta 1936. Eteiskamarillinen paritupa 1920-luvulta. Pihapiirissä varasto ja sauna.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Mäntylä**

KYLÄ  
**Norrby**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**161**

Nedergårdista lohkottu 1935. Asuinrakennus 1937. Pihapiirissä uudempaa rakennuskantaa edustavat autotalli ja sauna/vaja.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Sandvik**

KYLÄ  
**Norrby**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**162**

Lohkottu Alastalosta 1914. Huvilamainen asuinrakennus 1912. Vanha sauna ja puuvaja/varasto/käymälä ovat vanhassa asussaan (1912). Rannassa uusi sauna.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Strängnäs**

KYLÄ  
**Norrby**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**163**

Ylistalosta palstatilaksi lohkottu 1914. asuinrakennus 1890-luvulta, ollut Länsitalon päärakennuksena. Muutoksia 1920-l, 1960-l, laajennus 1970-l. Sikala (?) ja sauna 1930-l. Tontilla on sijainnut torppa 1700-luvulla.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Strömnäs**

KYLÄ  
**Norrby**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**164**

Erotettu Alastalosta 1914. Osa 1900-l:n alun hyvin säilynyttä Kanervalan huvila-aluetta. Runsaasti rakennuksia 1800-l:n lopulta ja 1900-l:n alkupuolelta. Päärakennus 1800-l. 3 asuinrakennusta 1900-l alusta.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Vesternäs**

KYLÄ  
**Norrby**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**165**

Entinen Länsitalon torppa lohkottu 1923. Asuinrakennus 1800-luvulta, sisätilamuutoksia myöhemmin. Pihalla navetta/vaja 1900-l:n alkupuoli. Rakennusten vanha ulkoasu on säilynyt hyvin.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Ylöstalo**

KYLÄ  
**Norrby**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

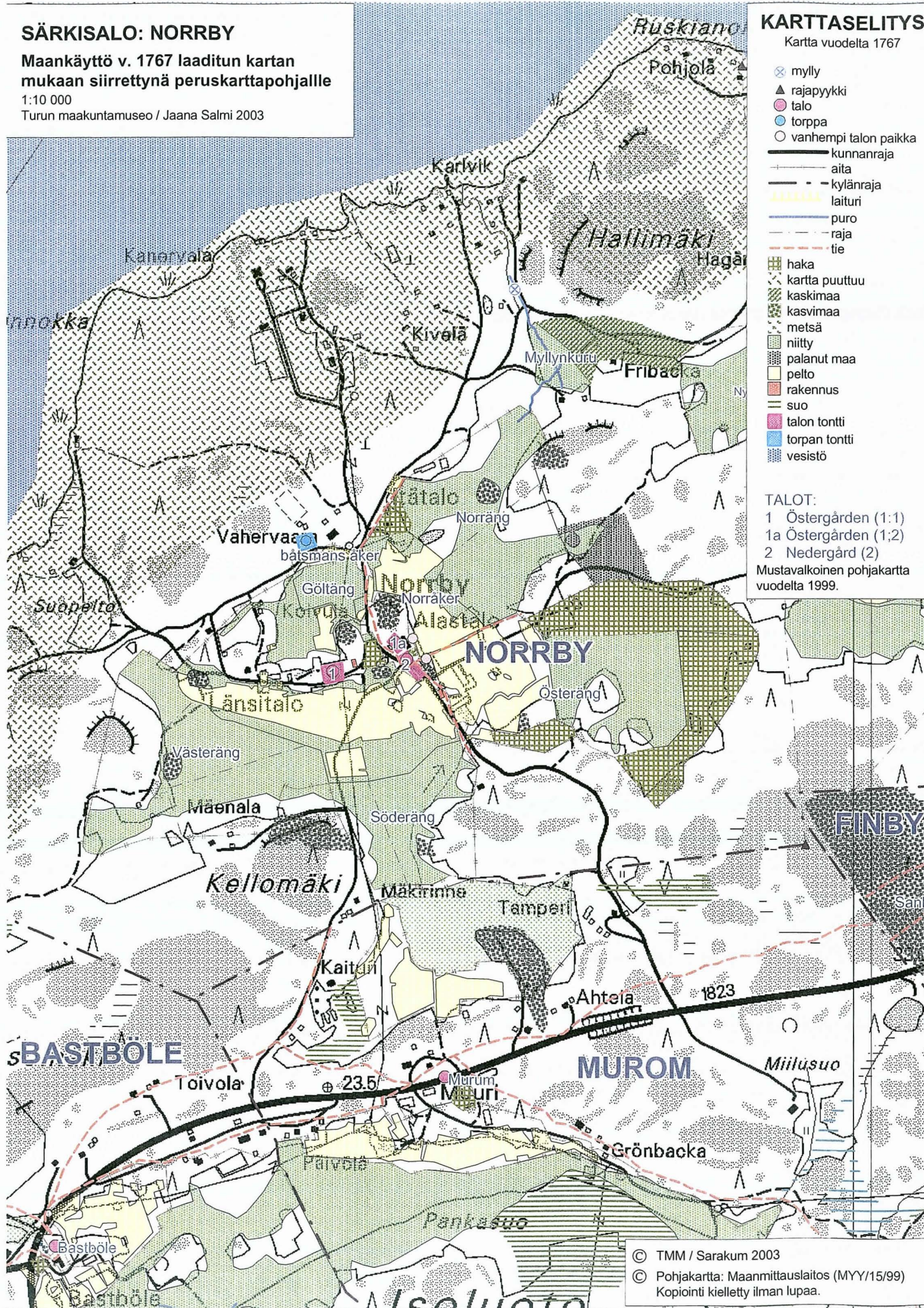
KOHDENO  
**166**

Kantatila. Päärakennus 1937, laajennus 1991, saunarakennus 1939. Pihapiiristä kauempana uusi, moderni sikala. Tilalla nykyisin myös maatilamatkailu-toimintaa. Vanha päärakennus on sijainnut Alastalon vieressä kylämäellä.

## SÄRKISALO: NORRBY

Maankäyttö v. 1767 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle  
1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



KUNTA

Särkisalo

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Pensala

### Maisema

Isoluodon kaakkoisin niemi - aikanaan ollut saari. Pensala on keskiosiltaan mäkiä asumatonta aluetta, jonka halkoo tie. Rannoilla on lähinnä loma-asutusta. Niemen keskellä sijaitsee Pensalon pappilan pihapiiri loivasti kaakkoon mereen laskevalla pelto/niityrinteellä. Rakennusten pohjois- ja itäpuolella ovat pellot.

### Historia

Oletettavasti Perniön kirkon omaisuutta jo keskiajalta. 1806 apupappi asui tilalla. 1864 senaatin päätöksellä kappalaisen virkataloksi (Särkisalosta tuli kappeliseurakunta). 1927 Särkisalon itsenäiselle seurakunnalle (samalla myös liitettiin Särkisalon kuntaan). Kantatilan talouskeskus lahdenpohjukasta loivasti nousevalla kaakkoisrinteellä, pellot ympärillä. Pappilarakennus vuodelta 1900. Samoin navetta ja riihi sekä tulotien varressa peltöjen takana olevat sauna ja kellari. Pihapiirin aitta vanhempi. Viereinen suntion asunto vuodelta 1932. Kantatilasta erotetun torpan vanha asuinrakennus ei ole säilynyt. Kylässä ei muita ennen vuotta 1940 rakennettuja asuinrakennuksia.

### Nykytila

1900-luvunalun rakennuskanta, eli Pensalon kantatila sekä Wanha Pappila sijaitsevat päätien varrella ja ovat loma-asuntoina nykyisin. Suurin osa niemen rannoista on vuokrattu lomamökkitonteiksi.

KUNTA

Särkisalo

ARVOALUE

Pensalon tila ja vanha pappila

KYLÄKOSA

Pensala

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

24

KUVAUS

Pensalon saari on ollut kirkon omistuksessa jo keskiajalta, pappi asunut saarella v. 1806. Pappilarakennus 1900. 1950-luvulta kesäsiirtolana n. 1950-90-l. Pensalon kantatilaan kuuluvaa 1800-l:N ja 1900-l:n alkupuolen rakennuskantaa.

KUNTA

Särkisalo

KIINTEISTÖ

Pensalon Wanha Pappila

KYLÄ

Pensala

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

168

Vanhan pappilan 1900 rakennettu päärakennus ja hirsiaitta 1800-luvulta, muutoksia 1990-l, 2 sauna ja varasto 1950-1960-l. Toiminut lasten kesäsiirtolana.



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo** **Pettu**

#### Maisema

Käsittää Petun saaren (900ha), Särkisalon kunnan kaakkoisosassa. Rajoittuu etelässä ja idässä Tammissaareen (Etelä-Suomen lääni). Suojaisa sisäsaari, pääosin korkeahkoa kangasmaata, jo 1900-luvun alusta panostettu metsänhoitoon. Laajoja jalohavupuumetsiköitä, mm suuria tuijia, rehevä kasvillisuus. Peltomaisemaa vain saaren koillisosassa, jossa kantatilakeskus. Torppien ympärillä vain hyvin pieniä niitty/peltoalueita. Torpat etupäässä rannoilla ja saaren eteläosissa. Asutuskeskittymä Herrsvedin alueella - oli 6 torppaa lähemmäs. Täällä myös koulu. Tiestö suht.uutta, aiemmin kulku vesiteitse, lossiyhteys 1985.

#### Historia

1540 oli jo kaksi taloa, välillä 3, mutta yleensä kaksi, toinen ratsutila. Perinnöksiotot 1753 ja 1756. 1900-luvun alusta yksi tila. Talot sijainneet lähemmäs nykyisen kartanon ympäristössä ainakin 1600-luvulta. Torppia 1865 8kpl sekä 4 muonatorppaa. 1920-luvulla itsenäistyi 13 torppaa. 1956 erotettiin maanhankintalain nojalla toistakymmentä uutta tilaa, osa jo asuttuja. Muuten rakentaminen ja lohkomiset lähes olemattomia. Karl Forsström Oy omisti lähes koko saaren. 1985 vahvistettiin saaren osayleiskaava ja rakennettiin lossiyhteys Ulkoluotoon. Kymmenessä vuodessa tämän jälkeen palstoitettiin ja rakennettiin toistasataa kesämökkiä!

#### Nykytila

Petun kartanon rakennukset ja ympäristö säilyttäneet hyvin perinteisen ilmeensä. Osayleiskaavan selitysosassa nähdään Petun kartanoa ympäröivien peltujen ja merenlahtien maisemallinen arvo laajemminkin - ei kaavoitettu uusia rakennuspaikkoja, muttei myöskään merkitty suojeltavaksi. Uudesta rakentamisesta voi olla montaa mieltä, mutta se ei niinkään ole tuhonnut vanhaa rakennuskantaa, rikkonut toki perinteistä maisemaa. Paineet vieläkin tehokkaampaan rakentamiseen ovat koko ajan olemassa. Jo vuoden 1985 osayleiskaavassa uusia rakennuspaikkoja vaille jäänyt kartano ympäristöineen on tänä päivänä ehkä vieläkin arvokkaampi. Perinteinen vakituinen asujaimisto on saarelta kokonaan häviämässä. Tietynä aikana vuodesta asukastiheys huomattava, osan vuodesta lähes autio saari.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **25**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Petun kantatila ympäristöineen** **Seudullinen**

#### KUVAUS

Poikkeuksellisen hyvin säilynyt 1800-luvun rakennuskanta harvinaislaatuudessa maisemakokonaisuudessa. Historiallisella tontilla ja sen ympäristössä.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **26**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Vanha talon tontti** **Historiallinen**

#### KUVAUS

Petun kantatilan vanha tontti. Ei vanhaa rakennuskantaa jäljellä. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäänös.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **169**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Backa** **Maisemallinen**

Varsin hyvin säilynyt 1800-luvun lopun torpparakennus. Tontilla uudempi asuinrakennus 1950-l.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **171**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Herrsveden** **Seudullinen**

Eräs Petun vanhimmista torpista, osa rakennuksesta ennen 1850-lukua. 1930-luvun laajennuksen jälkeisessä muodossaan.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **172**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Högsved** **Maisemallinen**

1800-luvun lopulta oleva torppa. Laajennettu myöhemmin, jolloin menettänyt alkuperäisen luonteensa.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **173**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kouluranta** **Seudullinen**

Bertel Jungin suunnittelema, 1930 valmistunut rapattu koulurakennus. Koulurakennukseksi ei niin tyyppillinen. Hyvin säilynyt.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **174**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kärstu** **Maisemallinen**

Pieni torpparakennus n. 1900 suurten jalokuusten siimeksessä.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **175**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Lill Lönnvik** **Maisemallinen**

Viehättävä torppa (1910) kauniilla paikalla. Laajennettu 1990-l. ja menettänyt alkuperäistä luonnettaan.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **176**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Löfnäs** **Seudullinen**

Torppa lohkottu Petun tilasta 1922. VENEVAJA. Nykyinen rakennuskanta sotia edeltävältä ajalta. Asuinrakennus 1929.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **177**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Norrviktorpet** **Maisemallinen**

1900-luvun alun perua oleva, 1930-luvulla muotonsa saanut torpparakennus. Ei muuta säilynyt pihapiirissä.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **178**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Pettu** **Seudullinen**

Koko Petun kartanon pihapiirin rakennuskanta suurimmaksi osaksi 1800-luvulta. Nuorin, vähän sivummalla vuodelta 1928. Talonpoikaistalo 1801.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **179**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Sandbacka** **Paikallinen**

Viehättävä 1930-luvun pientalo.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **180**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Sandudd.** **Paikallinen**

Persoonallinen 1900-luvun alun asuinrakennus, huvilamaiseksi aikanaan laajennettu torppa, luonnonkauniissa ympäristössä. Ympäristössä häiritsee vain navetan näkyvä korjaus uuteen käyttöön.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **181**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Signellskagården** **Seudullinen**

Torppa Petun tilasta 1922. Torpparakennus alun perin vuodelta 1854, laajennettu 1936. Pihapiirissä myös uudempia rakennuksia - seudullisesti arvokas venevaja, kesämökki. Luonnonkauniilla paikalla.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **182**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Solhaga** **Seudullinen**

Viehättävä, 1913 rakennettu, tiilinen huvilarakennus luonnonkauniilla paikalla. Saarella 1930-luvun lopulle monipuolisesti vaikuttaneen Renqvistin pariskunnan huvila.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo** **Pettu** **183**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Stenbacka** **Maisemallinen**

Säilynyt torpan pihapiiri rakennuksineen. Itse torppaa (1900) laajennettu 1930-l. ja se on saanut myöhenmin myös uuden kuistin.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Pettu</b>	<b>184</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Vikafors</b>	<b>Paikallinen</b>	

Torppa, lohkottu Petun tilasta 1922. 1800-luvun, hyvin säilynyt, harmooninen torpparakennus erittäin kauniilla paikalla.

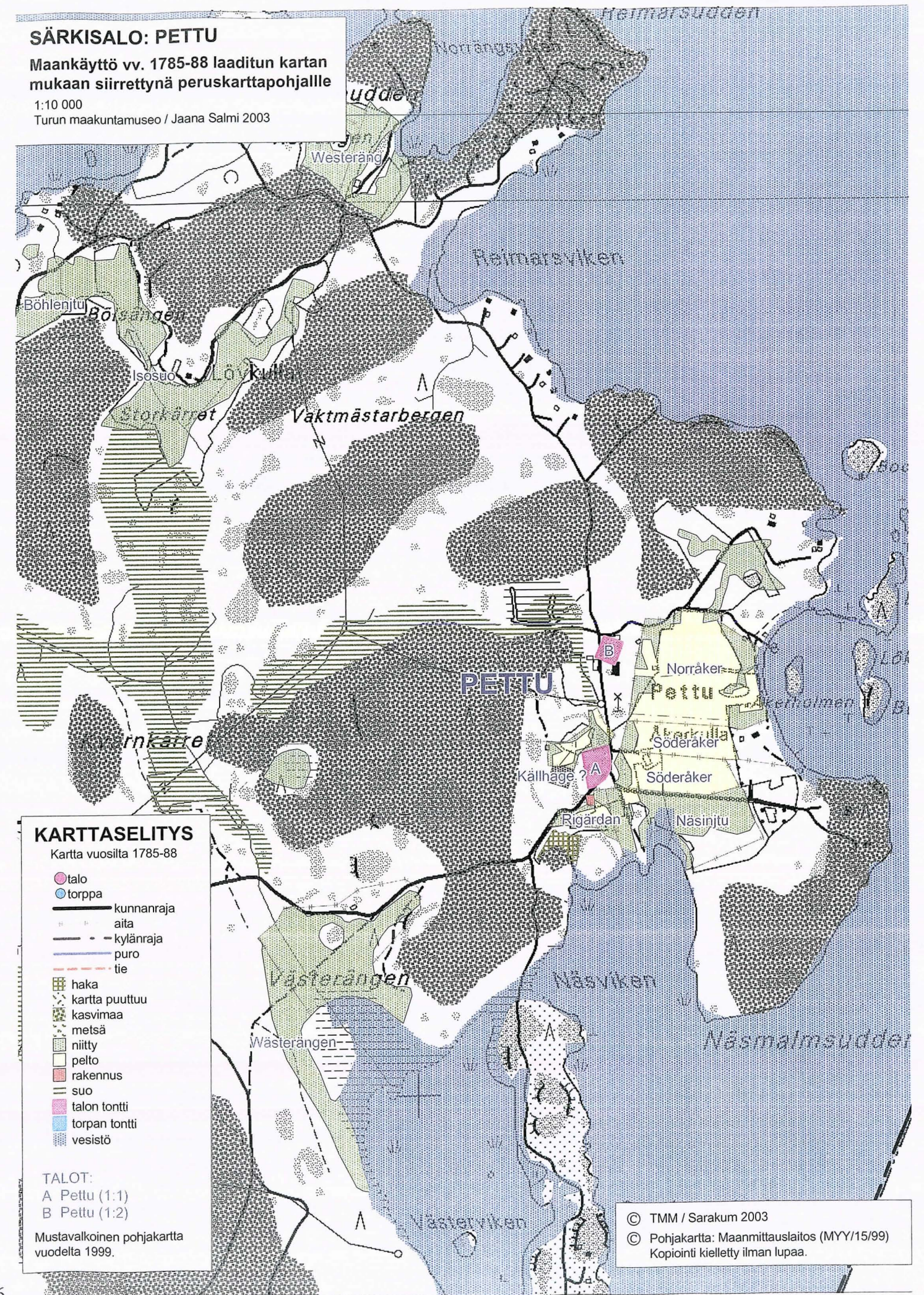
KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Pettu</b>	<b>185</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Västerudd</b>	<b>Paikallinen</b>	

Torppa. Lohkottu Petun tilasta 1956. Yksi ilmeisimmin Särkisalon vanhimmista torpparakennuksista, rak. Noin 1800, varsin alkuperäisessä kunnossa. Viehättävällä paikalla. Vaatimaton.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Pettu</b>	<b>186</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Örnnäs</b>	<b>Paikallinen</b>	

Torppa, lohkottu Petun tilasta 1922. Karun merellisellä paikalla oleva harmooninen, 1800-luvun, hyvin säilynyt torpparakennus.

**SÄRKISALO: PETTU**  
 Maankäyttö vv. 1785-88 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle  
 1:10 000  
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



**KARTTASELITYS**  
 Kartta vuosilta 1785-88

- talo
- torppa
- kunnanraja
- - - aita
- - - kylänraja
- puro
- - - tie
- haka
- karta puuttuu
- kasvima
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- vesistö

TALOT:  
 A Pettu (1:1)  
 B Pettu (1:2)

Mustavalkoinen pohjakartta  
 vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003  
 © Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
 Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Seppämäki**

#### Maisema

Mantereella, pitäjän pohjoisosassa, Heikbergin ja Verkstrandin välissä. Avointa peltomaisemaa, idässä jatkuu Perniön puolelle ja lännessä rajoittuu jylhään metsäalueeseen. Metsä loppuu Makarlanjärveen. Kylän lounaisnurkasta on 1960-luvulla kuivatettu Vähäjärvi. Asutus on perinteisesti keskittynyt peltoaukean länsireunaan. Täällä on mys kulkenut kylätie Ylönkylästä Särkisaloon(nykyisin keskellä peltoaukeutta). Kylän etelälaidassa, pienten peltotilkkujen äärellä pieni asutuskeskittymä. Kylä ei rajoitu meren rantaan.

#### Historia

1540 4 taloa, luku vaihdellut, mutta yleisimmin 3 taloa, kuten edelleen. Perinnöksistot 1769,1802 ja 1808. Alastalo kuulunut 1800-luvun puolivälistä naapurikylän Mondolan tilalle, sillä ei rakennuksia. Kroopila ja Yrjöntalo lähekkäin vanhalla kyläpaikalla, Kroopila siitä hieman itään. Kylän talot palaneet 1800-luvulla. !865 kylässä 3 torppaa ja maatorppa. Itsenäistyneet myöhemmin. !930-luvulla, kunnan omistaessa Yrjöntalon, syntyi kylän eteläreunalle usean talon rykelmä. Hakkalan Sahan työväki rakensi itselleen koteja. Maanhankintalain nojalla pari tilaa. Viime vuosikymmeninä rakentaminen hiljaista.Kylässä ei merenrantaa, vain pieni kaistale järvenrantaa, joten ei vapaa-ajan rakentamista.

#### Nykytila

Vanha agraarimaisema säilynyt varsin hyvin. Ei paineita muunlaiseen rakentamiseen kuin tuotantotilojen laajentamisiin.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo Seppämäki 27**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Vanha kylätontti Seudullinen**

#### KUVAUS

Yrjöntalon ja Kroopilan talouskeskukset sijaitsevat vanhan kyläalueen tuntumassa.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Seppämäki 187**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kroopila Paikallinen**

Vanha kantatilan pihapiiri, tuotannollisesta uudisrakentamisesta huolimatta säilyttännyt omaleimaisuutensa. Päärakennus ennen 1920-lukua, remontoitu 1990-l..



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Seppämäki 188**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Lehtimäki Paikallinen**

1930-luvun pientila, pihapiiri säilynyt alkuperäisessä asussaan.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Seppämäki 189**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Pohjola Paikallinen**

Palstatila lohkottu 1911 Alastalon kantatilasta. 1800-luvun lopun hyvin säilynyt torpparakennus viehättävällä paikalla.



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Seppämäki 190**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Santanokka Paikallinen**

Suutarkylän Yrjöntalon entinen torppa, lohkottu 1932. Rakennettu 1800-luvulla. Vanhoja talousrakennuksia ei ole säilynyt. Sauna (1988).

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Seppämäki 191**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Yrjöntalo Historiallinen**

Perinteisellä paikalla oleva kantatila, jonka nykyinen rakennuskanta 1970-lukua uudempaa.

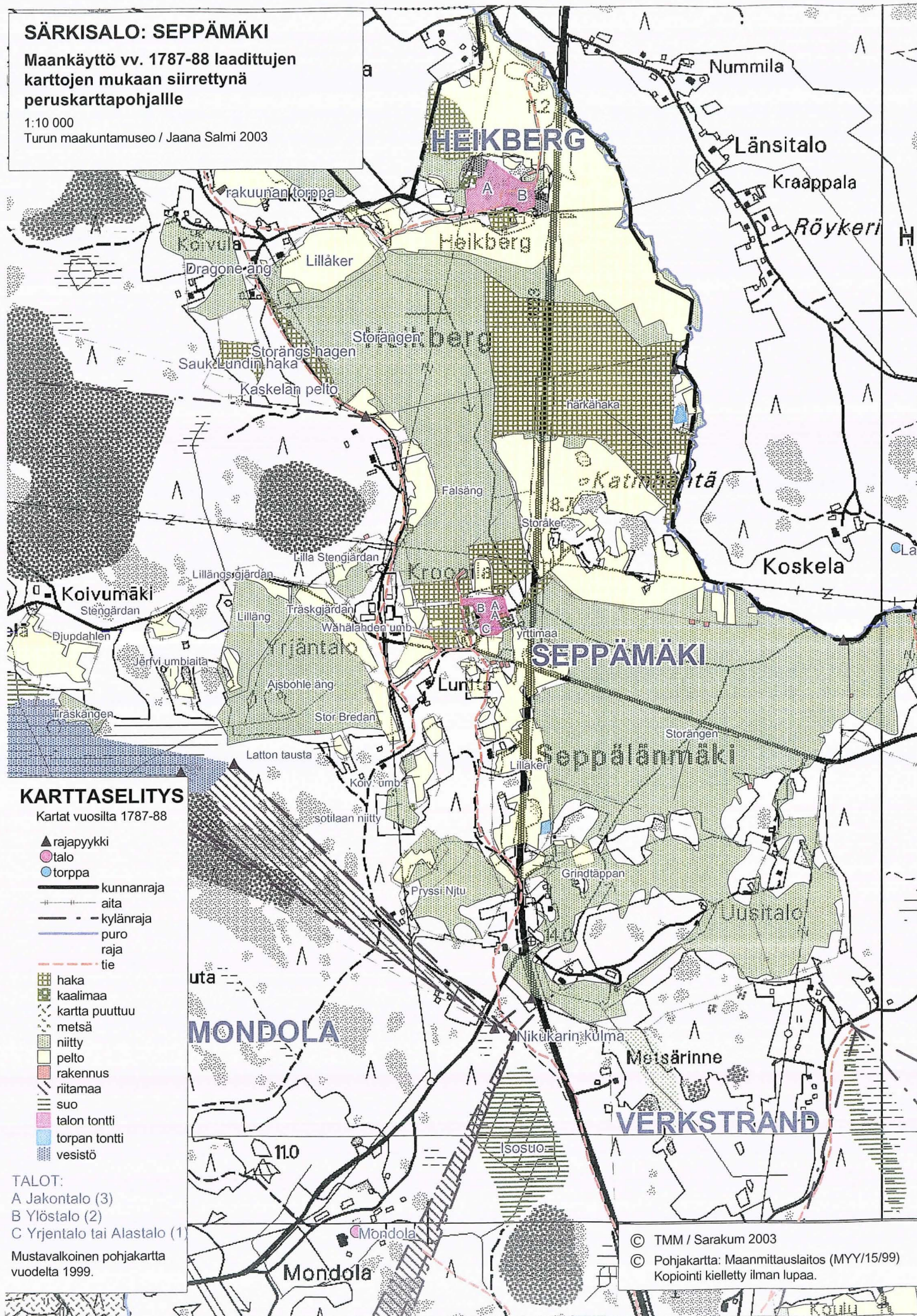


## SÄRKISALO: SEPPÄMÄKI

Maankäyttö vv. 1787-88 laadittujen karttojen mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



### KARTTASELITYS

Kartat vuosilta 1787-88

- ▲ rajapyykki
- talo
- torppa
- kunnanraja
- - - aita
- - - kylänraja
- puro
- raja
- tie
- haka
- kaalimaa
- kartta puuttuu
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- riitamaa
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- vesistö

### TALOT:

A Jakontalo (3)

B Ylöstalo (2)

C Yrjentalo tai Alastalo (1)

Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.

KUNTA

Särkisalo

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Siksalo

### Maisema

Ulkoluodon saaren keskiosa ja Grytholmen ja sitä ympäröivät pikku saaret. Siksalan pihapiirin rakennukset sijaitsevat pohjoisen niemen keskiosassa, sen pellot laskevat pohjoiseen rantaa kohden. Pohjoisessa Näsuddenin niemennokka, jossa yksi vanhempi Näsudden-niminen Siksalan kantatilaan kuulunut asuinrakennus. Vanha kylätie on kulkenut nykyisen tien oikealta puolelta Siksalan pihaan ja päättynyt sinne.

### Historia

Vuoden 1540 maakirjassa mainitaan kaksi taloa - toinen ilmeisesti Söderby. Tämän jälkeen ollut yksi talo. Samalla suvulla vuodesta 1726. Ennen vuotta 1940 kantatilasta lohkottu ainoastaan Stufsund (1932). Peltojen halki rantaan johtavan tien varrella riihi sekä rannassa venevaja. Kantatilan vanha päärakennus purettu 1969 uuden tieltä.

Tilan päärakennus on sijainnut isojaon aikaan jonkun verran pohjoisempana nykyiseltä paikaltaan. Päärakennusta lukuunottamatta muu tilan rakennuskanta 1900 tai vanhempaa. Vuonna 1900 rakennettu 'Villan' sekä perusteellisen remontin 1976 kokenut 'Snickars' asuinrakennuksia. Tilaan kuuluu niinikään erillinen 'Torpet', vanha (1900 ennen) muonatorppa pihapiireineen hieman sivummalla. Suvulla, mutta eri omistajalla, niemen kärjessä Näsuddenin torppa. Grytholmenin saarella 1918 Siksalasta siirretty torppa talousrakennuksineen. 1930 rakennettu (samojen bromarfilaisten toimesta kuin Söderbynkin mansardikattoiset pientilojen asuinrakennukset) Stufsund aivan Tessvärin rajalla kylän itäkärjessä.

KUNTA

Särkisalo

ARVOALUE

Yksinäistalon vanha tontti

KYLÄKOSA

Siksalo

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

28

KUVAUS

Siksalon kantatilan vanha tontti. Vanha päärakennus purettu, uusi rakennus on vuodelta 1969.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Siksalo** KOHDENO **192**  
 KIINTEISTÖ **Näsudden** ARVOTUS **Paikallinen**

Lohkottu Siksalan kantatilasta. Yksinäistupa 1800-luvulta, kellari ja hirsinen ranta-aitta samalta aikakaudelta.

KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Siksalo** KOHDENO **193**  
 KIINTEISTÖ **Siksala - Villan** ARVOTUS **Paikallinen**

Siksalon tilan pihapiirin rakennuksia. Koristeellinen huvila, 1900 arkkitehti G. Söderlund. Pihapiirissä karjakon rakennus 1800-l, muutoksia 1976, Siksalan kantatilan vanhaoja talousrakennuksia 1800-luvulta.



KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Siksalo** KOHDENO **194**  
 KIINTEISTÖ **Siksala** ARVOTUS **Paikallinen**

Kantatila. Siksalan yksinäistalon talousrakennukset. Vanha päärakennus purettu 1960-l, mutta jäljellä oleva runsas muu pihapiirin rakennuskanta on 1800-luvulta. Huvila 1900, arkkitehti G. Söderlund. Karjakon rakennus 1800-l



KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Siksalo** KOHDENO **195**  
 KIINTEISTÖ **Söderstrand** ARVOTUS **Paikallinen**

Siksalan torppa. Rakennus on tehty vanhoista hirsistä 1918. Torppaa on laajennettu 1946. Pihapiirissä on myös 1918 rakennettu navetta ja 1930-luvulla rakennettu sauna. Venevaja 1930-l, kunnostettu 1980-90-l.



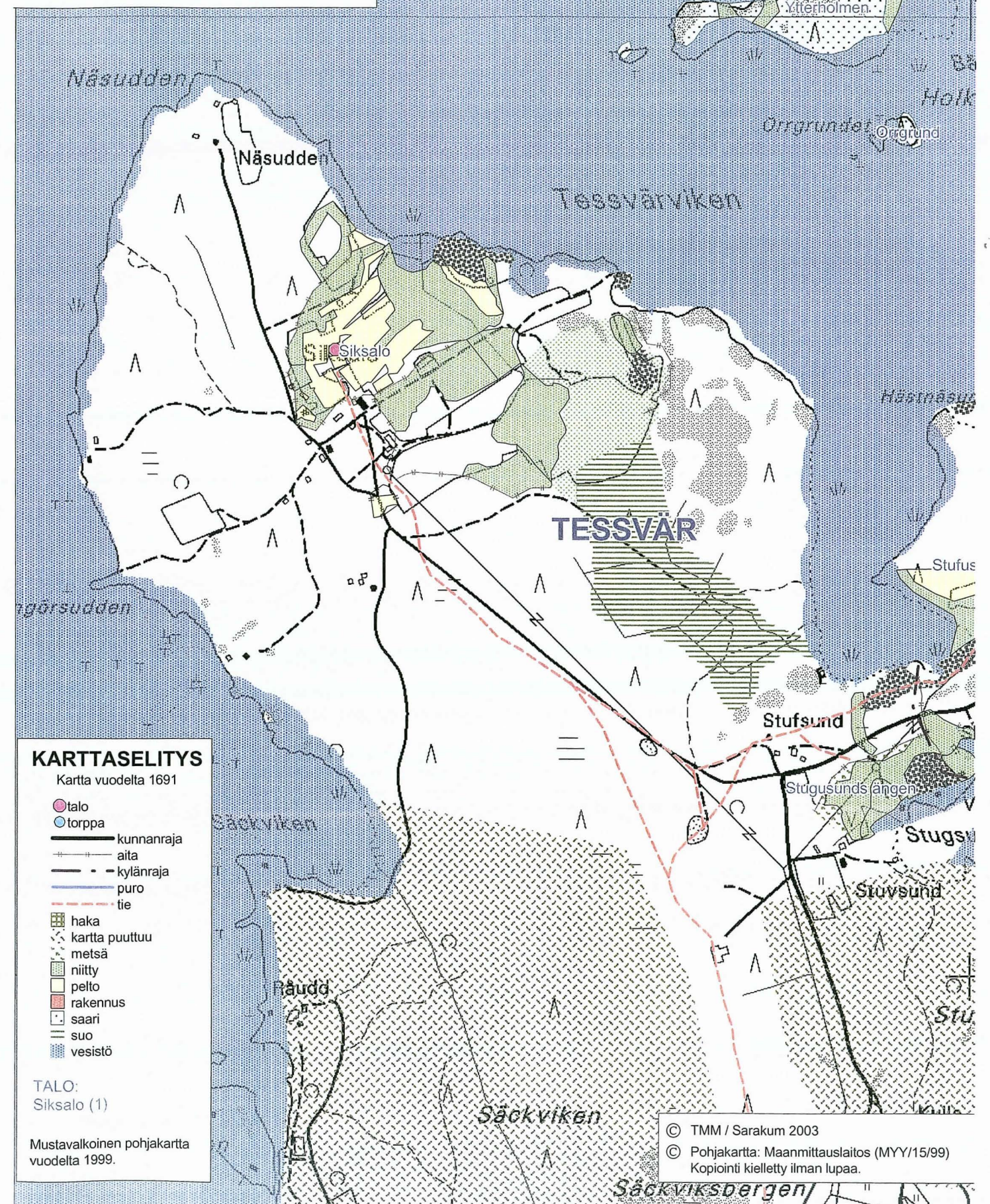
KUNTA **Särkisalo** KYLÄ **Siksalo** KOHDENO **196**  
 KIINTEISTÖ **Torpet** ARVOTUS **Paikallinen**

Kuulunut Siksalan tilaan. Asuinrakennus 1914. Pihapiirissä hirsiaitta, navetta ja kivikellari. Rakennuksia on hiljattain kunnostettu.

## SÄRKISALO: SIKSALO

Maankäyttö v.1691 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000  
 Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Stensnäs**

#### Maisema

Laukanlahden rannalla Domarbyn kylän ympäröimänä. Lisäksi kylään kuuluu vielä Hästön niemen eteläisin kärki, jossa on Kiviniemen tilaan kuulunut torppa..

#### Historia

Kiviniemi (Stensnäs) mainitaan 1540 maakirjassa 1-taloisena. Kiviniemen tila on ollut aatelissäteri, myöhemmin sotilaskatalo (luutnantin puustelli). Kantatilan talouskeskus rinteessä, itään Laukanlahdelle ja pohjoiseen laskevien peltojen yläpuolella, kylätien mutkassa. Päärakennus 1820-luvulta, entinen puustelli oli suunnilleen samankokoinen ja samansuuntaisesti aivan nykyisen itäpuolella. Pihapiirissä lisäksi puoti/vajarakennus (1936), sikala 1920-luvulta, navetta vuodelta 1928 sekä mahdollisesti jopa 1700-luvulta periytyvä aitta. Talli hiljan purettu. Ei muuta rakennuskantaa. Päärakennus on varsin huonossa kunnossa. Virkatalosta lohottu 1925 viisi tilaa, joista kolmessa vanhat asuinrakennukset jäljellä.

#### Nykytila

Uudempi rakentaminen etupäässä loma-asuntoja rannoilla. Näsinniemen vanha torppa-alue on lomarakennuspaikka.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Stensnäs 197**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kankare Maisemallinen**

Stensnäsin virkatalon torppa lohottu 1925.  
Asuinrakennus 1900, I., kuisti lisätty myöhemmin.  
Navetta ja savusauna n. 1900.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Stensnäs 198**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Kiviniemi Paikallinen**

Kantatila. Stensnäsin vanha 1810-30 rakennettu luutnantin virkatalo. Pihapiirissä on myös kuonatiilinen sikala ja aitta 1800-luvulta, sekä 1928 rakennetut aitta ja navetta.



KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo Stensnäs 29**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Kiviniemen kantatila Seudullinen**

#### KUVAUS

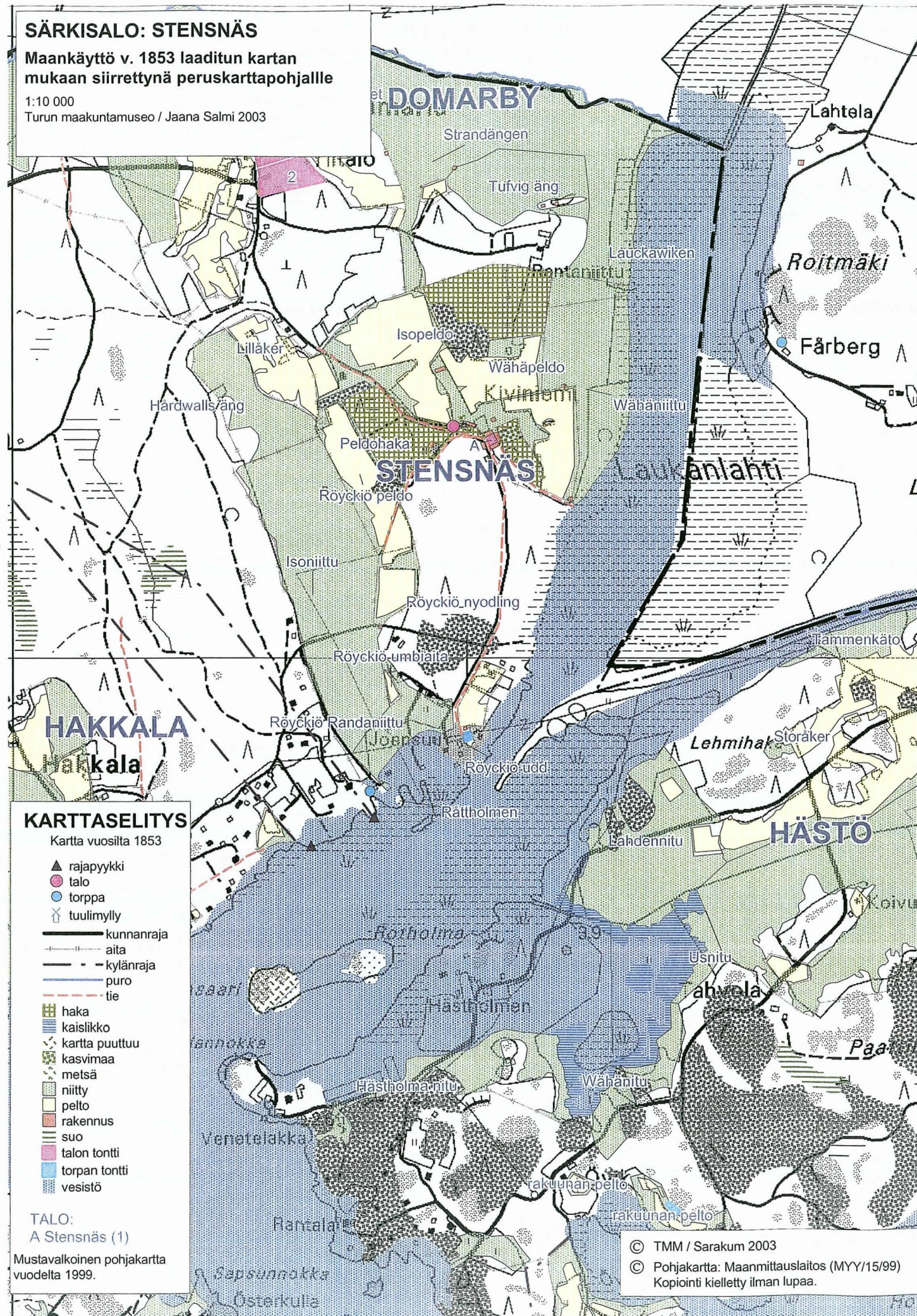
Kantatilan pihapiiri vanhalla tontillaan, Luutnantin vanha virkatalo. Parituvallinen päärakennus 1810-1830-I, muutoksia 1960-I. Aitta mahdollisesti jo 1700-luvulta.

## SÄRKISALO: STENSNÄS

Maankäyttö v. 1853 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



KUNTA

Särkisalo

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Suutarkylä

### Maisema

Isonluodon pohjoisrannalla, Finbyn ja Norrbyn kylien välissä. Kantatilan talouskeskus sijaitsee peltoaukeiden ympäröimällä harjanteella kaukana pohjoisessa olevasta rannasta.

### Historia

Ensimmäinen perinnöksiosto Särkisalon alueella. 1540 kaksi taloa, viime vuosisadan lopulla yhdistetty. Kantatilan talouskeskus sisämaassa peltojen välisellä harjanteella. Päärakennus vuodelta 1920 (Edward Suutarkylä isäntänä), myös talousrakennukset - kalkkitiilinen viljamakasiini, sikala, kuivuri 1920-luvulta. Vanhempaa rakennuskantaa väentupa ja hieman sivummalla oleva sauna/riihi. Kuonatiilinen navetta 1900-luvun alusta. Entinen päärakennus sijaitsi lähempänä navettaa ja sikalaa. Rakennukset säilyneet alkuperäisessä asussaan. Päärakennus nykyisin tyhjiällä - menossa huonoon kuntoon. Ei uudempaa rakentamista. Rannassa Holmannokassa vanha suola-aita ja sinne johtavan tien varrella muonatorppa. 1923 erotettu kolme tilaa: Merilahti ja Vuorila rannalla Varvinnokassa sekä Pellonpää aivan kylän etelärajalta sisämaassa.

### Nykytila

Kylässä ei ole uudempaa rakentamista.

KUNTA

Särkisalo

ARVOALUE

Vanha kylätontti

KYLÄKOSA

Suutarkylä

ARVOTUS

Seudullinen

KOHDENO

30

KUVAUS

Isojaon aikaan kylässä ollut kaksi taloa Westergård ja Östergård. Nykyinen Suutarkylän taoluskeskus sijaitsee Wetergårdin vanhalla tontilla. Asuinrakennus 1910-1930-l, pihapiirissä runsaasti 1900-l alun rakennuskantaa. Uusi päärakennus etäämpänä.

## SÄRKISALO: SUUTARKYLÄ

Maankäyttö v. 1792 laaditun kartan  
mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003

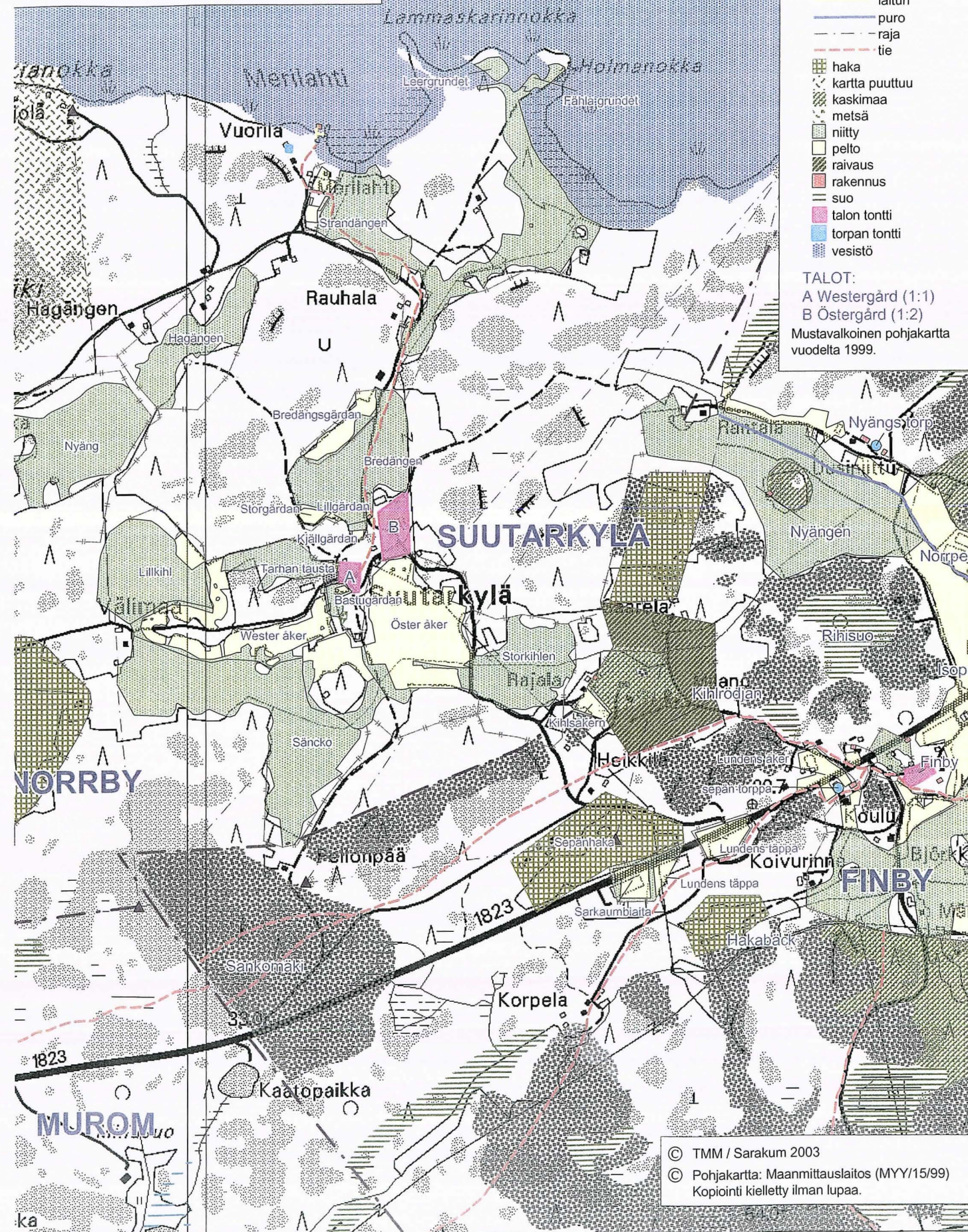
## KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1792

- ▲ rajapyykki
- torppa
- kunnanraja
- - - aita
- - - kylänraja
- laitur
- puro
- - - raja
- - - tie

- haka
- kartta puuttuu
- kaskimaa
- metsä
- niitty
- pelto
- raivaus
- rakennus
- suo
- talon tontti
- torpan tontti
- vesistö

TALOT:  
A Westergård (1:1)  
B Östergård (1:2)  
Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Suutarkylä</b>	<b>199</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Merilahti</b>	<b>Paikallinen</b>	

Suutarkylästä erotettu torppa. Parituvallinen asuinrakennus 1895, laajennettu 1930-luvulla. Pihapiirissä on 1800-luvun puolella rakennettu sauna ja 1930-luvun navetta/vaja.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Suutarkylä</b>	<b>200</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Pellonpää</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Suutarkylän entinen torppa lohk. 1923. Asuinrakennus 1800-luvulta, laajennettu 1920-30-l. Pihapiirin talousrakennukset, navetta ja sauna 1930-luvulta.

KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Suutarkylä</b>	<b>201</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Suutarkylä</b>	<b>Seudullinen</b>	

Kantatila vanhalla tontilla. Asuinrakennus 1919-20. Runsaasti vanhaa 1900-l. vaihteen rakennuskantaa. Uusi päärakennus etäämpänä vanhasta pihapiiristä. Rannassa suola-aitta ja venevaja.



KUNTA	KYLÄ	KOHDENO
<b>Särkisalo</b>	<b>Suutarkylä</b>	<b>202</b>
KIINTEISTÖ	ARVOTUS	
<b>Vuorela</b>	<b>Maisemallinen</b>	

Torppa, lohkottu Suutarkylästä 1923. Tontilla ollut torppa jo 1700-l. Eteiskamarillinen tupa 1889 (?). Kuisti uudempi. Muutoksia 1990-l. Navetta 1940-l.

© TMM / Sarakum 2003  
© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA KYLÄ / KAUPUNGINOSA  
**Särkisalo Söderby**

#### Maisema

Särkisalon kunnan eteläisin kylä - Ulkoluodon eteläosa. Runsaspuustoinen saarenosa, kantatilan talouskeskus itäänpäin Söderbynlahteen rajoittuvan peltoalueen lounaisnurkassa, ylempänä metsän reunassa. Rannasta (aiemmin kaksi pitkää laituria rakennelmineen) peltoaukean halki päärakennukselle johtaa tammikuja.

#### Historia

Särkisalon nuorin kylä - ainoa, jota ei mainita vuoden 1540 maakirjassa (Siksalassa 2 taloa). Ollut aina vain yksi talo. Kookas päärakennus 1880-luvulta. Talousrakennuksista 1909 valmistunut navetta nuorin. Ilman häiritsevää uudisrakentamista säilynyt pihapiiri muodostaa maisemallisestikin merkittävän kokonaisuuden. Poikkeuksellisen komea päärakennus kertoo omaa kieltään viime vuosisadan loppupuolen talonpoikaispurjehduksen merkityksestä Särkisalossa. Söderbyn tuolloinen isäntä H.V. Söderlund oli merkittävä purjealusten omistaja ja osakas. 1924 Söderbystä erotettu kuusi tilaa (torppaa). Sijaitsevat kylän laidoilla ja rannoilla. Storvikin ja Kullan torpat jäivät edelleen talolle. Edellisen asuinrakennus purettu 1980-luvulla ja hirret siirrettiin Lassvediin, jälkimmäinen edelleen jäljellä, nykyisin Porkola. Erotettuihin torppiin rakennettiin 1920-luvun lopulla uudet asuinrakennukset perättäisinä vuosina, ainoastaan Uppstugassa säilynyt vanha torpparakennus (vanhin Särkisalossa, josta rakennusaika tiedossa - 1839) ja Viksbergiä vain laajennettiin 1930.

#### Nykytila

Vasta viime vuosikymmenellä lossiyhteyden saamisen jälkeen on alueella virinnyt merkittävämpää rakentamista - loma-asutusta rannoille.

KUNTA KYLÄKOSA KOHDENO  
**Särkisalo Söderby 31**  
ARVOALUE ARVOTUS  
**Söderbyn vanha tontti Historiallinen**

#### KUVAUS

Söderbyn yksinäistalon vanha tontti. Tilan nykyinen talouskeskus sijaitsee noin 200m vanhasta kylätontista lounaaseen. Historiallisen ajan kiinteä muinaisjäännös.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Söderby 203**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Porkola Maisemallinen**

Söderbyn torppa, ent Kullatorp. Eteiskamarillinen tupa rakennettu 1800-l, korotettu 1940-l, avokuisti uudempi. Pihapiirissä savusauna 1800-luvulta.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Söderby 204**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Räudd Maisemallinen**

Söderbyn entinen torppa, lohkottu 1924. Mansardikattoinen asuinrakennus 1929, ikkunat uusittu, prof.peltikate, kuisti uudempi. Rantavaja 1920-l. Pihapiirissä rakennuksia 1970-90-l.

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Söderby 205**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Söderby Seudullinen**

Söderbyn kantatila. Päärakennus 1880-luvulta, 2-kerroksinen umpikuisti, jonka yläosassa ikkunarivistö. Pihapiirissä on runsaasti rakennuksia 1800-luvun jälkipuoliskolta ja 1900-luvun alkupuoliskolta..



KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Söderby 206**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Uppstuga Paikallinen**

Söderbyn entinen torppa, lohkottu 1924. Yksinäistupa 1839. Muutoksia myöhemmin. Aitta 1800-luvulta, siirretty nykyiselle paikalleen ja maalattu 1970-l. Navetta 1950-l

KUNTA KYLÄ KOHDENO  
**Särkisalo Söderby 207**  
KIINTEISTÖ ARVOTUS  
**Viksberg Maisemallinen**

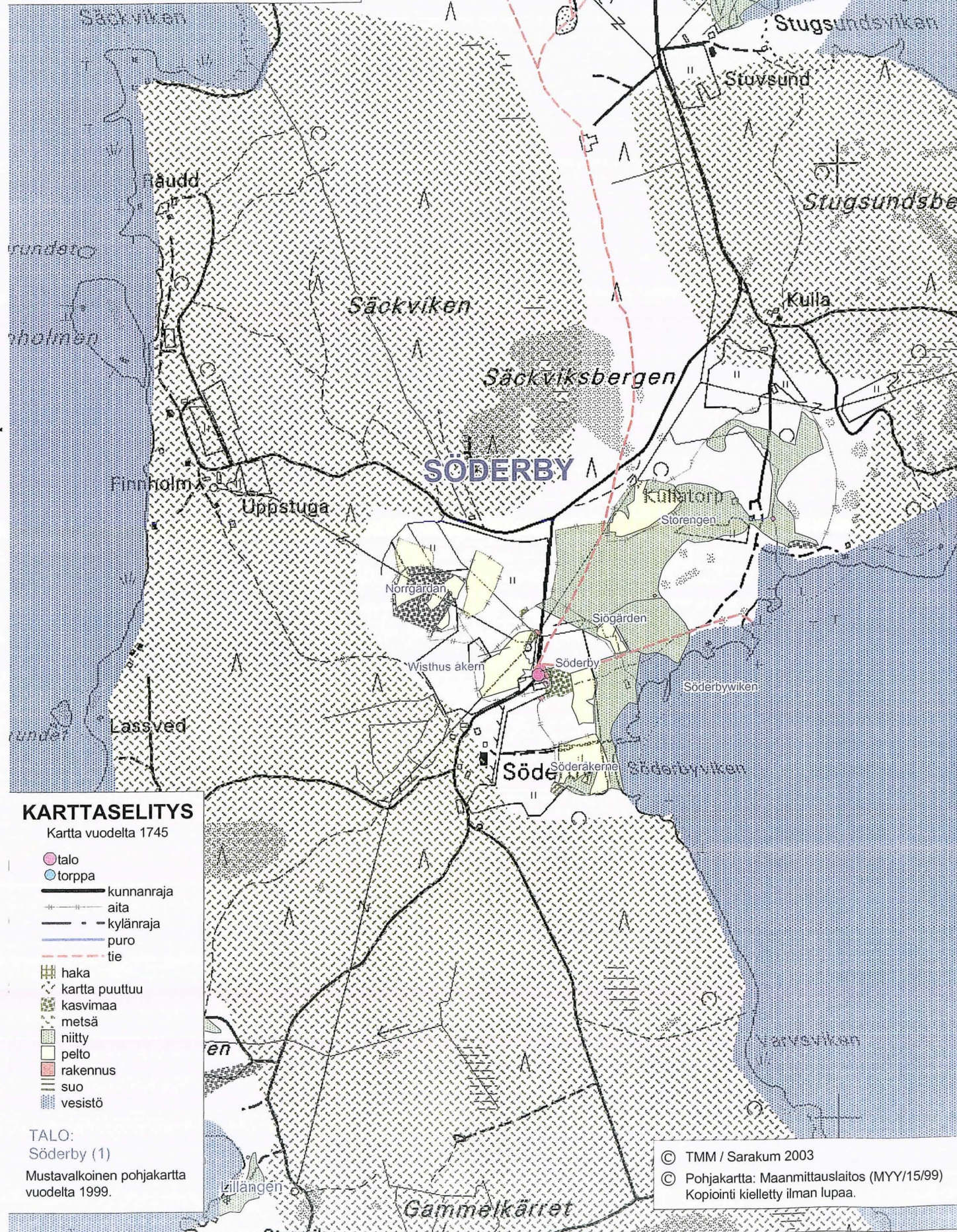
Söderbyn entinen torppa lohkottu 1924. Asuinrakennus alunperin 1904/08. Laajennettu 1930-luvulla. Pihapiirissä 1920-luvun puuvaja. Kesämökki ja rantasauna 1960-l .

## SÄRKISALO: SÖDERBY

Maankäyttö v. 1745 laaditun kartan  
mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000

Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



### KARTTASELITYS

Kartta vuodelta 1745

- talo
- torppa
- kunnanraja
- aita
- - kylänraja
- puro
- - tie
- haka
- ⋯ kartta puuttuu
- kasvima
- metsä
- niitty
- pelto
- rakennus
- suo
- vesistö

TALO:  
Söderby (1)

Mustavalkoinen pohjakartta  
vuodelta 1999.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA

Särkisalo

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

Tessvärr

### Maisema

Ulkoluodon saaren pohjoinen puolikas - ilman Björnholmenia (Latokartano). Tessvärin kantatilan talouskeskus on kylän kapeimmalla kohdalla sijaitsevalla etelä-pohjoissuuntaisella harjanteella peltojen (nyt metsitettyjen) ympäröimänä. Aiemmin käytettiin itäistä lahtea liikennöintiin, mutta lossiyhteys Kaukosalosta Isoonluotoon ja niin muodoin tieyhteys Förbyyn muutti kulkusuunnan länteen, jossa suuri venevaja. Itäiseen lahteen johti aiemmin tie suoraan tilakeskuksesta, enää ei tietä ole.

### Historia

Tessver tai Tessvär mainitaan 1540 maakirjassa 2-taloisena. 1701 lähtien vain yksi tila. Rälssitilana ja rusthollina. Isojaon aikaan tilalla on ollut 9 torppaa.

Tessvärr on harvoja Särkisalon kantatiloja, joihin liittyy säätyläisomistusta. Viime vuosisadan puolessavälissä Lutherin suvun kesäpaikkana, sen jälkeen Attu Oy:llä ja vuosisadan alkupuolella Fagerholmin suvulla ja sen perillisillä. Metsätila, jaettu perillisten kesken. Vanha päärakennus 1800-luvulta peruskorjattu 1921 (mm. satulakatosta mansardi). Herraskartanomainen huvilarakennus (1850-l) samaten kuin komea kivinavetta (1878) ovat baltiansaksalaisen Lutherin suvun aikana rakennettuja. Pihapiiri on perinnönjaossa jaettu. Talolla ollut parhaimmillaan toistakymmentä torppaa, kaksi muonatorppaa tilan läheisyydessä säilynyt, useimmat purettu tai siirretty. 1922 erotettu neljä, joista kolmen rakennukset säilyneet. Lisäksi myöhemmin yksi, joka jäljellä. Torpparakennukset ennen 1900 rakennettuja. Kantatilasta lohkottu myös Ulkoluodon koulu. 1902 rakennettu alkuperäisenä säilynyt kokonaisuus - kuonatiilisaunoineen. Sotien jälkeen lohkottu yksi asutustila, muuten rakentaminen ollut verraten vähäistä.

### Nykytila

Saaren rakennuskanta on lähinnä Tessverin tilan rakennuksia. Tilan entiset torpat, joita on neljä jäljellä, ovat loma-asuntoina. Tilan pellot ovat saaren keskikohdalla tilan ympärillä.

KUNTA

Särkisalo

ARVOALUE

Vanha kylätontti

KYLÄKOSA

Tessvärr

ARVOTUS

Valtakunnallinen

KOHDENO

32

KUVAUS

Tessvärin ja Mellantessvärin talouskeskukset. 1850-l rakennettu empiretyylinen Mellantessvärin huvilamainen rakennus. Yhtenäinen kokonaisuus. Runsaasti hyvin säilynyttä vanhaa rakennuskantaa 1800-luvulta ja 1900-l:n alkupuoliskolta. SU:2 444.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Mellan Svedjenäs**

KYLÄ  
**Tessvärr**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**208**

Tessverin torppa, lohkottu itsenäiseksi 1922. Asuinrakennus 1800-l. Pihapiirissä vanha vaja. Sijaitsee kylän pohjoispuolella, paikalla ollut Wikströmin torppa ainakin 1800-luvulla.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Mellantessver**

KYLÄ  
**Tessvärr**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**209**

Tessvärin rusthollin herraskartanomaiset rakennukset. Kookas empire-tyylinen 2-kerroksinen päärakennus 1850-luvulta. SU: 2 444. Kulttuurihistoriallisesti arvokas kartanomiljö, täyttää valtakunnallisesti merkittävän kohteen kriteerit.



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Norrdal**

KYLÄ  
**Tessvärr**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**210**

Tessverin torppa, lohkottu itsenäiseksi 1922. Paikalla ollut torppa ainakin 1800-l. Asuinrakennus 1800-luvulta, ulkokuora uusittu. Piharakennuksia ei ole säilynyt..

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Stugsund**

KYLÄ  
**Tessvärr**  
ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**211**

Tessverin entinen torppa, lohkottu 1922. Asuinrakennus 1852-53, muutoksia (?). Rantavaja, aitta/talli, riihi/lato ja savusauna 1800-l. Navetta 1924/1946.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Sutargropen**

KYLÄ  
**Tessvärr**  
ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**212**

Tessverin torppa. Rakennus tuotu muistitiedon mukaan paikalle Inkoosta 1900-luvun alussa. Navetta 1800-luvulta, puuvaja ennen vuotta 1940. Pihapiirissä ja rannassa muita uudempia rakennuksia.

KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Tessvärr**

KYLÄ  
**Tessvärr**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**213**

Ratsutila. Tessvärin tilan vanha mansardikattoinen päärakennus 1700-1800-l, muutoksia 1921. Osa kulttuurihistoriallisesti merkittävää kartanomiljöötä, täyttää valtakunnallisesti merkittävän kohteen kriteerit. (SU: 2 444)



KUNTA  
**Särkisalo**  
KIINTEISTÖ  
**Utön kansakoulu**

KYLÄ  
**Tessvärr**  
ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**214**

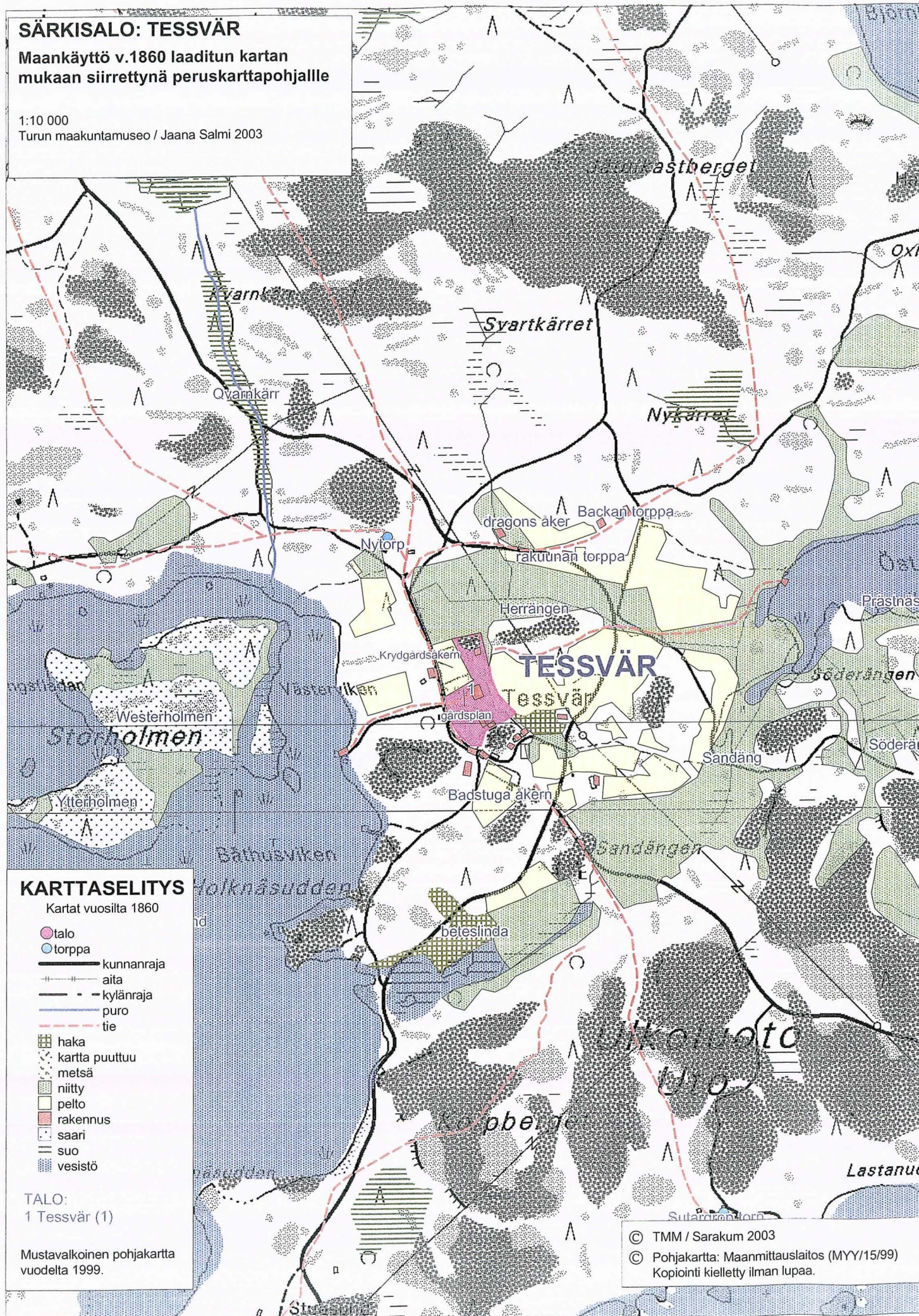
Koulurakennus, arkkitehti J. Söderlund 1900. Piharakennukset sauna ja ulkorakennus ovat myös paikkakunnalta kotoisin olevan J. Söderlundin, suunnittelemat. Yhtenäinen hyvin säilynyt kokonaisuus.



## SÄRKISALO: TESSVÄR

Maankäyttö v.1860 laaditun kartan mukaan siirrettynä peruskarttapohjalle

1:10 000  
Turun maakuntamuseo / Jaana Salmi 2003



KUNTA

**Särkisalo**

**Maisema**

Mantereella, kapea ruohottunut salmi erottaa Kaukassalosta.

KYLÄ / KAUPUNGINOSA

**Verkstrand**

**Historia**

Vuoden 1540 maakirjassa mainitaan kylässä kaksi taloa, kylä on ollut aikanaan myös Hakkalan emäkylä. Kantatilat, Verkstrand ja Uusitalo vierekkäin etelään (Kaukassaloon) viettävällä rinteellä viljelysten ja metsän rajalla. Uusitalo edelleen toimiva viljelystila. Keskeissalittyypinen suurehko päärakennus 1800-luvun lopulta. Viereinen väentupa tuotu muualta, ollut jo vuosisadan alkupuolella. Sementtitiilinen navetta 1920-luvulta. Pihapiirissä lisäksi vanhanväentalo (1900 ennen). Verkstrandin talouskeskuksesta jäljellä vain komea päärakennus (1900 ennen) ja luonnonkivistä muurattu aitta vuodelta 1912. Muu vanha rakennuskanta: 1800-luvulla oli Verkstrandissa vain yksi torppa, joka sijaitsi pihapiiristä vain vähän koilliseen. Muonatorppa aivan Verkstrandin päärakennuksen läheisyydessä. Nykyisin on lisäksi Verkkokankare (1900 n) niemessä Mondolan rajalla, Vänölän torppa sisämaassa Seppämäen ja Domarbyn rajalla, samoin kuin Uudentalon muonatorppa länteenpäin tilakeskuksesta. Särkisalontien varrella vielä 1939 rakennettu Keskusmäki.

**Nykytila**

Nykyinen Särkisalontie kulkee kantatalojen välitse.

KUNTA

**Särkisalo**

ARVOALUE

**Vanha kylätontti**

KYLÄKOSA

**Verkstrand**

ARVOTUS

**Seudullinen**

KOHDENO

**33**

KUVAUS

Vanhalla kyläalueella sijaitsevat yhä kantatilat Verkstrand ja Uusitalo, joiden päärakennukset on rakennettu 1800-luvun lopussa. Kyläalueen halkaisee uusi Särkisalontie kahtia.

KUNTA

**Särkisalo**

KIINTEISTÖ

**Keskusmäki**

KYLÄ

**Verkstrand**

ARVOTUS

**Maisemallinen**

KOHDENO

**215**

1930-luvun lopussa rakennettu puhelinosuuskunnan keskusrakennus. Sijaitsee aivan Särkisalon tien laidassa ennen kyläkeskusta.

© TMM / Sarakum 2003

© Pohjakartta: Maanmittauslaitos (MYY/15/99)  
Kopiointi kielletty ilman lupaa.

KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Rauhala**

KYLÄ  
**Verkstrand**

ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**216**

Uudentalon entinen muonamiehen torppa.  
Eteiskamarillinen paritupa on rakennettu 1890.  
Vaatimaton asumus, varsin alkuperäisessä kunnossa.  
Pihapiirissä pieni vaja.

KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Tyynelä**

KYLÄ  
**Verkstrand**

ARVOTUS  
**Seudullinen**

KOHDENO  
**217**

Kylän toisen kantatilan Verkstrandin talouskeskus.  
Päärakennus on rakennettu 1890 ja hiljattain maltillisesti  
kunnostettu. Vilja-aitta 1910-luvulta. Vanha kantatilan  
pihapiiri.

KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Uusitalo**

KYLÄ  
**Verkstrand**

ARVOTUS  
**Paikallinen**

KOHDENO  
**218**

Kylän toinen kantatila Uusitalo. Asuinrakennus alun  
perin 1800-l. Muutoksia 1980-90-l. Väentupa tuotu  
1900-l:n alussa muualta. Pihapiirissä 1900-luvun  
vaihteen rakennuksia.



KUNTA  
**Särkisalo**

KIINTEISTÖ  
**Verkkokankare**

KYLÄ  
**Verkstrand**

ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**219**

Lohkottu Uusitalosta 1922. Asuinrakennus rakennettu  
ennen 1920-lukua. Laudoitus ja ikkunat sekä niiden  
vuorilaudat uusittu. Sauna 1979.

KUNTA  
**Särkisalo**

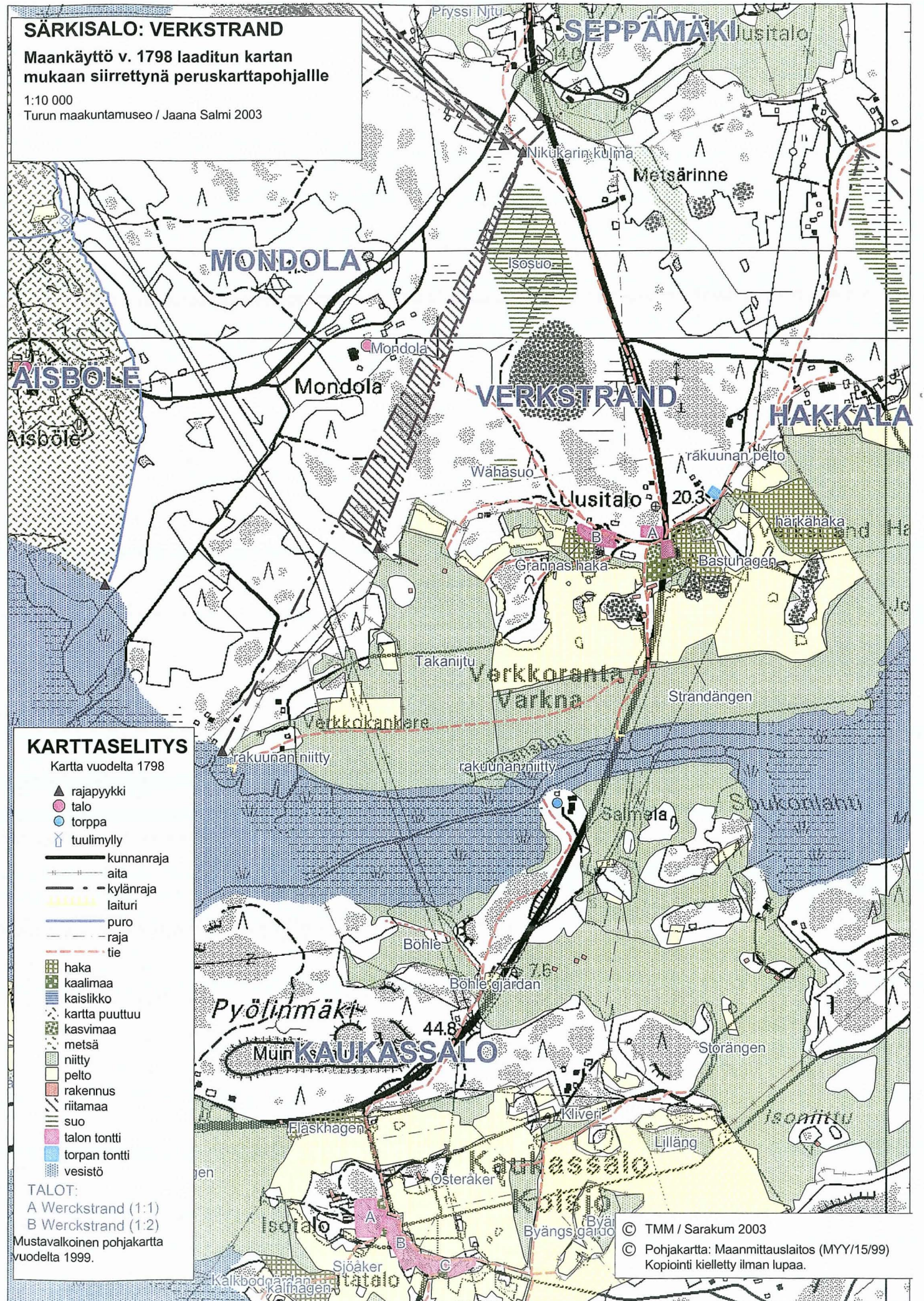
KIINTEISTÖ  
**Verkstrand(torppa)**

KYLÄ  
**Verkstrand**

ARVOTUS  
**Maisemallinen**

KOHDENO  
**220**

Verkstrandin vanha muonamiehen torppa.  
Eteiskamarillinen tupa 1800-luvulta. Vanha ulkoasu  
varsin hyvin säilynyt.



## SALON SEUDUN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ JA MAISEMA ”Sarakum”

### PROJEKTISUUNNITELMA

**Tausta:** Varsinais-Suomen tärkeimmät matkailulliset teemat ovat kulttuuri ja alueen ainutlaatuinen historia. Vasta viime aikoina on alettu ymmärtää kulttuuriympäristöön liittyvien arvojen merkitys kansalliselle ja paikalliselle identiteetille. Kulttuuriympäristöä voidaan hyödyntää myös elinkeinotoiminnassa ja näin luoda uusia työtilaisuuksia. Ympäristön vaalimisen varmistamiseksi on jatkettava historiallisten muistomerkkien ja rakennusten sekä ympäristöjen ja maisemien hoitoa. Hoidon ja suunnittelun pohjaksi tarvitaan perustietoa alueen historiasta sekä rakennettuun ympäristöön sisältyvistä kulttuuriarvoista.

Varsinais-Suomessa on säilynyt enemmän vanhoja rakennuksia kuin missään muualla Suomessa. Länsi-Suomelle tyypillinen kyläasutus on erittäin tiheätä ja vanhat kylämäet ympärillä avautuvine viljelmineen hallitsevat ympäristöä yhä tänäkin päivänä. Rakennettu ympäristö muodostaa yli 70 % kansallisvarallisuudestamme. Analyttinen ja ajantasainen tieto auttaa viranomaisia ja yksityishenkilöitä vaalimaan kansallisvarallisuutta myös kulttuuriarvot säilyttävällä tavalla. Perusteltu tieto edistää myös vanhojen arvokkaiden ympäristökokonaisuuksien ja kohteiden korjaamista ja käyttöä mm. matkailutarpeisiin.

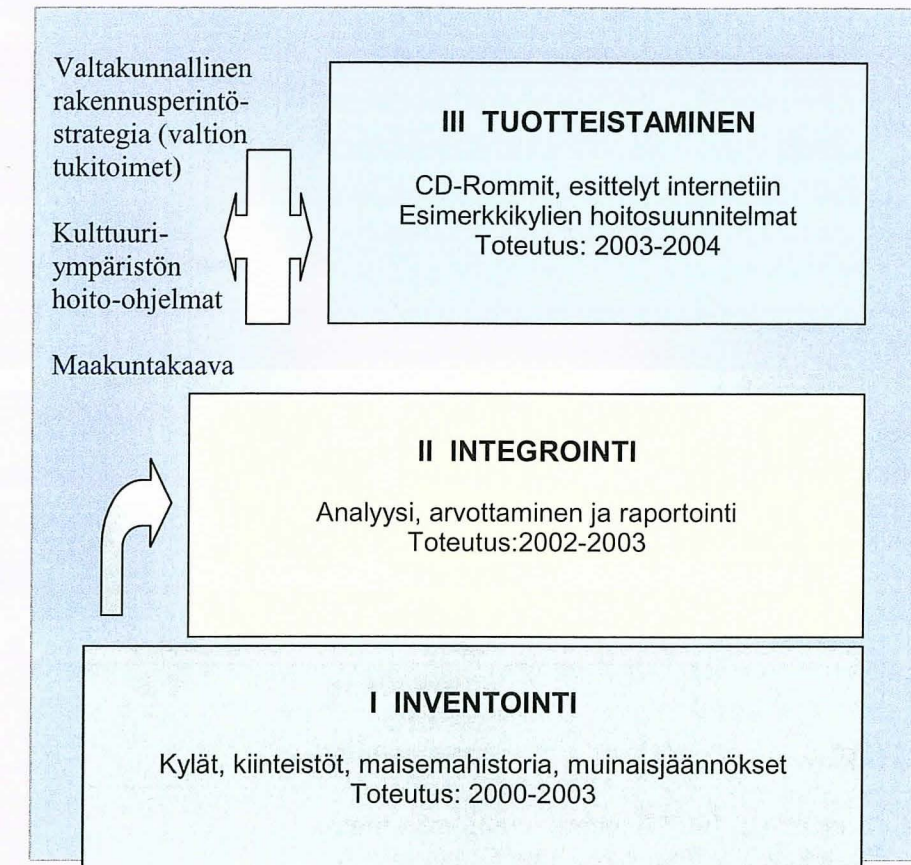
Salon seutu on alueena monipuolinen ja kiinnostava. Maisematyypeiltään alue jakautuu kolmeen osaan; (II) rannikon jokilaakso-selänne-vyöhykkeeseen (Salon seutu), (III) savitasankojen hallitsemaan ja pienten moreeniselänteiden jäsentämään viljelylakeuksien vyöhykkeeseen (Someron seutu) ja (IV) selännevaltaiseen vyöhykkeeseen (Kiskon-Somerniemen-vyöhyke), jolle ovat tyypillistä kapeat laaksot, järvet, metsäselänteet ja harjut. Maisematyypit ovat vaikuttaneet jo varhain ympäristön erityis- ja ominaisuuspiirteiden muovautumiseen. Suomen vanhimman kivikautisen kulttuurin, Suomusjärven kulttuurin, asuinsijat sijaitsevat selännevaltaisella vyöhykkeellä ja rannikkoseudun jokilaaksot ovat saaneet pysyvän asutuksensa viimeistään rautakaudella. Alueen kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin kuuluu mm. poikkeuksellisen hienoja kartanomiljöitä, talonpoikaista kyläasutusta sekä varhaisen esiteollisen ajan ruukki- ja kaivosyhdyskuntia. Voimakkaasti viime vuosina kasvanut Salon kaupunki edustaa sekä pittoreskia entistä puutalovaltaista kauppala-että modernia liike-elämän keskusta.

Salon seudulla on Uskelan- ja Halikonjoen laaksot, jotka kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaisiin maisema-alueisiin. Lisäksi alueella on lukuisia valtakunnallisesti ja seudullisesti merkittäviä rakennetun ympäristön suojelukohteita. Alueen halki kulkee myös kaksi valtakunnallisesti merkittävää ikivanhaa päätieta, Hämeen härkätie ja Suuri rantatie (Kuninkaantie). Näitä yhdistävät Hiidentie ja Härjänpoljintie, ja kylästä toiseen kiemurtavat lukemattomat, jo keskiajalla syntyneet kirkko- ja kylätiet.

**Tavoite:** Projektin tavoitteena on tuottaa perustietoa ympäristönhoidon ja matkailun tukemiseksi, vahvistaa asukkaiden identiteettiä sekä lisätä alueen vetovoimaisuutta ja tunnettavuutta.

**Alue:** Alueellisesti projekti kattaa Halikon, Kiikalan, Kiskon, Kuusjoen, Muurlan, Perniön, Perttelin, Salon, Someron, Suomusjärven ja Särkisalon kuntien asutuksen ja elinkeinoelämän historialliset ydinalueet.

**Hanke:**



Hankkeen aikana tuotetaan kattava, monipuolista käyttäjäkuntaa palveleva perustiedosto alueen muinaisjäännöksistä, rakennetusta ympäristöstä ja maisemahistoriasta sekä määritetään kulttuurihistorialliset arvot ja suunnitellaan aineiston pohjalta tehtäviä ”tuotepaketteja”.

Projekti muodostaa ”sateenvarjoprojektin”, jonka alla eri osiot ja niiden rahoitus toteutetaan. Hankekokonaisuuden esiselvitysoosan (I) muodostaa kulttuuriympäristön (rakennukset, maisemahistoria, kylät, muinaisjäänökset) inventointi ja sen rahoituksesta vastaa Varsinais-Suomen liitto (maakuntakaavoitus/maakunnan kehittämisasiä), alueen kunnat ja Turun maakuntamuseo. Aiempien ja nyt toteutettujen inventointien integrointi (II) arvotuksen sisältäväksi tiedostoksi toteutetaan maaseutuohjelman rahoituksen turvin ja tiedoston tuotteistaminen (III) tapahtuu yhteistyössä Leader-toimintaryhmien ja Tampereen Teknillisen Korkeakoulun arkkitehtiosaston kanssa.

Projektin perusselvitykset suunnataan niihin alueisiin, jotka ovat kunkin kunnan asutus- ja elinkeinohistorian kannalta kaikkein merkittävimmät. Jokilaaksoihin ja järvien rantojen tuntumaan sijoittuvat keski- ja uuden ajan alussa asutetut vanhat kylätontit, niitä yhdistävät historialliset tiet, ja niiden ympärillä avautuvat hedelmällisille paikoille raivatut vanhimmat viljelyalueet. Alueen luonnonvarat ovat luoneet myös edellytykset varhaiselle ruukki- ja kaivostoiminnalle, ja niiden ympärille on syntynyt jo 1600-1700-luvuilla mielenkiintoisia teollisuusyhdyskuntia.

Maaseudun rakennetun ympäristön arvottaminen tapahtuu Maisema-alue- ja Jokivarsiprojekteissa luotujen kriteerien mukaisesti: Kylät ja kiinteistöt jaetaan asutus- ja kulttuurihistoriallisen sekä rakennustaiteellisen arvon pohjalta kolmeen luokkaan (seudullinen, paikallinen ja maisemallinen). Viljelymaisemasta arvokkaimman luokan muodostaa vanhan maatalouden aikainen avoin maisema (pellot, niityt ja hakamaat) ja tiestöstä hyvin säilyneet historialliset linjaukset. Kaupunkien rakennetun ympäristön arvottamista varten luodaan maaseudun arvoluokkia vastaava kriteeristö Salon kaupungin asemakaavakartta-analyysin ja kiinteistöinventoinnin pohjalta.

Rakennuskulttuuri- ja historiatiedot viedään ATK-tietokantaan (Access), josta ne on siirrettävissä paikkatiedostoihin (GIS). Maisemahistoria- ja kulttuuriarvokartat digitoidaan ominaistietoineen suoraan paikkatieto-ohjelmaan (Mapinfo).

Kuntien muinaisjäänösinventoinnit päivitetään ja tiedot niistä viedään osaksi paikkatietojärjestelmää ja kulttuuriarvokarttoja. Kunnat saavat tiedot käyttöönsä paperitulosteina sekä sähköisessä muodossa resurssiensa ja tarpeidensa mukaan.

Projektin yhteydessä tutkitaan sähköisten tiedonhallintamenetelmien tarjoamia mahdollisuuksia levittää tietoa rakennetusta kulttuuriympäristöstä opetustoimen, matkailuelinkeinojen ym. kiinnostuneiden tahojen käyttöön. Kustakin kunnasta tehdään CD-Rom, johon on koottu kuntaa koskeva aineisto, sekä esittely kunnan kulttuuriympäristöstä ja sen arvoista internetiin.

Projektin aikana solmitaan yhteydet aktiivisiin kyläyhdistyksiin tai vastaaviin tahoihin, jotka ovat kiinnostuneita lähtemään mukaan III vaiheen jatkohankkeisiin. Kustakin kunnasta pyritään löytämään esimerkkikylä tai alue, josta laaditaan alueen kulttuuriarvoihin pohjautuva hoitosuunnitelma. Kohteet valitaan eri tyyppien edustajista unohtamatta voimakkaasti muuttuneita taajamia ja muinaisjäänösten hoitotavoitteita. Hoitosuunnitelmien on tarkoitus toimia esimerkkeinä myös muiden alueiden vaalimiselle. Mallikohteet voisivat olla esim. seuraavan-

laisia: 1. Halikon Hajalan taajama tai Märy, joka on mäen reunaan sijoittuva talonpoikainen ryhmäkylä, jonka viljelymaisema on muuttumassa aluetta halkovan moottoritien seurauksena. 2. Kiikalan Johannislundin lasitehtaan alue. 3. Kiskon Orijärven kuparikaivoksen alue. 4. Kuusjoen Kanunki, mäellä sijaitseva vanha talonpoikainen ryhmäkylä. 5. Muurlan Ruotsalan kylä. 6. Perniön Kosken ja Latokartanon kartano- ja ruukkimiljööt. 7. Perttelin Iso-Hiisi ja Vähä-Hiisi. 8. Salon vanhin kaava-alue (tai Mököinen). 9. Someron Hirsjärven kartanot (Vanhala, Kartano, Söderkulla ja Wiik). 10. Suomensjärven Kitula. 11. Särkisalon Pettu.

**Lähtötilanne ja tehtävät:** Aiemmin kerättyjen rakennuskulttuuritiedostojen kattavuus ja taso vaihtelee hyvin paljon eri kuntien kesken. Parhain tilanne on Kuusjoella, jonka rakennusinventointi ja analyysi on tehty Varsinais-Suomen jokivarsialueiden inventointiprojektin (1997-99) yhteydessä ja heikoin Kiskossa ja Suomensjärvellä, joissa työ on käytännöllisesti katsoen aloittamatta. Projektin yhteydessä täydennetään myös aiemmin tehtyjä inventointeja maisemahistorian selvityksen, kulttuuriarvojen määrittelyn ja koordinaattien tarkastuksen osalta.

Myös alueen muinaisjäänösten inventointitaso vaihtelee huomattavasti. Vanhimmat tiedot ovat vuodelta 1885 (Särkisalo) ja 1949 (Salo), uusimmat 1990-luvulta (Halikko 1998, Perniö 1997). Salon, Kiikalan, Kiskon ja Särkisalon muinaisjäänökset inventoidaan uudelleen. Osasta vastaa rahoituksen ja toteutuksen osalta museovirasto. Paikkatietoon siirrettävät tiedot tarkastetaan sijainti- ym. tietojen osalta.

Alueen 11 kunnassa on yhteensä noin 450 kylää ja karkeasti arvioiden noin 6000 ennen vuotta 1940 rakennettua kiinteistöä. Näistä on aiemmin inventoitu noin 4000 kiinteistöä ja laadittu noin 180 kylästä aluelomake.

Alueen halki kulkee kaksi valtakunnallisesti merkittävää ikivanhaa päätieta, Hämeen härkätie ja Suuri rantatie (Kuninkaantie), näitä yhdistävät Hiidentie ja Härjänpoljintie sekä lukemattomia jo keskiajalla syntyneitä kirkko- ja kyläteitä. Vain päätiet on inventoitu Tiemuseon toimesta, muiden teiden linjauksista ja säilyneisyydestä ei ole käytettävänä yhtenäistä tietoa.

Kattavien tiedostojen kokoaminen rakennetusta kulttuuriympäristöstä vaatii noin 70 kuukauden työpanoksen ja muinaisjäänösten inventointi noin 19 kuukautta. Lisäksi tulevat julkaisuista (hoitosuunnitelmat, raportit, CD-Rommit, internet-esittelyt) aiheutuvat kustannukset.

**Tulokset:** Työn tuloksena syntyvä rakennuskulttuurikortisto muodostuu alueinventointilomakkeista (liite 1) ja kohdeinventointilomakkeista (liite 2):

Alueinventointiosaa käytetään hyväksi kylien maankäytön ja elinkeinoelämän suunnittelussa. Se sisältää mm. matkailuelinkeinojen luomiseen ja kehittämiseen tarvittavaa syvällistä kulttuurihistoriallista tietoa ja kohteiden arviointia nähtävyyksissä. Se sisältää tietoa asutus- ja maisemahistoriasta sekä kulttuu-

rihistoriallisista ja maisemallisista arvoista, muinaisjäänöksistä sekä uhkatekijöistä ja muutoksista kulttuurimaisemassa, rakennusten ikäjakaumasta jne.

Kohdeinventointilomakkeista saa tietoa yksittäisten kiinteistöjen historiasta, rakennusten kulttuurihistoriallisesta ja antikvaarisesta arvosta suojelua, peruskorjausta ja rakennusvalvontaa varten.

Kortiston tueksi tehdään kylittäin ja kunnittain nk. kulttuurimaisemakopiot historiallisesta maisemarakenteesta (liite 3) sekä nk. arvokartta (liite 4), jossa on esitetty yksilöiden alueiden kulttuuri-elementit (muinaisjäänökset, rakennuskanta, kylämäet, kaupunginosat, historialliset tiet, pellot jne.). Kulttuurimaisemakopioilla tarkoitetaan 1700- ja 1800-luvun vaihteen isojakokartoista peruskarttapohjalle siirrettyä maisemakuvaa, joka visualisoi vanhan maatalouden aikaista tilannetta. Kulttuurimaisemakopiot ovat erittäin tärkeitä apuvälineitä määrittäessä maisemaelementtien ja asutuksen kulttuurihistoriallista arvoa.

Muinaisjäänöksistä tehdään inventointiraportit museoviraston periaatteiden mukaisesti, sekä paikkatietojärjestelmiin siirrettävä taulukkomuotoinen tietokanta.

Yhteenveto koko projektialueen kulttuuriarvoista kootaan raporttiin, jota monistetaan 100-150 kpl kuntien, alueellisten viranomaisten ja yhteistyötahojen käyttöön. Kunkin kunnan inventointilomakkeista kootaan ao. kunnan pääkirjastoon ja kunnanvirastoon tallennettavat käyttökopiot. CD-Rommeja tehdään ainakin kuntien viranomaisten, koulujen ja kotiseutuyhdistysten käyttöön. Mikäli kiinnostusta ilmenee, voidaan harkita niistä tehtäviä kaupallisia myynituotteita. Projektille avataan omat sivut internetiin, josta voi seurata projektin etenemistä. Jokaisesta kunnasta tehtävä kulttuuriympäristön esittely linkitetään osaksi kuntien kotisivuja. Mallikylän hoitosuunnitelmia monistetaan/painetaan n. 250-500 kpl ja ne jaetaan kaikkien alueella toimivien kyläyhdistysten ja -toimikuntien käyttöön.

#### **Vaikutukset: Luo työpaikkoja ja palvelee suunnittelua**

Projektin tuloksena syntyy perustietoa, jota tarvitaan mm. matkailupalvelujen kehittämiseen, kylien hoitosuunnitelmien laatimiseen sekä tavanomaiseen asuin- ympäristön kehittämiseen ja rakentamiseen. Tuloksena syntyy välillisiä työpaikkoja.

Projekti työllistää projektinvetäjän lisäksi 5-6 tutkijaa, jotka tekevät maastotöitä kesäkuukausien ajan ja sen jälkeen työstävät kerätystä aineistosta rakennuskulttuurikortiston.

#### **Lisää alueen vetovoimaisuutta matkailukohteena sekä yritys-, työ- ja asuinpaikkana, levittää tietoa**

Projektin tulos on käytettävissä välittömästi kehitettäessä maaseutuelinkeinoja, joissa perinteisestä kulttuuriympäristöstä ja sen hoitamisesta on hyötyä elinkeinojen menestymiselle (esim. erilaisten matkailureittien suunnitteluun), maankäytön suunnittelussa, rakentamisen ohjauksessa ja mm. eriasteisissa ympäristön-

parannushankkeissa. Se tarjoaa myös tarpeellisen taustatiedon kyläkohtaisten hoitosuunnitelmien tekemiselle.

#### **Edistää ympäristönsuojelua ja kestävästä kehitystä, vahvistaa paikallista identiteettiä, edistää viihtymistä**

Rakennetun ympäristön hoidon ja kehittämisen on perustuttava alueen ominaispiirteiden ja kulttuuriarvojen tuntemiseen. Projekti pyrkii sellaisten maisematarvojen määrittämiseen ja säilyttämiseen, jotka vahvistavat paikallista identiteettiä ja vaikuttavat sitä kautta asukkaiden viihtymiseen.

Kulttuuriympäristön arvottaminen palvelee suunnittelua ja rakennetun ympäristön suojelua maankäyttö- ja rakennuslain edellyttämällä tavalla. Inventoinnin yhteydessä levitettävä tieto vanhojen rakennusten korjausperiaatteista ja korjausavustuksista edistävät kestävästä kehitystä.

#### **Kehittää kulttuuriympäristötiedostoja ja niiden käytettävyyttä**

Rakennuskulttuuritiedostot ja muinaisjäänösrekisterit kirjoitetaan ATK:lle ja sidotaan karttakoordinaatteihin. Inventointitietokanta on rakennettu siten, että tiedot kohteiden kulttuurihistoriallisesta merkityksestä voidaan siirtää osaksi paikkatietojärjestelmää (GIS). Muinaisjäänöksistä luodaan Access-muotoinen taulukko ja tiedot siirretään Mapinfoon. Kulttuurimaisemakopiot digitoidaan Mapinfoon ja siirretään samaan mittakaavaan peruskarttojen kanssa (1:20 000). Kunnat ja alueelliset viranomaiset saavat siten aineiston käyttöönsä sähköisessä muodossa.

#### **Yhteys ohjelmiin:**

#### **Projekti toteuttaa Varsinais-Suomen kehittämissuunnitelmissa asetetut tavoitteet:**

**Varsinais-Suomen tavoite 2- ohjelma 2000-2006.** Esim. 3.2. Ympäristön tilan säilyttäminen ja parantaminen ja 3.4. Matkailun ja kulttuurin kehittäminen sekä elinympäristön parantaminen ja viihtyisyyden lisääminen. Kohta 6.3. Ympäristö ja kestävä kehitys: *"Sosiaalinen ja kulttuurinen kestävyys, jolla taataan, että hyvinvoinnin edellytykset siirtyvät sukupolvelta toiselle ja vaalitaan mm. tasa-arvoa, taiteen eri lajien elinvoimaisuutta, kansanperinnettä, maisemaa sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja asuinympäristöjä."* 9.1.4b: *Säilytetään ja kunnostetaan arvokkaimmat kaupunkimiljööt, ts. säilytetään kulttuuri- ja perinnetta... Ympäristön omaleimaisuuden säilyttämiseksi sekä erityisarvojen ja kestävä kehityksen edistämiseksi lisätään tietoisuutta oman alueen ympäristöstä..."*

**Maaseutusuunnitelma.** (3.o): *Kylien kunnostaminen ja kehittäminen sekä maaseutuperinnön suojeleminen ja säilyttäminen. "Maaseudun kulttuuriperinnön suojeleminen ja säilyttäminen on tärkeää kylän identiteetille ja sitä kautta kylässä viihtymiselle. Kulttuuriperintöä voidaan hyödyntää myös elinkeinotoiminnassa ja näin luoda uusia työtilaisuuksia alueelle. Esim. tuettavia toimenpiteitä: paikallishistorian ja perinteen tallentaminen ja esille tuominen, maisemallisesti tärkeiden rakennusten ja kulttuuriympäristön hoito..."*

**Lounais-Suomen ympäristöohjelma.** 4.7 Rakennettu ympäristö ja kulttuuri-maisema. Tavoitteet vuoteen 2005: *"Yhdyskuntien viihtyisä, historiallisesti monimuotoinen ja ajallisesti kerroksinen elinympäristö on säilytetty ja kulttuuriympäristö on pysynyt elävänä. Maaseutu on säilynyt elinvoimaisena niin, että perinteisten elinkeinojen muovaamat maiseman ja rakennetun kulttuuriympäristön erityispiirteet ovat säilyneet."*

**Varsinais-Suomen kehittämisohjelma.** TPK 5.3. *"Ympäristön vaalimisen varmistamiseksi on jatkettava historiallisten muistomerkkien ja rakennusten sekä ympäristöjen ja maisemien inventointia sekä hoitoa. Hyvällä suunnittelulla alueita ja kohteita voidaan käyttää erilaisiin tarkoituksiin suojeluarvoa vaarantamatta."*

**Varsinais-Suomen matkailuohjelma.** 3. Matkailun infrastruktuurin kehittäminen. 3.2. Kulttuuri ja vapaa-aika sidotaan osaksi maakunnan matkailumarkkinointia. *"Maakunnan tulee hyödyntää alueen kulttuuria ja historiaa vienti-artikkelina alueen tunnetuksi tekemisessä sekä matkailun kehittämisessä."*

**Lounais-Suomen Itsenäiset Maaseutuyrittäjät, LSIM ry.** Ohjelmaluonnos vuosille 2000 - 2006 (8.2.5): Esim. *"Maisema- ja rakennusinventointien avulla voidaan tunnistaa erityisesti säilyttämisen arvoiset kokonaisuudet ja maisemaan kohdistuvat uhat. Inventoinnit ovat omiaan lisäämään alueella asuvien ihmisten kiinnostusta ympäristöönsä ja aktiivisuutta sen hoitoon ja säilyttämiseen. Samalla tietoisuus oman alueen menneisyydestä sitouttaa väestöä omaan paikkakuntaansa."*

**Varsinais-Suomen jokivarsikumppanit ry.** Ohjelmaluonnos 2000-2006.

**Toteutus:** Projekti jakautuu vuosille 2000-2004:

**Vuosi 2000:** Projektin käynnistäminen ja tavoitteiden sekä aikataulujen täsmentäminen yhdessä alueen kuntien kanssa.

Jatketaan Salon ja Kiikalan rakennusinventointeja. Laaditaan Salon ja Kiikalan inventoiduista kylistä ja kaupunginosista kulttuurimaisemakopiot. Digitoidaan valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden kulttuurimaisemakopiot. Inventoidaan Salon muinaisjäännökset (vastuu museovirasto).

**Vuosi 2001:** Saatetaan loppuun Kiikalan ja Perttelin rakennetun ympäristön inventoinnit, jatketaan Perniön ja Someron inventointeja sekä aloitetaan työ Kiskossa ja Suomensjärvellä. Aloitetaan ja jatketaan maisemahistorian karttojen laatimista Halikossa, Perttelissä, Salossa, Muurlassa, Särkisalossa, Perniössä, Somerolla, Kiikalassa ja Suomensjärvellä.

Inventoidaan Kiskon ja Perttelin muinaisjäännökset.

**Vuosi 2002:** Jatketaan em. inventointeja ja maisemahistorian selvitystyötä. Inventoidaan Kiikalan, Muurlan ja Särkisalon muinaisjäännökset.

**Vuosi 2003:** Saatetaan loppuun inventoinnit, maisemahistorian selvitystyöt. Määritetään alueen kulttuuriarvot ja viedään ne osaksi paikkatietojärjestelmää. Laaditaan raportit ym. selvitykset. Aloitetaan esimerkkikylien hoitosuunnitelmien ja kuntien rakennettua kulttuuriympäristöä koskevien sähköisten esitteiden suunnittelu.

**Vuosi 2004:** CD-Rommit, mallikylien hoitosuunnitelmat ja internetesitykset valmistuvat. Loppuraportti ja projektin päättäminen.

Työmäärä/kunta (kk)	2000	2001	2002	2003	2004
- Halikko (2+7)	2	1	1	3	2
- Kiikala (11)	4	2	2	1	2
- Kisko (14)		4	4	4	2
- Kuusjoki (1,25)				0,25	2
- Muurla (8)		2	2	2	2
- Perniö (13)		3	4	4	2
- Pertteli (1+10)	1	3	3	2	2
- Salo (13,5)	4	3	1,5	3	2
- Somero (9,5)		2	2	3,5	2
- Suomensjärvi (10)		3	3	2	2
- Särkisalo (7)		1	2	2	2
Kylien hoitosuunnitelmat, rap. monistus				4	5
<b>Yhteensä (116,27)</b>	<b>11</b>	<b>24</b>	<b>24,5</b>	<b>30,75</b>	<b>27</b>

**Vastuu:** Turun maakuntamuseo vastaa projektin käytännön järjestelyistä, työn ohjauksesta, työtiloista ja laitteista sekä taloudenhoidosta. Museo palkkaa projektihenkilöstön. Kuntien ja Varsinais-Suomen liiton rahoitusosuus maksetaan Turun maakuntamuseolle. Projektin taustaorganisaationa toimii Varsinais-Suomen kulttuuriympäristötyöryhmä. Projektin ohjausryhmä muodostetaan kulttuuriympäristötyöryhmän, alueellisten Leader-toimintaryhmien ja alueen kuntien nimeämistä edustajista.

Projektin johtajana toimii Turun maakuntamuseon tutkija Kaarin Kurri, joka vastaa myös rakennetun ympäristön inventoinnin ja kulttuuriarvojen määrittelytyön ohjauksesta. Muinaisjäännösten inventointia ohjaa museon tutkija Heljä Brusila. Projektihenkilöstönä käytetään mahdollisuuksien mukaan ao. kunnista kotoisin olevia sopivan koulutuksen omaavia henkilöitä.

## SÄRKISALO - BASTBÖLE - ISOLUOTO

## Kiinteistö tiedot

KUNTA	KIINTUNNUS	KYLÄ/KAUPUNGINOSA	KIINTEISTÖN NIMI		
Särkisalo	402-0001-0018	BASTBÖLE	ISOLUOTO		
OSOITE			ALUETYYPPI		
Vanhatie 24, 25640 Förby			Haja-asutusalue		
KULTTUURIARVOT			ARVOTUS		
Rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja ympäristöllisesti arvokas			Seudullinen		
PERUSTELUT					
Koulurakennus 1915, Gustav Velerander. Koulutoiminta lakkautettu 1993. 'Muurin koulu'.					
KAAVATILANNE	KAAVAMERKINTÄ	RAK.LKM.REK.	INV.LKM	HIST. TILATYYPPI	
Ei kaavaa		3	3	Palstatila	
ASUTUSHISTORIA					
Bastbölen isäntä lahjoitti tontin koulurakennukselle. Erotettu 1914. Koulurakennus rakennettiin samana vuonna rkm Gustav Veleranderin piirustusten mukaan. Koulu vihittiin käyttöön 9. helmikuuta 1915. Lakkautettiin 1993. Siihen asti rakennuksessa toimi myös kirjasto. Koulu tunnetaan Muurin koulun nimellä.					
PIHAPIIRI					
Männikköisessä etelärinteessä peltoaukean laidalla. Pellon reunassa urheilukenttä ja piharakennus. Koulun pohjoispuolella, pääsisäänkäyntiä vastapäätä puuvaja. Kylätie kulkee koulun ja puuvajan välillä. Pihapiirissä Muromin kylän puolella uudempi keittolarakennus.					
YMPÄRISTÖ					
Aivan Bastbölen ja Muromin kylien rajalla, koulutonttia myös Muromin puolella. Isoluotoa halkovan päätien varrella, uusi tielinjaus kulkee pohjoisrajalla.					
LISÄTIEDOT					
VALOKUVAT					
Särkisalo 4/99 neg.19-23					
PIIRUSTUKSET					
KARTAT					
peruskarttaote					
ASIAKIRJAT					
KIRJALLISET JA SUULLISET LÄHTEET					
Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkisto: maarekisteri. Granholm-Häggblom: Särkisalon pitäjän historia. Virkkala 1969.					
INVENTOIJAT		PVM			
Kai Troberg		15.10.99			

## SÄRKISALO - BASTBÖLE - ISOLUOTO

## Rakennus 001 Koulu, korkeakoulu, opisto

KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
402-0001-0018	Ei suojeltu	Sivistyshistoriallisesti arvokas			
RAKUUOSI	1914	MUUTOKSET			
RAKENTAJA/SUUNNITTELIJA					
Velerander Gustav		rakennusmestari		Suunnittelija	
Suunnitellut rakennuksen 1914.					
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUS	
Asuminen	Opetustoiminta	2	Tiili	Sileä rappaus	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Luonnonkivi -harkko	Mansardi	Pelti -saumattu	vaalean keltainen	Hyvä	
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Valmistunut 1915 Gustav Veleranderin piirustusten mukaan. Lakkautettu 1993. 'Muurin koulu'. Varsin alkuperäisessä asussaan. Vuosien varrella muutoksia etupäässä LVI-puolella. SISÄTILA: Alun perin neljä luokkahuonetta ja yläkerrassa kaksi opettajain asuntoa. Yläkerran luokkatilassa toimi kirjasto. Vuosien varrella varsin vähän muutoksia, lähinnä LVI-puolella. Tällä hetkellä yläkerrassa asutaan ja alakerran luokkahuoneissa kokoontuu mm. kudontapiiri.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
PIIRUSTUKSET: Inventoija pohjalunnos.					
VALOKUVAT			KOORDINAATIT	2438698	666211
Särkisalo 4/99 neg. 19, 22,23					

## Rakennus 002 Muu ulkorakennus

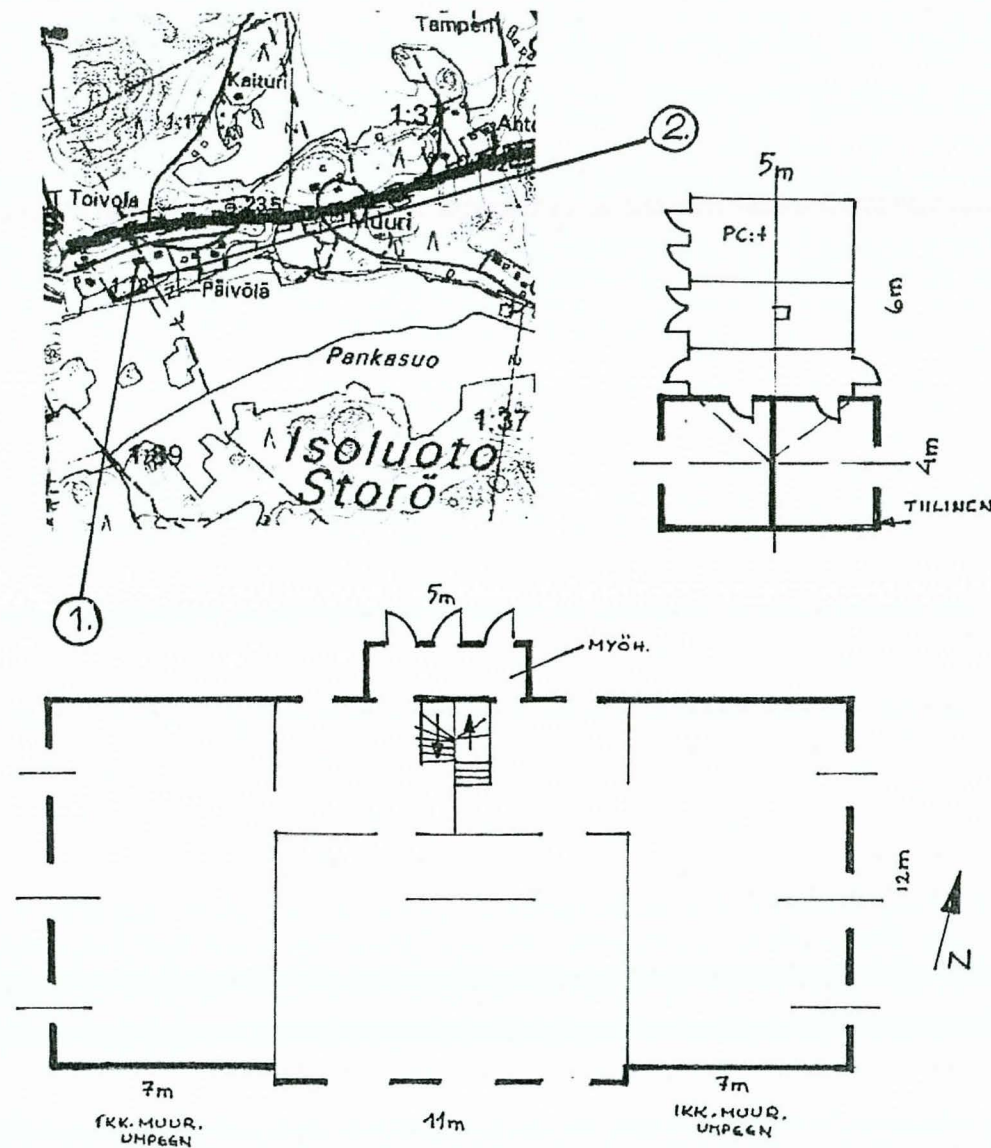
KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
402-0001-0018	Ei suojeltu				
RAKUUOSI	1914	MUUTOKSET			
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUS	
Asumisen oheistoiminnot	Asumisen oheistoiminnot	1	Tiili	Vaihteleva ponttilauta	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Luonnonkivi -harkko	Satula	Tiili -sementti	vaal.kelt./pun/valk.	Kohtalainen	
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS					
RAKENNUSHISTORIA: Rakennettu samassa yhteydessä kuin koulurakennuskin. Ei muutoksia jälkeensä, nykyisin lähinnä varastona. KUVAUS: Eteläosa (4x6m) kalkkitiiltä, muu osa rankorakenteinen. Koulun käymälät tässä rakennuksessa. Myös sauna ja navetta alun perin.					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
PIIRUSTUKSET: Inventoijan pohjalunnos.					
VALOKUVAT			KOORDINAATIT	0	0
Särkisalo 4/99 neg. 20,21					

## Rakennus 003 Vaja

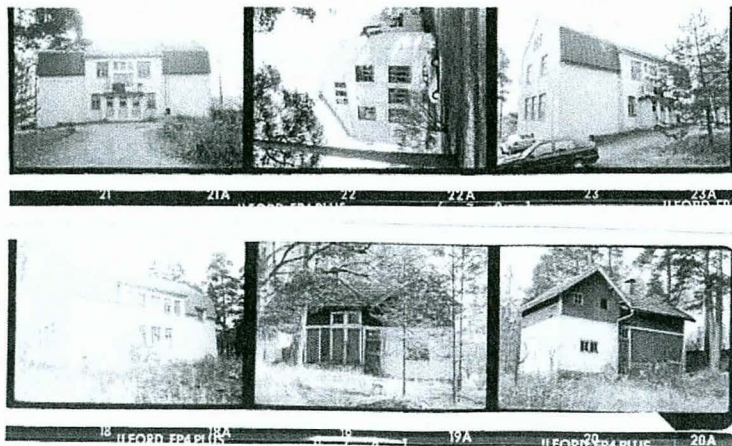
KIINTUNNUS	SUOJELU	KULTT.HIST. ARVO			
402-0001-0018	Ei suojeltu				
RAKUUOSI	1914?	MUUTOKSET			
NYKYKÄYTTÖ	ALKUP.KÄYTTÖ	KERROS	RUNKO	VUORAUS	
Varastointi	Asumisen oheistoiminnot	1	Ranko	Pystylauta, avosaumattu	
PERUSTUS	KATTO	KATE	ULKOVÄRI	KUNTO	
Nurkkakivet	Satula	Tiili -sementti	pun/valk	Huono	
RAKENNUSHISTORIA,SISÄTILAT JA KUVAUS					
LISÄTIEDOT, PIIRUSTUKSET JA LÄHTEET					
VALOKUVAT			KOORDINAATIT	0	0

SÄRKISALO, BASTBÖLEN YKSINÄISTALO, ISOLUOTO

784- 402-0001- 0018



SÄRKISALO 4/99



## SÄRKISALO - FINBY

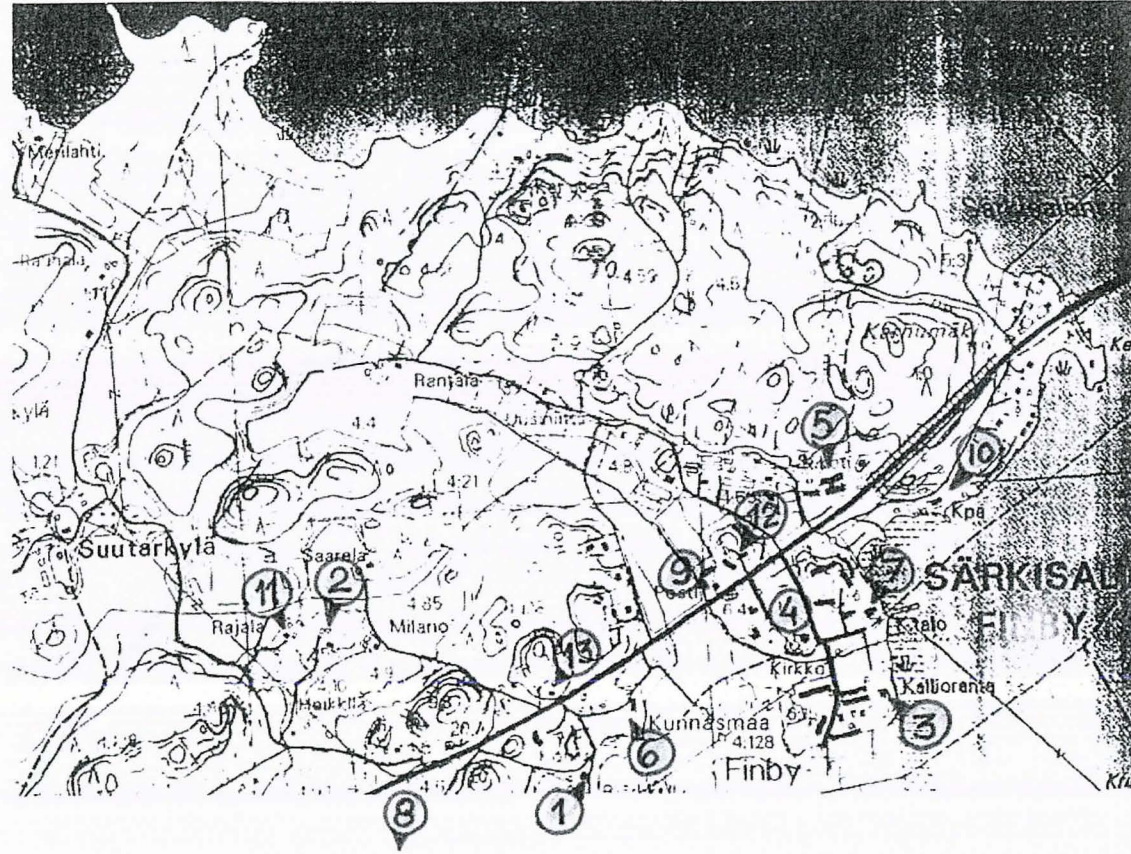
## Kylän/kaupunginosan inventointitiedot

KULTTUURIHISTORIALLINEN ARVO	ARVOTUS
<b>PERUSTELU</b>	
Kirkonkylä. Kirkko 1760. 1540 4 taloa, 1600-luvun lopulta majurin puustelli, sittemmin virkatalo. Taajama pieni, ei varsinaista liikekeskusta.	
<b>MAISEMA</b>	
Särkisalon pääsaaren, Isoluodon itäpää. Metsäisten reunamien keskellä alava peltoaukea lahden reunamilla ollut kylän asutuksen keskus. Etelässä toinen pienempi niitty/peltoalue. Kulkua mantereelta saaren tähän osaan. Kirkko. Aluksi veneillä, sitten losseilla (1920-l), nytemmin pengersiltaa (1960-l) pitkin. Pengersillan rakennustöiden yhteydessä tielinja oikaistiin läpi korkean kallion.	
<b>HISTORIA</b>	
Puosinmäellä jäänteitä esihistoriallisen ajan asutuksesta. 1540 4 taloa. 1600-luvun lopulta majurin puustelli ja sittemmin valtion virkatalo. Valtiolla vieläkin osa metsistä ja vedet. 1865 6 torppaa, 1915 lohkottin 17 tilaa. Maanhankintalain nojalla syntyi lisää pientiloja. Kirkko 1600-luvun puolivälistä, nykyinen 1760. Kirkonkylän taajama, osa kaavoitettu. Pieni, ei varsinaista liikekeskusta. Koulu kauempana sisämaassa. Palvelutalo, terveystalo ja kunnanvirasto.	
<b>NYKYTILA</b>	
Hiljainen maalaistaajama, vilkastuu kesäisin. Taajaman lahdenpohjukassa pienvenesatama. Vanha historiallinen maisema ei kovin hyvin säilynyt. Yksittäisiä rakennuksia. Uusia rivitaloja pelloilla ja keskeisellä kukkulalla.	
<b>ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE</b>	<b>ARVOTUS</b>
Kirkkomaa	Valtakunnallinen
Puinen pitkäkirkko 1760, M. Sander, länsipäädyn eteinen 1858. Kellotapuli 1761-62, J. Backman. Ympäriällä vanha hautausmaa. (RKY1993, 179)	
<b>ERIKSEEN ARVOTETTU ALUE</b>	<b>ARVOTUS</b>
Kunnasmaa	Seudullinen
Vanha majurin puustelli, sittemmin valtion virkatalo, päärakennus 1880-luvulta. (SU-kohde 660).	
<b>LISÄTIEDOT</b>	
<b>VALOKUVAT</b>	
<b>PIIRUSTUKSET</b>	
<b>KARTAT</b>	
Peruskarttaote, johon merkitty inventoidut kohteet. Maanmittauskarttoja.	
<b>ASIAKIRJAT</b>	
<b>LÄHTEET</b>	
Varsinais-Suomen maanmittaustoimiston arkisto: maarekisteri, kartat. Granholm-Häggbloom: Särkisalon pitäjän historia. Virkkala 1969.	
<b>INVENTOIJAT</b>	<b>PVM</b>
Kai Troberg	01.10.-06.10.99

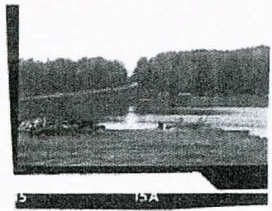
Alueinventoinnit -Turun maakuntamuseo

26.4.2005





1999 inventoidut kiinteistöt : 1. Björkkulla, 2. Havumäki, 3. Kallioranta III, 4. Kirkkomaa osa, 5. Kunnalliskoti, 6. Kunnasmaa, 7. Kuntala, 8. Mäntylä, 9. Osuuskassa, 10. Osuusmaa, 11. Rajala, 12. Tallbacka, 13. Willilä



SÄRKISALO 6,11/199  
12.

